

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล
สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง
CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT, CHA-TRI DRAMA
IN THE DIGITAL SOCIETY TO THE LEARNING CENTRE
OF LOCAL WISDOM ANG THONG PROVINCE

สวธฯ เสนามนตรี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2565

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล

สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง

ปฏิญานีพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT, CHA-TRI DRAMA
IN THE DIGITAL SOCIETY TO THE LEARNING CENTRE
OF LOCAL WISDOM ANG THONG PROVINCE

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of DOCTOR OF ARTS
(D.A. (Arts and Culture Research))
Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University
2022
Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล

สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง

ของ

สวธา เสนามนตรี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ วรรณวิไชย)

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร ฝ่ำสวัสดิ์)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรวีน แพทยานนท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์)

ชื่อเรื่อง	การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง
ผู้วิจัย	สวธา เสนามนตรี
ปริญญา	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2565
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ระวีวรรณ วรรณวิไชย
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ดร. ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทองโดย การมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุค สังคมดิจิทัล การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 สัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ระยะที่ 2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับสมาชิก ในชุมชน และระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม โดยเครื่องมือที่ใช้วิจัย คือ คำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง แบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นการศึกษา และสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2) ขั้นการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม 3) ขั้นการดำรงรักษา 4) ขั้นการพัฒนา 5) ขั้นการเผยแพร่ข้อมูล 6) ขั้นการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน 7) ขั้นการประยุกต์และต่อยอด 8) ขั้นการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ ทั้งนี้ ศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เข้ากับบริบททาง สังคมในยุคปัจจุบัน แต่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบ จารีต อันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาเป็นทุนในการสืบสาน พัฒนาและต่อยอดในยุคสังคมดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาประกอบเป็นเครื่องมือในการไลฟ์สตรีมมิ่งผ่านระบบแพลตฟอร์ม สื่อสังคมออนไลน์ การจัดทำเส้นทางการศึกษาทางวัฒนธรรมและเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมละครชาตรีของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง นำไปสู่การสร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง อีกทั้งทำให้เกิดคณะละครขึ้นใหม่ในนาม “คณะละครชาตรี” โดยการรวมกลุ่มของศิลปินผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สามารถพึ่งพาตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง สร้างการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และให้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาละครชาตรีสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง มาเป็น กลไกในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาละครชาตรีของชุมชนแพร่กระจายไปในสังคมได้อย่างกว้างขวาง

คำสำคัญ : ทรัพยากรทางวัฒนธรรม, ละครชาตรี, แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การจัดการวัฒนธรรมในยุคดิจิทัล

Title	CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT, CHA-TRI DRAMA IN THE DIGITAL SOCIETY TO THE LEARNING CENTRE OF LOCAL WISDOM ANG THONG PROVINCE
Author	SAWATHA SENAMONTREE
Degree	DOCTOR OF ARTS
Academic Year	2022
Thesis Advisor	Assistant Professor Rawiwan Wanwichai
Co Advisor	Piyanard Ungkawanichakul

This research aims to examine the cultural resource management processes in the Chatri drama of Ang Thong province by the participation of local community to propose the guidelines for developing the local wisdom learning center of the Ang Thong province Chatri drama in the digital society, divided into three phases: (1) interviewing community members; (2) participatory observation with community members; and (3) group discussions. The tools used in this research consist of in-depth interview questions and participatory observation. Data were collected from the head of a Chatri drama troupe, the head of Thai Orchestra, a Piphat band, costume crafters, performance instruments crafters, performance artists and musicians, and stakeholders in the promotion and support for the local arts and cultures. Data analysis conducted by content analysis. The findings revealed that cultural resource management can be divided into eight procedures, including: (1) study and explore of cultural resources; (2) valuation and the potential of cultural resources; (3) preservation; (4) development; (5) information dissemination; (6) mutual agreement making; (7) application and extension; and (8) collaborative networking. It is noteworthy that the arts and cultures of Chatri drama in the Wiset Chaichan district were modified performance style in the contexts of modern society, local wisdom of traditional customs and patterns are still preserved and utilized as capital in the inheritance, maintenance, and development of the arts in digital society, by bringing various technologies to combine as a tool for live streaming through social media platforms. The preparation of the cultural education route and the Chatri drama cultural tourism route of the local wisdom drama Chatri learning center, Ang Thong Province, leading to the creation of a learning center for local wisdom drama in Chatri, Ang Thong Province. Also, creating a new performance troupe named "the Chara Chatri drama troupe" (the Senior Chatri drama troupe a group of elderly artists in the community) to be immune to these changes, to be self-reliant, and to be proud of oneself, raising the awareness of self-worth and for the community to engage in the preservation and development of the Chatri drama and toward the creation of learning center of local wisdom to disseminate the knowledge into larger society.

Keyword : Cultural resources, Chatri drama, Local wisdom learning centers, Cultural management, Digital society

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนสนับสนุน ให้ปริญญาานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ไปได้ด้วยดี โดยมีรายชื่อดังนี้

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ให้ความเมตตา สนับสนุนในการมอบทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ภายใต้โครงการ 70 ปี 70 ทุน มศว คืบสู้สังคม

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ วรรณวิไชย ซึ่งเป็นประธาน และที่ปรึกษา

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรรม นพอุดมพันธ์ ที่คอยให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อปริญญาานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร เฝ้าสวัสดิ์ ประธานการสอบปริญญาานิพนธ์ อีกทั้ง คอยให้คำแนะนำแนวทางในการพัฒนางานปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ ให้มีคุณค่าและคุณประโยชน์แก่สังคม

ขอขอบพระคุณ นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังรายนามที่ปรากฏในวิจัยฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ บรรดาศิลปินละครชาตรีอาวุโส และขอขอบพระคุณศิลปินละครชาตรีในอำเภอกันทรวิชัยชาญทุก ๆ ท่าน ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนการให้ข้อมูลในทุก ๆ เรื่อง จนสามารถนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเรียบเรียงเป็นเนื้อหาในปริญญาานิพนธ์เล่มนี้

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อธีระ เสนามนตรี และคุณแม่อัจฉรา เกษสังข์ ผู้ซึ่งคอยอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูให้การศึกษา และช่วยเหลือให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา จนทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จตามเป้าหมายนี้

สวธา เสนามนตรี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
กรอบแนวคิดในงานวิจัย.....	11
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
1. ข้อมูลสัมพัทธ์ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง	12
2. แนวคิดและทฤษฎี.....	17
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	42
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	51
1. ข้อมูลและการศึกษาวิเคราะห์.....	51
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	104

สรุปผลการวิจัย.....	107
อภิปรายผล	122
ข้อเสนอแนะ	146
บรรณานุกรม	148
ภาคผนวก.....	154
ประวัติผู้เขียน.....	168

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงข้อมูลของคณะละครชาตรีในการนำเสนอการแสดงละครชาตรีผ่านสื่อต่าง ๆ 82

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ วช.	23
ภาพประกอบ 2 นักแสดงละครชาตรี.....	60
ภาพประกอบ 3 นักดนตรีละครชาตรี	60
ภาพประกอบ 4 ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย และช่างฝีมืออุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	61
ภาพประกอบ 5 เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิม และในปัจจุบัน	63
ภาพประกอบ 6 ความเชื่อด้านการผูกของคดียังเสากลางโรง เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิต ณ โรงละครชาตรี.....	64
ภาพประกอบ 7 ความเชื่อด้านการบูชาครูก่อนการแสดงละครชาตรี.....	64
ภาพประกอบ 8 ความเชื่อด้านพิธีไหว้ครู-ครอบศิระชะครู เพื่อความเป็นศิริมงคล	65
ภาพประกอบ 9 การถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีจากครูอาวุโสสู่เยาวชนในชุมชน.....	66
ภาพประกอบ 10 บทละครที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีที่ปรากฏอยู่ในสมุดข่อยหนังสือวรรณกรรมวัดเกาะ และจากการจดบันทึกของบรรพบุรุษ	71
ภาพประกอบ 11 เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่างๆ	72
ภาพประกอบ 12 การแต่งกายแบบยืนเครื่อง (ตัวพระ-ตัวนาง).....	75
ภาพประกอบ 13 การแต่งกายแบบยืนเครื่อง (ตัวเบ็ดเตล็ด)	76
ภาพประกอบ 14 อุปกรณ์การแสดงละครชาตรี.....	77
ภาพประกอบ 15 รายการโทรทัศน์ ล้นทุ่ง สถานีโทรทัศน์ThaiPBS: ละครจำลองออนไลน์จากคณะนักแสดงอาวุโส ออกอากาศวันที่ 23 พฤษภาคม 2563.....	85
ภาพประกอบ 16 รายการเรื่องจริงผ่านจอ ออกอากาศวันที่ 9 กรกฎาคม 2563.....	85
ภาพประกอบ 17 รายการผู้หญิงทำมาหากิน ออกอากาศวันที่ 27 มกราคม 2564.....	86
ภาพประกอบ 18 การจัดกิจกรรมพิธีไหว้ครูละครชาตรีโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	87

ภาพประกอบ 19 การรวมตัวของศิลปินทุกช่วงวัยในพิธีไหว้ครูละครชาตรี	88
ภาพประกอบ 20 ครูภูมิปัญญาละครชาตรี.....	101
ภาพประกอบ 21 อุปกรณ์ประกอบการแสดงและเครื่องดนตรีละครชาตรีของดั้งเดิม.....	102
ภาพประกอบ 22 บทละครชาตรีของดั้งเดิมที่ปรากฏในสมุดข่อย	102
ภาพประกอบ 23 การใช้สื่อออนไลน์.....	103
ภาพประกอบ 24 เส้นทางการศึกษาทางวัฒนธรรมละครชาตรีของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง	136
ภาพประกอบ 25 เส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมละครชาตรีของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง	140

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

แนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 ถูกกำหนดจาก ยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกำหนดเป็นแนวทางในรายละเอียดที่แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องและการตอบสนองต่อเป้าหมายที่ต้องบรรลุในระยะ 5 ปี ที่จะเป็นการวางพื้นฐานที่สามารถสานต่อการพัฒนาในประเด็นสำคัญของประเทศในระยะต่อไปที่สนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำทาง ทั้งนี้ ภายใต้ยุทธศาสตร์ทั้ง 10 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาครอบคลุมรายละเอียดที่ตอบสนองต่อประเด็นหลักของการพัฒนาในระยะ 5 ปี และมุ่งต่อ ยอดผลสัมฤทธิ์ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อไป โดยจะต้องต่อยอดให้เกิดความต่อเนื่องของการขับเคลื่อนการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและการแก้ปัญหาสำคัญที่เป็นรากเหง้าของปัญหาต่างๆ และ ประเด็นปฏิรูปประเทศ ให้ลุล่วง รวมทั้งประเด็นร่วมที่มีความเชื่อมโยงกับหลากหลายประเด็นการ พัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อเนื่องตลอด 20 ปี โดยยุทธศาสตร์ที่ 1 มีหลักยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เป็นแผนยุทธศาสตร์ในการสร้างความเข้มแข็งทาง เศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม พื้นฟู อนุรักษ์ และเรียนรู้ความหลากหลาย ของศิลปะและวัฒนธรรมไทย สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและ วัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการโดยการรักษาคุณค่า เอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็ง เพื่อนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผล ในเชิงพาณิชย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560: 19-21) ซึ่งนโยบายของรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมศาสนา วัฒนธรรม และความเป็นไทย โดย นำมาสร้างสรรค์สังคมไทยให้เกิดความเข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและคุณธรรม เป็นการพัฒนา ประเทศที่มีความสมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีเป้าหมาย สำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมั่นคงทางวัฒนธรรมคนไทยมี ความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย ความเป็นน้ำหนึ่ง ใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทาง วัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้อย่างมีเหตุผล พอดี

พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้ เกิดความสมดุล อย่างมั่นคงและยั่งยืน

วัฒนธรรมมีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศอย่างยิ่ง กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็น เครื่องวัดและกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคม วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ ของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ทั้งนี้ได้มีการจัดทำแผนแม่บทวัฒนธรรม แห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564) เพื่อเป็นกรอบทิศทางในการพัฒนางานด้านศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมั่นคง ทางวัฒนธรรมซึ่งยุทธศาสตร์สำคัญในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม คือ การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม สำหรับเป็น สถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อคนในชุมชน ซึ่งเป็นความรู้ที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคน ในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนในท้องถิ่นของตนเอง และคนใน สังคมภายนอกได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ยุทธศาสตร์สำคัญ ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม คือ การพัฒนาศักยภาพและ เสริมสร้างความเข้มแข็งของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางในการดำเนินงานด้านแหล่ง เรียนรู้ทางวัฒนธรรม 3 แนวทาง คือ (กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2562: เว็บไซต์)

1. แนวทางการจัดตั้ง เป็นการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมต้นแบบในระดับชาติ ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นผู้บริหารจัดการและดำเนินการเอง ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่ง ประเทศไทย หอไทยนิทัศน์

2. แนวทางการสนับสนุน เป็นแนวทางที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมสนับสนุนให้ชุมชน องค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วย ตนเองโดยสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณการจัดตั้งบางส่วน หรือให้ความช่วยเหลือทางด้าน วิชาการ ได้แก่ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน

3. แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางที่กรม ส่งเสริมวัฒนธรรม เห็นว่า ปัจจุบันมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก มีทั้งจัดตั้งโดยบุคคล ชุมชน องค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแต่ละแห่งมีการบริหารจัดการและดำเนินงานเป็นอิสระต่อกัน กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจึงดำเนิน นโยบายส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งมีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ประเด็นเกี่ยวกับการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคม คือกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาที่เป็นเอกลักษณ์และเกิดความยั่งยืนของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาในอดีต ปัจจุบัน และการผสมผสาน ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของตนเอง ทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งกลุ่มองค์กรในชุมชนต้องมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงพัฒนางานให้ดีขึ้น สนับสนุนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้สอดคล้องกับสภาวะการของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างพอเพียงและมีความสุขเกิดความสุข การพัฒนาในลักษณะแบบองค์รวมสามารถจัดการทรัพยากรเพื่อเพิ่มมูลค่าสร้างงาน สร้างรายได้พึ่งพาตนเอง ลดรายจ่าย ค้นหาเอกลักษณ์ความเป็นตัวของตัวเอง และอยู่ในสังคมเกิดการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับหลักคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) ในข้อ 3. รับรองการมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของคนทุกช่วงอายุ (Good Health and well-being) และข้อ 4. รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง Quality Education ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน โดยให้คุณค่าและความสำคัญในการพัฒนากับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในทุก ๆ ประเภท

จากที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม เป็นการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้กับสังคมรวมทั้งให้บรรทัดฐานที่ดีงามในสังคมเพื่อเป็นกลไกในการควบคุมความประพฤติ และปฏิบัติในสังคมโดยมีการรื้อฟื้นคุณค่าดั้งเดิม และสร้างคุณค่าใหม่ รวมทั้งให้ศาสนาและศิลปะเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของผู้คน ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญที่สุดในการฟื้นฟูสังคมไทยที่มีต้นทุนแหล่งทรัพยากรต้นทางศาสนาที่มีมิติของการพัฒนาความเป็นมนุษย์รวมทั้งต้นทุนทางสังคม ที่มีมากในทุกแห่งของประเทศ ต้นทุนด้านความเมตตา ความเอื้ออาทร และต้นทุนของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาต้องใช้หลักคิดของการสร้างสังคมสันติสุขภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการก้าวออกมาจากการพัฒนากระแสหลักสู่สังคมธรรมาภิวัตน์ โดยสามารถอยู่ร่วมกับสังคมแบบโลกาภิวัตน์ได้ ที่สำคัญต้องเน้นวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้ประชาชนหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีบทบาทในการฟื้นฟูอนุรักษ์ วัฒนธรรมด้วยตนเอง (กระทรวงวัฒนธรรม. 2552: 58)

อ่างทอง เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่เคยเป็นแหล่งชุมชนยุคโบราณทางประวัติศาสตร์ เป็นพื้นที่ที่มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน งานศิลปกรรม งานประณีตศิลป์ ที่สะท้อนร่องรอยถึงอดีตอันรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังมีร่องรอยทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกมากมาย

เช่น ตำนานพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน การแพทย์แผนไทยพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และการแสดงพื้นบ้านละครชาตรีอยู่เป็นจำนวนมาก

อำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่า มีคณะละครชาตรีที่ตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพการแสดงละครชาตรีมากที่สุดในจังหวัด รูปแบบการแสดงละครชาตรียังคงความเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอวิเศษชัยชาญ และในปัจจุบันพบว่ามีคณะละครชาตรี จำนวนทั้งสิ้น 11 คณะ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ส่วนรูปแบบการแสดงละครชาตรีที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอวิเศษชัยชาญก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากศิลปินรุ่นใหม่มีเหตุและความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดง จารีตพิธีกรรมเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคม จึงเป็นเหตุทำให้เอกลักษณ์ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญได้เลือนหายไป ยังคงมีเพียงแต่บรรดาศิลปินผู้สูงอายุ ที่ร้างลาจากอาชีพการแสดงละครชาตรีไปแล้วเท่านั้น ที่ยังสามารถจดจำและถ่ายทอดรูปแบบการแสดงละครชาตรีที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอวิเศษชัยชาญไว้ได้เป็นอย่างดี

ประเด็นที่มาและความสำคัญของปัญหาสำหรับการวิจัยครั้งนี้ สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2563 ประเทศไทยพบการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) จากการคัดกรองผู้เดินทางเข้าประเทศตลอดเดือนมกราคม ซึ่งเป็นผู้ที่เดินทางหรือเป็นผู้พำนักอยู่ในประเทศจีนแทบทั้งสิ้น และในกลางเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ปรากฏจำนวนผู้ป่วยเพิ่มขึ้นโดยมีการระบุสาเหตุจากกลุ่มการแพร่เชื้อจำนวนหลายกลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่รุนแรงที่สุด คือ สนามมวยเวทีลุมพินี ส่งผลให้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน และมีประกาศห้ามออกนอกเคหสถานยามวิกาล พระราชกำหนดสถานการณ์ฉุกเฉินยังมีการสั่งจำหน่ายสุราชั่วคราวและให้ประชาชนชะลอการเดินทางข้ามจังหวัด (กรมควบคุมโรค, 2563: ออนไลน์) ระบาดดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจของประเทศได้รับผลกระทบหนัก จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อธุรกิจ และอาชีพต่างๆ เมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปที่ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่าศิลปินแต่ละคณะประสบปัญหาเรื่องรายได้ที่จะนำมาเลี้ยงดูครอบครัว ผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนจึงเกิดแนวคิดในการที่จะเชิญชวนให้บรรดาศิลปินผู้สูงอายุซึ่งอดีตเป็นนักแสดงละครชาตรีที่อยู่ต่างคนต่างกันได้มารวมกลุ่มเพื่อแสดงละครชาตรีโดยเผยแพร่ผ่านช่องทาง Facebook Live และเชิญชวนผู้ชมร่วมส่งกำลังใจให้แก่ศิลปิน จากกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้มีผู้เข้าชมจำนวนมากกว่า 10,000 คน (ภาณุรักษ์ บุญส่ง, 2563: ออนไลน์) และมีผู้สนใจติดตามผลงานมาอย่างต่อเนื่องในการแสดงออนไลน์ จากกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้สังคมเกิดความชื่นชมและสนใจในละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จากความสามารถของศิลปินผู้สูงอายุ อีกทั้งยังทำให้คนในชุมชนเกิดการตระหนักในคุณค่าของละครชาตรีที่เป็นอาชีพของคน

ในชุมชนมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งถือได้ว่าละครชาตรีคือมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

จากความสำคัญของศิลปะการแสดงละครชาตรีโดยกลุ่มศิลปินผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาเป็นทุนในการสืบสาน รักษา ต่อยอด และพัฒนาละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง โดยการนำสื่อดิจิทัลซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน มาเป็นกลไกในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาละครชาตรีของชุมชนเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ทั้งจารีตพิธีกรรม รูปแบบการแสดง บทวรรณกรรม เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย ซึ่งกลไกสำคัญดังกล่าวจะสามารถแพร่กระจายไปในสังคมได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งบริบทของละครชาตรีนอกจากจะเป็นศิลปะการแสดงตามงานว่าจ้างต่างๆ แล้ว ละครชาตรียังเป็นสิ่งมีคุณค่าทางด้านจิตใจแก่บรรดาศิลปินตลอดจนชุมชนอีกด้วย ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมละครชาตรีเพื่อให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ด้วยความสำคัญดังกล่าว จึงเป็นแรงจูงใจในการทำวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง จากแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) และหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรี จังหวัดอ่างทองให้เกิดความเข้มแข็ง โดยการ มีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สมาชิกชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง สร้างคุณค่าให้แก่ศิลปินผู้สูงอายุในการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาละครชาตรีสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การบริหารจัดการของจังหวัดอ่างทองที่ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความยั่งยืน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยใช้แนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth - interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อรายงานเป็นผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ขอบเขตของการวิเคราะห์ ขอบเขตด้านระยะเวลา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี
2. วิถีชีวิตและภูมิปัญญา
3. การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี

1.2 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง ผู้ความยั่งยืน

1. รูปแบบแหล่งเรียนรู้
2. องค์ประกอบแหล่งเรียนรู้
3. ขั้นตอนการพัฒนา

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 สมาชิกในชุมชน ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรี และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 34 คน ประกอบด้วย

2.1.1 หัวหน้าคณะละครชาตรี จำนวน 11 คณะ ดังนี้

1. คณะ จ. จินตนา เขียมจิตร ศิษย์นารายณ์
2. คณะ จันทร์ฉายวิเศษศิลป์
3. คณะ ศ. รุ่งสุรียนำศิลป์
4. คณะ ศรีนวลยอดรัก
5. คณะ ส. ขวัญยืนนำศิลป์
6. คณะ ส. ชะองค์ศิลป์

7. คณะ ส. นิภานำศิลป์
8. คณะ ส. พยงค์นำศิลป์
9. คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์
10. คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์
11. คณะ อนันต์รุ่งสว่างศิลป์

2.1.2 หัวหน้าคณะปี่พาทย์ จำนวน 2 คณะ ดังนี้

1. คณะสมชายบรรเลงศิลป์
2. คณะธนกิจศิษย์สาคร

2.1.3 ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย จำนวน 1 คน ดังนี้

- 1 นางสาว บัวสุวรรณ

2.1.4 ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง จำนวน 1 คน ดังนี้

1. นายมณฑล นาคบุตร

2.1.5 ศิลปินละครและดนตรี จำนวน 12 คน ประกอบด้วย

1. ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ที่มีอายุระหว่าง 10 - 17 ปี จำนวน 4 คน

ดังนี้

- 1.1 เด็กหญิงธนพร ไตรเลอเกียรติ์ อายุ 8 ปี
- 1.2 เด็กหญิงศิริพร คล้ายทอง อายุ 12 ปี
- 1.3 เด็กหญิงศศิธร ศรีเดื่อน อายุ 14 ปี
- 1.4 นายจิรายุ บัวสุวรรณ อายุ 17 ปี

2. ศิลปินละครและดนตรีรุ่นผู้ใหญ่ ที่มีอายุระหว่าง 18 - 65 ปี จำนวน 4 คน

ดังนี้

- 2.1 นางสาวชุตติมา สร้อยเกลียว อายุ 32 ปี
- 2.2 นางสาววัชรีย์ อัมวัฒน์ อายุ 36 ปี
- 2.3 นายณตล บัวสุวรรณ อายุ 38 ปี
- 2.4 นางศรีไพร เพิ่มพูล อายุ 57 ปี
3. ศิลปินละครและผู้สูงอายุ ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน ดังนี้
  - 3.1 นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี
  - 3.2 นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี
  - 3.3 นางจุล สังมิ อายุ 88 ปี

3.4 นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี

2.1.6. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรม
ของชุมชน จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

1. บุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 4 คน ดังนี้

- 1.1 นายสมาน ชาวอ่อน
- 1.2 นายสัมพันธ์ วงศ์มาลัย
- 1.3 นางสาวอรษา บัวสุวรรณ
- 1.4 นายบุญเชิด สร้อยเกลียว

2. ผู้นำชุมชน 3 คน ดังนี้

- 2.1 นายจักรพงษ์ แร่ทอง ผู้ใหญ่บ้าน
- 2.2 นางวาสนา บ่อมพิมพ์ กำนัน
- 2.3 นายพุทธิธร ฉัตรบริรักษ์ นายกเทศมนตรีตำบลท่าช้าง

2.2 บุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น และสื่อดิจิทัล จำนวน 9 คน ประกอบด้วย

1. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมจำนวน 2 คน
ดังนี้

1.1 ดร.ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล นักมานุษยวิทยา และนักวิชาการ

อิสระ

1.2 ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง ภาควิชาศิลปการช่างบัณฑิตยสภา สำนัก

ศิลปกรรม

2. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น จำนวน 3 คน ดังนี้

2.1 นางวันทนี มีแสง วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง

2.2 รองศาสตราจารย์สมภพ เขียวมณี ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์

อ่างทอง

2.3 อาจารย์ ดร.คำล่า มุสิกกา อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย

อุบลราชธานี

3. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสื่อดิจิทัล จำนวน 4 คน
ดังนี้

3.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อินทร์จันทร์ คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3.2 อาจารย์ ดร.อรรถศิษฐ์ พัฒนะศิริ รองผู้อำนวยการสำนักคอมพิวเตอร์ และอาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบสื่อปฏิสัมพันธ์และมัลติมีเดีย วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3.3 อาจารย์ดิฐนา นุชบุษบา อาจารย์ประจำสาขาวิชา สื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

3.4 รองศาสตราจารย์ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง อาจารย์พิเศษประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ และประธานนโยบายขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย

3. ขอบเขตของการวิเคราะห์

3.1 การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.2 การศึกษาวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล

4. ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาที่ศึกษา พ.ศ. 2563-2565

นิยามศัพท์เฉพาะ

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี หมายถึง องค์ประกอบละครชาตรีในตำบลท่าช้าง ได้แก่ ศิลปินละคร-ดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์การแสดง บทละคร เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์การแสดง

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สถานที่ที่รวบรวมองค์ความรู้ละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

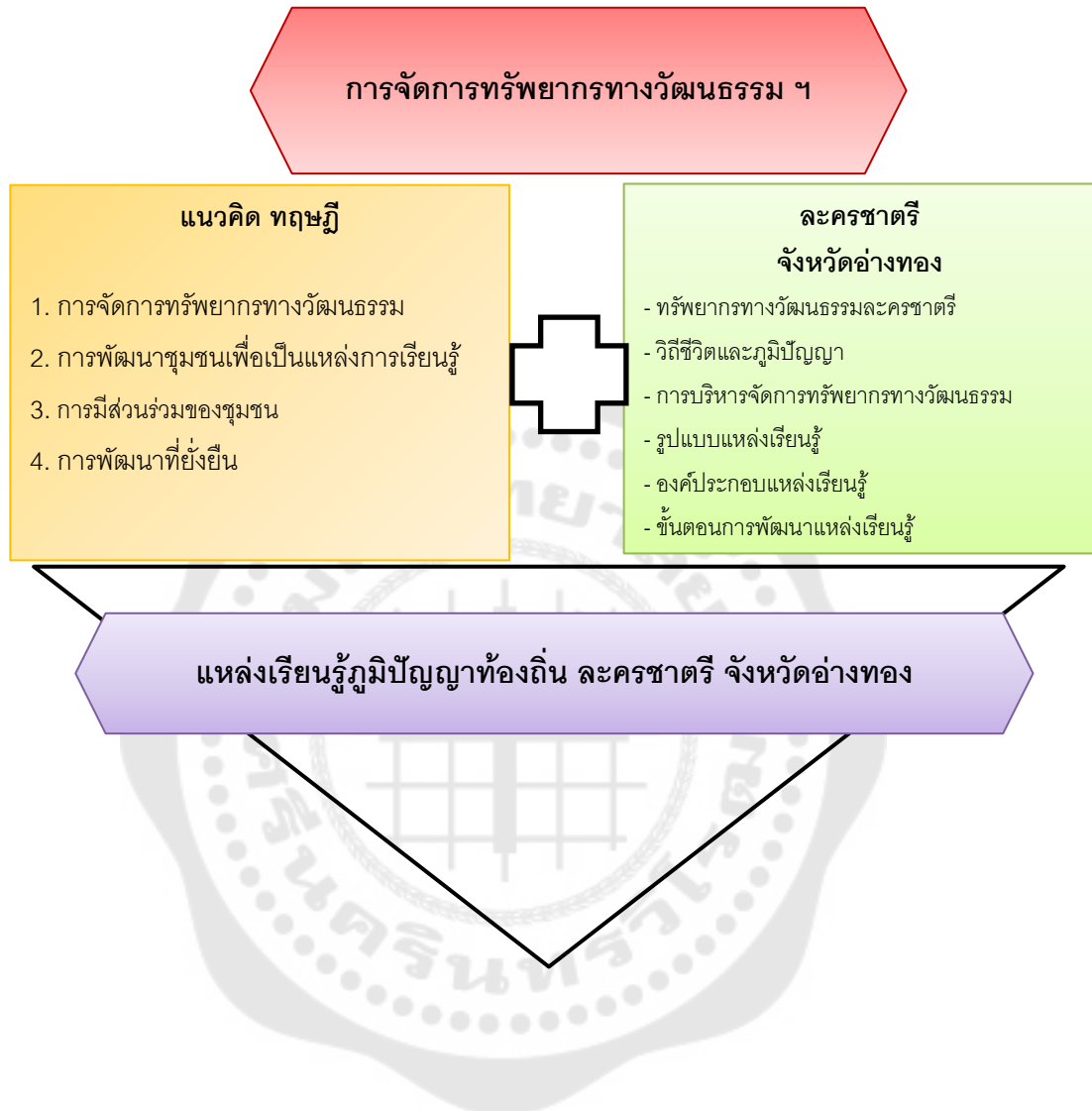
1. ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบ จารีต อันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาเป็นทุนในการสืบสาน พัฒนา และต่อยอดในยุคสังคมดิจิทัลที่นำเทคโนโลยีมาขับเคลื่อนผ่านแพลตฟอร์ม

ออนไลน์ในช่องทางต่าง ๆ ส่งต่อให้ได้รับโอกาสในการต่อยอดขยายผลศิลปวัฒนธรรมให้เป็นไปในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สามารถส่งผลประโยชน์ให้กับชุมชน

2. ได้แนวและรูปแบบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในยุคสังคมดิจิทัลที่นำเอาเทคโนโลยีมาขับเคลื่อนในการพัฒนาความสามารถการจัดระบบองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งรูปแบบสามารถปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนามีประสิทธิภาพ และจัดทำชุดความรู้ของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปเป็นแนวทางเพื่อวางแผนการพัฒนาอย่างเหมาะสมในการกำหนดเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์ นโยบาย ที่กำหนดให้เป็นแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนและสังคมสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง สร้างการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาละครชาตรีสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง มาเป็นกลไกในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาละครชาตรีได้อย่างกว้างขวาง

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ผู้
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี และ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ข้อมูลสัมพันธที่เกี่ยวกับละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
2. แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

2.2 การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน

2.4 การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.5 สื่อสังคมออนไลน์

2.6 แนวทางพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในยุคสังคมดิจิทัลที่เหมาะสมกับผู้เรียนในวัย

เรียน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลสัมพันธที่เกี่ยวกับละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

อำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่ามีการแสดงละครชาตรีมาตั้งแต่สมัยกลางกรุงรัตนโกสินทร์
ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบการแสดงจนกลายเป็นที่นิยมกันในช่วงรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) โดยปรากฏชื่อของทวดเขียน (นางเขียน ปานทอง) พื้นเดิมเป็น
ละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ ต่อมาได้มีโอกาสเข้าไปถวายงานเป็นนักร้องอยู่ในวงดนตรีไทย
ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 6 ทวดเขียน
เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงละครและร้องเพลงไทยได้เป็นอย่างดีจึงเป็นที่โปรด
ปรานและได้รับพระราชทานสมญานามจาก สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราช
ชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 6 ว่า “เขียน เสียงการะเวก” ทวดเขียนได้นำเอารูปแบบการแสดงละคร
และการร้องเพลงไทยจากในวัง มาผสมผสานกับการแสดงละครชาตรี และทวดเขียนยังได้
ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบรรดาศิลปินละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญโดยมีการฝึกหัดให้ทายาท
และศิษย์ตั้งแต่วัยเด็ก ๆ จดจำท่ารำ วิธีร้อง บทละคร และ การบรรเลงดนตรี ครูผู้ฝึกหัดจะดู
พรสวรรค์ของเด็ก ๆ ว่าคนไหนมีบุคลิกเรียบร้อย สุขุม ก็จะหัดให้เป็นตัวพระเอก เด็กคนไหนมีบุคลิก

แก่นแก้วชุกชาก็จะหัดให้เป็นตัวโกง เด็กคนไหนมีบุคลิกเรียบริ่อย นิ่มนวล ใบหน้าสวย ก็จะหัดให้เป็นนางเอก ส่วนเด็กคนไหนที่คล่องแคล่ว เฉลียวฉลาด ช่างเจรจา ก็จะหัดให้เป็นนางตลาด โดยครูผู้ฝึกจะให้รำและร้องซ้ำๆ ไป จนทำให้ผู้ที่เข้ารับการฝึกหัดบางคนสามารถจดจำและแสดงได้ทุกบทบาทของตัวละคร จนทำให้การแสดงละครชาตรีอำเภอกวิเศษชัยชาญในสมัยนั้น มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย

ปัจจุบันมีคณะละครชาตรีทั้งสิ้น 11 คณะ ประกอบด้วย

1. คณะ จ. จินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์
2. คณะ จันท์ฉายวิเศษศิลป์
3. คณะ ศ. รุ่งสุริยานำศิลป์
4. คณะ ศรีนวลยอดรัก
5. คณะ ส. ขวัญยืนนำศิลป์
6. คณะ ส. ชะองค์ศิลป์
7. คณะ ส. นิภานำศิลป์
8. คณะ ส. พยงค์นำศิลป์
9. คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์
10. คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์
11. คณะ อนันต์รุ่งสว่างศิลป์

รูปแบบการแสดงละครชาตรีของอำเภอกวิเศษชัยชาญนั้น มีขั้นตอนที่ยึดถือกันเป็นจารีตอย่างเคร่งครัดก่อนการแสดงละครชาตรี ซึ่งมีหลายขั้นตอนก่อนที่จะเริ่มทำการแสดง มีรายละเอียดดังนี้

ช่วงเช้า

1. **การโหมโรงชาตรี** เป็นการบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ชาตรี ก่อนการแสดงละครชาตรี การโหมโรงเป็นการบูชาครูทางดนตรี อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของนักดนตรี และยังเป็นการประกาศให้ผู้คนทั่วไปได้ทราบว่าขณะนี้กำลังจะมีการแสดงละครชาตรี เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่นอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่

2. **การร้องประกาศหน้าโรงยามเช้า** เป็นการร้องเพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณครูอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังเป็นการประกาศให้ผู้คนที่ผ่านไปมาทราบว่าขณะนี้กำลังจะเริ่มทำการแสดงละครชาตรีแล้ว การร้องประกาศหน้าโรงส่วนใหญ่ศิลปินอาวุโส

ในคณะจะเป็นผู้ร้อง และผู้แสดงละครชาตรีในคณะจะคอยร้องรับลูกคู่เป็นช่วงๆ โดยดนตรีจะคอยกำกับจังหวะไปตามคำร้องจนกว่าผู้ร้องประกาศหน้าโรงจะร้องทอดจังหวะลง

3. การรำเชิญพระ เป็นการร้องโดยที่ตัวนายโรงออกมาหน้าเตียง แล้วร้องบทเชิญพระ ในกรณีที่เป็นงานแก้บนพระพุทธรูป เพื่อให้มารับลินบน **การรำเชิญเจ้า** เป็นการร้องโดยที่ตัวนายโรงออกมาหน้าเตียง แล้วร้องบทเชิญเจ้าในกรณีที่เป็นงานแก้บนเจ้าเพื่อให้มารับลินบน

4. การรำถวายมือ เป็นการรำหลังจากที่ตัวนายโรงรำชัดหน้าบทเชิญพระ หรือเชิญเจ้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นักแสดงในคณะจะต้องออกมารำถวายมือ เพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่นั้นๆ โดยผู้รำอาจจะรำตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป และเมื่อรำถวายมือเสร็จก็จะเริ่มทำการแสดง

5. การดำเนินเรื่อง หลังจากรำถวายมือเสร็จแล้ว ละครชาตรีจะเริ่มทำการแสดง โดยที่ ผู้บอกบทจะเป็นผู้ที่ยกกล่าวชื่อเรื่องและเนื้อเรื่องที่จะแสดงเช่น เรื่องพิกุลทอง เรื่องพระอภัยมณี เรื่องโกมินทร์ เรื่องโม่งป่า เรื่องสังข์ทอง เป็นต้น เพื่อให้นักแสดงที่ได้รับบทบาทนั้นๆ ได้ทราบ ซึ่งนักแสดงจะต้องใช้ทักษะ และปฏิภาณไหวพริบของตนเองในการร้องและดำเนินเรื่องตามบทบาทตั้งแต่ต้นจนจบ โดยที่ตัวพระหรือตัวนายโรงจะต้องลงโรงเป็นตัวแรก เรียกว่าตั้งพระ แล้วหลังจากนั้นก็จะเป็นตัวละครอื่นๆ ตามท้องเรื่องทีออกมาแสดง ซึ่งผู้แสดงทุกคนเมื่อไม่มีบทบาทจะต้องนั่งล้อมวงกันเพื่อเป็นลูกคู่ร้องรับและตีกรับประกอบจังหวะ โดยมีเสาปักอยู่ตรงกลางโรง เรียกว่าเสากลาง

ช่วงบ่าย

1. การโหมโรงชาตรี เป็นการบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ชาตรี ก่อนการแสดงละครชาตรี การโหมโรงเป็นการบูชาครูทางดนตรี อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของนักดนตรี และยังเป็นการประกาศให้ผู้คนทั่วไปได้ทราบว่าขณะนี้กำลังจะมีการแสดงละครชาตรีในช่วงบ่าย เครื่องดนตรีจะประกอบด้วย ปี่นอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่

2. การร้องประกาศหน้าโรงยามบ่าย เป็นการร้องเพื่อบรรยายถึงบรรยากาศและวิถีชีวิตของศิลปินละครชาตรี อีกทั้งยังเป็นการประกาศให้ผู้คนที่ผ่านไปมารู้ว่าขณะนี้กำลังจะเริ่มทำการแสดงละครชาตรีในช่วงบ่ายแล้ว การร้องประกาศหน้าโรงส่วนใหญ่ศิลปินอาวุโสในคณะจะเป็น ผู้ร้อง และผู้แสดงละครชาตรีในคณะจะคอยร้องรับลูกคู่เป็นช่วงๆ โดยดนตรีจะคอยกำกับจังหวะไปตามคำร้องจนกว่าผู้ร้องประกาศหน้าโรงจะร้องทอดจังหวะลง หลังจากนั้นจึงจะเริ่มทำการแสดงต่อในช่วงบ่าย

3. การดำเนินเรื่อง หลังจากทีโหมโรง และประกาศหน้าโรงยามบ้ายเสร็จแล้ว ละครชาตรีจะเริ่มทำการแสดงต่อจากช่วงเช้าจนจบเรื่องหรือตอนที่แสดง

4. การลาโรง เมื่อทำการแสดงไปจนถึงเวลา 15.00 น. ผู้ที่บอกบทจะบอกลาโรง และกล่าวขอบคุณพร้อมกับการให้พรกับเจ้าภาพ หลังจากนั้นบรรดาศิลปินก็จะขอสมาลาโทษที่ ในขณะที่ทำการแสดงได้มีการล่องเกินกันไป และเจ้าของคณะหรือตัวนายโรงก็จะลาครูบาอาจารย์ อันเป็นที่สิ้นสุดของการแสดงวันนั้น

บทร้องของละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่ามีอยู่ 8 บท ได้แก่ บทประกาศหน้าโรงยามเช้า บทไหว้ครู บทไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทเชิญพระ บทเชิญเจ้า บทประกาศหน้าโรงยามบ้าย บทยามครวญ และบทนกเขาชวา ซึ่งในปัจจุบันคณะละครชาตรีไม่ได้ใช้บทดังกล่าวนี้ แล้วเหตุผลมาจาก การร้องบทดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลาจึงทำให้มีผลกระทบต่อระยะเวลาในการแสดง จึงได้มีการตัดทอนบทร้องดังกล่าวออกไป

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้นจะใช้เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์ชาตรีและต่อมาจึงได้เริ่มมีการนำเครื่องดนตรีจากวงปี่พาทย์เครื่องห้าเข้ามาผสมผสานกับวงปี่พาทย์ชาตรีเพื่อให้เกิดความหลากหลายของทำนองเพลง

เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์ชาตรี

- โทนชาตรี
- กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)
- ฉิ่ง
- กรับไม้ไผ่

เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์เครื่องห้า

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- ฉาบ

เครื่องแต่งกายสำหรับการแสดงละครชาตรี มีรายละเอียด ดังนี้

1. แต่งกายแบบขึ้นเครื่อง (ตัวพระ) มีดังนี้

1.1 ชฎา คือเครื่องศิราภรณ์ ประกอบด้วย กรรเจี๊ยกจอน (จอนหู) ดอกไม้เพชรทัดข้างซ้าย อุบะและดอกไม้ทัดข้างขวา ส่วนสำคัญของชฎานี้จะลงรักปิดทองคำเปลว และประดับด้วยเพชรเทียม

1.2 ฉลององค์ หรือเสื้อ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นเสื้อแขนสั้นปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด ปลายแขนเสื้อจะติดพาดูร์

1.3 กรองคอ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดใช้สวมประดับรอบคอ

1.4 ทับทรวง คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายสร้อยสวมทับต่อจากกรองคอมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และการใช้ผ้าที่ปักด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี

1.5 สิ้งวาลและตาบทิศ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายสร้อยสวมตัวมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และการใช้ผ้าที่ปักด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี (ซึ่งจะทำติดเป็นชุดเดียวกัน)

1.6 ทองกร หรือกำไลข้อมือ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรืออาจเป็นโลหะ

1.7 สนับเพลลา หรือกางเกง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นกางเกงสวมยาวเลยเข่า ส่วนที่พ้นจากผ้าถุงจะปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี

1.8 ภูเขา หรือผ้าถุง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้ายาว 3 เมตร งามแบบหางหงส์ ผ้าที่ใช้มักจะใช้ผ้าลายที่มีสีสันสวยงาม

1.9 รัตสะเอว คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้ารัดผูกรอบเอวปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดเพื่อปิดรอยต่อระหว่างเสื้อกับผ้าถุง

1.10 ห้อยหน้า คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด ใช้ผูกห้อยประดับการแต่งกายท่อนล่างด้านหน้าอยู่ระหว่างห้อยข้าง

1.11 ห้อยข้าง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด 2 ชิ้น ใช้ผูกห้อยประดับการแต่งกายท่อนล่างส่วนที่เป็นหน้าขาทั้งสองข้าง

1.12 เข็มขัด คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายโลหะใช้ประดับเอว

1.13 กำไลข้อเท้า คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรือกำไลข้อเท้าที่เป็นโลหะ

2. แต่งกายแบบยีนเครื่อง (ตัวนาง) มีดังนี้

2.1 มงกุฏ คือเครื่องศิวาภรณ์ ประกอบด้วย กรรเจียกจอน (จอนหู) อุบะ และดอกไม้ทัดข้างซ้าย ส่วนสำคัญของมงกุฏนี้จะลงรักปิดทองคำเปลว และประดับด้วยเพชรเทียม ในกรณีที่เล่นเป็นบทรื่นๆก็จะสวมหัวของตัวละคร

2.2 เสื้ออินนาง หรือเป็นเสื้อที่ใส่อยู่ด้านใน คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นลักษณะคล้ายเสื้อแขนกุด ผ่าหน้า

2.3 ผ้าห่มนาง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด

2.4 กรองคอ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดใช้สวมประดับรอบคอ

2.5 จั๊นาง คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นเครื่องประดับสวมทับต่อจากกรองค้อมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และเป็นผ้าปักกลดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด

2.6 ทองกร หรือกำไลข้อมือ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นกลดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรืออาจเป็นโลหะ

2.7 ภูษา หรือผ้าถุง คือเครื่องพัศตราภรณ์ เป็นผ้ายาว 3 เมตร นุ่งแบบจีบหน้านาง ผ้าที่ใช้มักจะใช้ผ้าลายที่มีสีสันสวยงาม

2.8 เข็มขัด คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายโลหะใช้ประดับเอว

2.9 กำไลข้อมเท้า คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักกลดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรือกำไลข้อมเท้าที่เป็นโลหะ

3. การแต่งกายตัวเบ็ดเตล็ด มีดังนี้

ตัวละครเบ็ดเตล็ดในการแสดงละครชาตรี จะแต่งกายตามบทบาท และลักษณะของตัวละครนั้นๆ เช่น โดยถ้าเล่นเป็นบทผู้ชายก็แต่งยืนเครื่องตัวพระแต่จะมีศีรษะที่บ่งบอกลักษณะของตัวละครนั้นๆ หรือเล่นบทบาทตัวผู้หญิงก็จะแต่งยืนเครื่องตัวนางแต่จะมีศีรษะที่บ่งบอกลักษณะของตัวละครนั้นๆ อย่างตัวนางยักษ์ เป็นต้น ส่วนบทของพระภานี่นั้น ก็จะแต่งกายเลียนแบบพระภานี่

2. แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความหมายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ว่าเป็นการปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออกความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ประกอบด้วย 5 สาขา ดังนี้ (กลุ่มปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2552: 6-7)

1. มุขปาฐะและการแสดงออก รวมถึงภาษาในฐานะที่เป็นสื่อของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Oral Traditions and Expressions, including Language as a Vehicle of the Intangible Cultural Heritage) เช่น สุภาษิต คำปริศนา คำพังเพย นิทาน เรื่องเล่า เพลงกล่อมเด็ก ตำนาน महाकाพย์ ร้อยกรอง บทสวด บทเพลง ฯลฯ ซึ่งมุขปาฐะและการแสดงออกเหล่านี้ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความทรงจำที่มีร่วมกัน โดยสิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการอยู่รอดทางวัฒนธรรม

2. ศิลปะการแสดง (Performing Arts) แบ่งออกเป็น 4 ประเภทย่อย คือ ดนตรี การแสดงดนตรี การแสดงในพิธีกรรม และเพลงร้องพื้นบ้าน ในบางกรณีศิลปะการแสดงอาจจะผนวกรวมกับหรือเป็นส่วนหนึ่งของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสาขาอื่น ๆ เช่น พิธีกรรม งานเทศกาล หรือมุขปาฐะ ในการสำรวจศิลปะการแสดงพบว่า เนื้อหาสาระของศิลปะการแสดงมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับศาสนา หรือความเป็นดั้งเดิมหรือไม่ก็ตาม จะมีความเกี่ยวข้องกับการทำงาน ความบันเทิง การเมือง และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ศิลปะการแสดงยังสามารถใช้แสดงได้ อย่างหลากหลายวาระโอกาส ด้วย เช่น ศิลปะการแสดงในงานแต่งงาน งานศพ พิธีกรรม เทศกาล หรืองานสังคมนาอื่น ๆ

3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ (Social Practice, Rituals and Festive Events) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติกันอย่างเป็นประจำประกอบการดำรงชีวิตของชุมชนหรือกลุ่มคน แนวปฏิบัติทางสังคมกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนซึ่งสร้างความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตน และความต่อเนื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน การปฏิบัติในพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จึงถูกกำหนดและปฏิบัติในช่วงระยะเวลาที่สถานที่ที่กำหนดไว้เป็นพิเศษ และในบางครั้งอาจจะมีการจำกัดกลุ่มคนที่สามารถเข้าร่วมในแนวปฏิบัติทางสังคมหรือพิธีกรรมนั้น ๆ ในส่วนของงานเทศกาลต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเปิดต่อสาธารณชน โดยไม่มีการจำกัดผู้ที่เข้าร่วมงานนั้น ๆ ตัวอย่างของแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง การละเล่นผีตาโขน ฯลฯ

4. ความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices Concerning Nature and the Universe) องค์ความรู้ ความชำนาญ ทักษะ การปฏิบัติ เครื่องหมายแสดงออกที่ชุมชนได้มีการพัฒนา และทำให้อยู่ถาวรที่มีการปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบที่เกี่ยวกับกระบวนการคิดนี้แสดงออกผ่านทางภาษา มุขปาฐะ ความทรงจำ และพื้นที่ ซึ่งออกมาในรูปแบบคุณค่า ความเชื่อ พิธีกรรม พิธีการเหยียวย่า แนวปฏิบัติทางสังคม หรือสถาบัน และองค์กรทางสังคม ตัวอย่างของสาขานี้ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงนิเวศวิทยา องค์ความรู้ของชนพื้นเมือง ชาติพันธุ์ ชีวภาพ ชาติพันธุ์พฤกษศาสตร์ ระบบการรักษาแบบดั้งเดิม ตำราปฐุญา พิธีกรรม วิถีการกินอยู่ความเชื่อศาสตร์อันลึกลับ พิธีการเข้าร่วมทางศาสนา การทำนายโชคชะตา การพยากรณ์ จักรวาลวิทยา ความเชื่อเกี่ยวกับหมอผีหรือคนทรงเจ้า ฯลฯ

5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmanship) หมายถึง ทักษะและองค์ความรู้ที่แสดงออกมาจากงานช่างฝีมือ ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในการสืบทอดองค์ความรู้ของช่างฝีมือสู่คนรุ่นหลังภายในชุมชน ตัวอย่างงานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า

เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง อัญมณี และเครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ

ธนิช เลิศชาญฤทธิ (2554: 164-165) กล่าวว่า หลักการ แนวคิด และแนวทาง ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นไม่จำเพาะเจาะจงถึงทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือไม่เน้นที่ทรัพยากรวัฒนธรรมของวัฒนธรรมหรือกลุ่มชนใดในพื้นที่โดยเฉพาะ ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าและความหมายหลายประการ และมีความสำคัญหลายระดับ คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมมีพลวัต (Dynamic) ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเดียวกันอาจมีคุณค่าแตกต่างจากเดิมหรือเกิดคุณค่าใหม่ขึ้นมาตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์

วิรุณ ตั้งเจริญ (2552: 17-18) กล่าวว่า การจัดการวัฒนธรรมเป็นกระบวนการจัดการที่เกี่ยวข้องของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา คุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยการอนุรักษ์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ ผู้คนในชุมชน การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อจิตสำนึกเป็นประการสำคัญ เพื่อนำมาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ซึ่งอาจแบ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดี ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นต้น ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจนและสอดคล้องกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน และความเป็นมนุษย์

เป้าหมายการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

ธนิช เลิศชาญฤทธิ (ม.ป.ป.: 63-64) ได้อธิบายถึงเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ดังนี้

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับการวางแผนและการป้องกัน
2. เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรม และทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมร่วมไปกับการอนุรักษ์และสงวนรักษา
3. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม
4. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และสามารถทำให้ผู้เข้าศึกษาได้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นควรพิจารณาให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมให้รอบคอบ เพื่อนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพต่อมนุษย์ ซึ่งในการพิจารณาคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีแนวทางในการพิจารณาที่หลากหลายอยู่กับมุมมองและวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ วิลเลียม ไลป์ และชาร์ลส์ แม็กกิมซี ได้เสนอคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ 4 ประการ คือ

ประการแรก คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่แสดงถึงความทรงจำทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นสิ่งที่ติดมากับทรัพยากรธรรมยากที่จะเลือนหายตามกาลเวลา เช่น พระพุทธรูป ภาพเขียนสีที่แสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชนบางกลุ่ม ความมีน้ำใจ กริยามารยาทที่แสดงถึงความเป็นไทย

ประการที่สอง คุณค่าเชิงวิชาการ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทข้อมูลข่าวสาร ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ และนำไปใช้ในการดำรงชีวิต โดยกระบวนการศึกษาหาความรู้ อย่างเป็นระบบ มีหลักฐานและมีความน่าเชื่อถือ

ประการที่สาม คุณค่าเชิงสุนทรีย์ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเชิงความงาม ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความชอบและจิตนาการของแต่ละบุคคล เช่น การทำงานจิตรกรรมฝาผนังหรือการประดิษฐ์งานหัตถกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ของศิลปิน ซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจหรือแรงกระตุ้นให้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

ประการที่สี่ คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญในการใช้สอยโดยตรง เช่น การจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เน้นวิถีชีวิตในอดีตหรือการจัดให้มีประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวขึ้นมา

นอกจากนี้ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) และ ศูนย์ระหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาด้านอนุรักษณ์และปฏิสังขรณ์มรดกทางวัฒนธรรม (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property - ICCROM) ได้ร่วมกันกำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ผู้คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับ ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แบ่งออกได้ดังนี้

1.1 คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ เป็นกลุ่มคุณค่าที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความผูกพันถึงความหลังหรือความทรงจำกับทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น ตำนาน ศาสนา ประเพณี จิตวิญญาณ ซึ่งอาจมีนัยทางการเมือง ชาตินิยม

1.2 คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค เป็นกลุ่มคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง ทักษะฝีมือ

1.3 คุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก เป็นกลุ่มคุณค่าที่แสดงถึงทรัพยากรที่มีลักษณะคล้ายกัน อายุสมัยเดียวกัน มีจำนวนไม่มากหรือเป็นของหายาก

2. คุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย เป็นคุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัยแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีพได้ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะเงินตราเท่านั้น แต่รวมถึงคุณค่า ที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ด้วย

2.2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย เป็นคุณค่าที่เน้นการใช้งาน ทั้งการใช้งานครบแบบเดิมที่ทรัพยากรเคยถูกใช้มาหรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้

2.3 คุณค่าเชิงการศึกษา เป็นคุณค่าที่คนในปัจจุบันใช้ในการศึกษา เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ

2.4 คุณค่าเชิงสังคม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม ประเพณีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในปัจจุบันได้

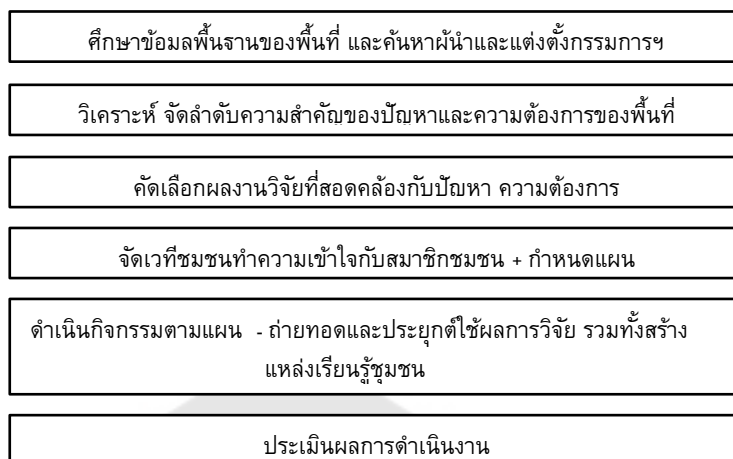
2.5 คุณค่าเชิงการเมือง เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมือง ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรนั้น ๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาติรี ชุมชน ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง คือการรวบรวมองค์ความรู้ของละครชาติรี ที่นับว่าเป็นมรดกของชุมชนมาสร้างคุณค่าให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมในด้านต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ละครชาติรีสู่ความยั่งยืนยิ่งขึ้น

2.2 การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หรือ วช. ได้สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 จนถึง พ.ศ. 2553 และพบว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีศักยภาพและมีโอกาสประสบผลสำเร็จ ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ คือ

1. มีผู้นำที่ดี: จะต้องเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ การประสานงานและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา
2. มีกรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี: ต้องมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรมจริยธรรม บริหารงานโปร่งใส
3. มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ
4. มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง: จะต้องมีการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งต้องมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
5. มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ: จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะ และทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธีหรือสิ่งใหม่ หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม
6. มีการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี: ต้องมีระบบการเก็บความรู้ทั้งความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ โดยเข้าใจได้ง่าย
7. มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน: ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน กิจกรรม วิชาการองค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบทสำหรับการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ วช. นั้น ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ วช.

ปริญญา จันทะคาม (2561: 148-150) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ นั้น อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้ง 12 องค์ประกอบ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การสำรวจแหล่งเรียนรู้

มีการสำรวจแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และรวบรวมข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบให้ครอบคลุมเพื่อประโยชน์และเพื่อให้ง่ายต่อการสำรวจและสามารถออกแบบสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นได้ตามที่ต้องการ

2. การวางแผนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการทำความเข้าใจนโยบายตามแผนหลักสูตร เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนา วางแผนและจัดตั้งคณะกรรมการในการรับผิดชอบโครงการ

3. การปฏิบัติตามแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสนับสนุนให้สามารถนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมให้ศึกษาความรู้ด้วยตนเองได้มีกรณีศึกษา กำกับ ติดตาม และ ประเมินผล

4. การส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้

ประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ที่ร่วมกันจัดสร้างขึ้นให้นักเรียน นักศึกษา ชุมชน ได้รับทราบเช่น วารสารโรงเรียน เว็บไซต์โรงเรียน เสียงตามสาย การประชุมผู้ปกครอง กิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เช่น จัดบุท/งานออกกัร้านต่าง ๆ การทำงานไปงานในกิจกรรมการเรียนการสอนของรายวิชาต่าง ๆ โดยการบูรณาการเข้ากับศาสตร์ที่สอน

5. การตรวจสอบแหล่งเรียนรู้

มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ โดยโรงเรียนและชุมชนแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประชุมคณะกรรมการเพื่อประเมินผล การใช้แหล่งเรียนรู้ ทำการสรุปผลและจัดทำรายงานเก็บไว้เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาต่อไป

6. การนิเทศติดตามการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

มีการนิเทศติดตามโดยคณะกรรมการผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ติดตามและประเมินผล โดยใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผล และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลต่าง ๆ โดยมีวิธีการและเครื่องมือประเมินผลการดำเนินงานโดยชุมชนมีส่วนร่วม

7. การปรับปรุงแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

เมื่อมีการตรวจสอบ นิเทศติดตามและประเมินผล เมื่อพบปัญหา อุปสรรค ต้องนำแผนมาปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้การดำเนินการเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด โดยอาศัยข้อมูลที่วิเคราะห์และสังเคราะห์

8. การมีส่วนร่วมในการวางแผน

ควรมีการเชิญผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาร่วมประชุมเพื่อวางแผน ควรกำหนดให้ทุกฝ่ายได้เสนอแนวทางในการวางแผน โดยควรแจ้งให้ผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนได้ทราบถึงหัวข้อที่จะประชุมล่วงหน้าก่อนวันประชุม และควรให้ทุกฝ่ายได้นำเสนอเหตุผลประกอบในวางแผน และส่งเสริมให้ทุกฝ่ายเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายอย่างเป็นกลาง

9. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ควรให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และยอมรับการตัดสินใจของคนอื่น ควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญ ควรเลือกเสียงข้างมากในการตัดสินใจ และควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ ควรใช้มติเอกฉันท์ของเสียงส่วนมากเป็นตัวตัดสินใจ

10. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

ควรมีการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานให้ชัดเจน และไม่ควรก้าวก่าการทำงาน ของอีกฝ่ายที่ได้รับมอบหมาย โดยให้ความสำคัญในการประสานงานแต่ละฝ่ายและการทำงาน

เป็นทีมเพื่อประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและมีการรายงานผลการดำเนินการของแต่ละฝ่ายให้ทราบทั่วถึงกัน

11. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ควรให้มีการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่างการทำกับติดตามและการประเมินผล โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการติดตามผลหรือประเมินผล และควรให้มีฝ่ายประสานงานระหว่างฝ่ายที่ทำหน้าที่กำกับติดตามกับฝ่ายที่หน้าที่ประเมินผล

12. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ทุกฝ่ายควรยอมรับในผลของการดำเนินงานร่วมกัน ควรเปิดใจยอมรับถึงผลของการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นทั้งผลดีและผลเสีย และยอมรับถึงผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน ไม่กล่าวโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเมื่อการดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในประเทศไทยนั้น พบว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มุ่งให้เกิดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง มีการสร้างรูปแบบและขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามกลุ่มเป้าหมายบริบทของพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งยังคงต้องมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนมีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยมีส่วนร่วมทั้งการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมิน ร่วมรับประโยชน์ และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสานความรู้เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่ประชาชนจะได้รับ และการนำวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ควบคู่กับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ซึ่งต้องคำนึงถึงวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อกระตุ้นจิตวิญญาณให้เกิดความรักหวงแหนภาคภูมิใจในมรดกทางภูมิปัญญา เกิดความตระหนักในคุณค่าแห่งศิลปวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และพัฒนาชุมชนของตนให้ยั่งยืน สำหรับแหล่งเรียนรู้ในต่างประเทศนั้น พบว่า แหล่งเรียนรู้ในต่างประเทศจะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้ในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ด้วยวิถีปฏิบัติ โดยมีศูนย์หรือแหล่งความรู้เป็นกลไกในการขับเคลื่อน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เข้าใจได้ง่ายมีความชำนาญและมีทัศนคติที่ดีมากกว่าการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการ อีกทั้งมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในการพัฒนาสังคม ซึ่งการสร้างพฤติกรรมใหม่ของคนในสังคมต้องอาศัยความเชื่อการเปิดใจกว้างที่จะรับประสบการณ์ใหม่ ความมุ่งมั่น การรู้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลง การวางแผนและการมีอิสระในการคิดหรือการกระทำสิ่งใหม่ๆ และให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตกับการพัฒนา ซึ่งมุ่งเน้นกับชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางด้านระบบ

จารีต ประเพณี และการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น สามารถดำรงอยู่ในกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีการประเมินติดตามการดำเนินงาน การกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มหรือชุมชนในการดำเนินกิจกรรม เพราะเป็นการสะท้อนผลที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาแนวทางป้องกันแก้ไขให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เป็นการให้ความสำคัญถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และผ่านการยกย่องคุณค่าของเรื่องราว ความสำคัญและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชน อาศัยองค์ความรู้ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีจากประชากรในท้องถิ่น และการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษ ชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน

โกวิท พวงงาม (2553: 193-294) กล่าวว่า การเข้าไปจัดการกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัววัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งกระบวนการจัดการนั้นชุมชนและท้องถิ่นจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยกล่าวถึงการจัดการตนเองของชุมชน และท้องถิ่นว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความมีศักยภาพของชุมชนและท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและท้องถิ่น ถือเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในทางปฏิบัติประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน หากแต่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมบ้างจึงถือว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการในการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สถานการณ์ของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน เพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของการเกิดปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นการดำเนินการ โดยการรวมกลุ่มอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือการเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมที่ได้ร่วมวางแผนกันศึกษา วางแผนและดำเนินการพัฒนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมได้ทันที

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

ฉลาด จันทรมบัติ (2551: 233-268) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยแบบใหม่ ที่ประยุกต์และเป็นการรวมเอาแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) มาผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่จะต้องใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษาจึงเป็นสมบัติของสังคม และเป็นการกระทำที่มุ่งหมายจะให้ประโยชน์หรือเป็นการรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงควรคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุด และการวิจัยจะให้ผลประโยชน์สูงสุดนั้น ย่อมเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for Development) หรือการวิจัยพัฒนา (Research and Development) ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอย่างมีเสรีและเป็นประชาธิปไตย

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุทิพย์ รามสูต (2540: 43-54) กล่าวว่าลำดับขั้นตอนในการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. การเลือกชุมชนเป้าหมาย ควรจะเลือกพื้นที่ด้วยโอกาส ขาดโอกาส แพ้เปรียบ ในปัจจุบันชุมชนที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลใด ๆ จากภายนอกเลยยังมีน้อย ดังนั้นควรศึกษาก่อนว่าชุมชนนั้น ๆ เคยมีองค์กรใดไปดำเนินกิจกรรมใด ๆ แล้วบ้าง

2. การเข้าชุมชน ทำความรู้จักชุมชน หาความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความคุ้นเคย (Build Purport)

3. บูรณาการเข้ากับชุมชน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและยอมรับ วิธีบูรณาการจะขึ้นอยู่กับแบบฉบับและลีลาการทำงานของผู้วิจัย ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะตัดสินใจว่า ควรทำหรือไม่ควรวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

4. ศึกษาสังคมเบื้องต้น เพื่อให้รู้พื้นฐานของชุมชน โดยทำข้อมูลรายละเอียดของหมู่บ้านหรือชุมชน (Community Profile) ที่ครอบคลุมปัญหาสำคัญที่จะใช้เป็นข้อมูลสำหรับเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการปฏิบัติการแทรกแซงของการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Intervention)

5. แนะนำให้ประชาชนรู้จักกับหลักการและแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำเสนอภาพรวมของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ก่อนจะเริ่มทำเมื่อเขาเห็นภาพทั้งหมดเขาจะคาดการณ์ถึงขั้นต่อไป และเรียนรู้ได้ดีกว่า

6. ระบุปัญหา ปัญหาแต่ละคนจะถูกนำมาอภิปรายในกลุ่ม อาจมีหลายปัญหาที่กล่าวถึงหลายปัญหาที่เหมือนหรือร่วมกัน จึงควรจัดลำดับว่าอะไรควรต้องทำก่อนหรืออะไรทำทีหลัง

7. แนะนำวงจรของวิจัย ให้รู้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม นั้นจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านกระบวนการ วิจัย ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องเรียนรู้ทักษะในการทำวิจัย การสอนทักษะเหล่านี้คงต้องเน้นตั้งแต่เริ่มต้นเพราะชาวบ้าน จะต้องใช้มันตลอดกระบวนการพัฒนา

8. เลือกปัญหาที่จะวิจัย บางทีชาวบ้านก็แยกไม่ออก ระหว่างปัญหาของชุมชนกับปัญหาที่จะทำวิจัย เช่น ปัญหาของชุมชน คือ ขาดน้ำ รายได้ต่ำ ขาดความสามัคคี แต่ปัญหาวิจัยจะเป็นคำถามที่จำเป็นจะต้องใช้คำตอบมาแก้ปัญหา

9. หาวิธีหรือทางเลือก การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องตั้งต้นจากความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับตนเอง และแหล่งทรัพยากรในชุมชน ก่อนจะมองหาคำตอบหรือทางแก้จากภายนอก

10. วางแผนวิจัย เพื่อให้มีการกระทำอย่างมีระบบ ต้องมีกรอบเค้าโครงการทำวิจัยที่บอกอะไร เมื่อไหร่ กับใคร ที่ไหน อย่างไร

11. เก็บข้อมูล เป็นระบบ ถูกต้อง ครบถ้วน

12. วิเคราะห์

13. การนำเสนอชุมชนให้ชุมชนตรวจสอบ ถกเถียง แก้ไข

14. วางแผนวางแผนเป็นขั้นตอนต่อเนื่องระหว่างการจัดสนใจกับการปฏิบัติ วางแผนคาดคะเนและเกิดอะไร และจะเตรียมชุมชนให้รับรู้ว่าควรทำอย่างไร เป็นจินตนาการถึงการปรับปรุงที่อยากให้เกิดขึ้น ซึ่งถ้าประชาชนมีส่วนในการวางแผน ก็จะเต็มใจที่จะนำลงปฏิบัติ

15. ประเมินความเป็นไปได้ของแผน ตรวจสอบว่าทำได้หรือไม่ สอบถามความคิดเห็นจากประชาชน จากผู้รู้ในหมู่บ้านว่า วิธีการแก้ปัญหาควรทำอย่างไร
16. ทำโครงการนำร่อง ลองทำโครงการในขนาดระดับเล็กก่อนทำโครงการใหญ่เพื่อเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์
17. ทดลองวิธีอื่น ๆ ถ้ามีหลายทางเลือก ก็ลองทำหลายๆ แบบ ก่อนลงมือจริง จะได้ไม่สูญเสียมาก
18. ทบทวนแผนปฏิบัติการจากผลของโครงการนำร่องหรือโครงการระดับย่อยที่ได้รับการทดสอบก่อนแล้วนำมาแก้ไขตกแต่ง ปรับปรุงแผนอีกครั้ง
19. หาทรัพยากรและการจัดสรร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเอง และความมั่นคงยั่งยืน ควรสนับสนุนให้หาและจัดสรรทรัพยากรจากภายในก่อนภายนอก
20. วางแผนการกำกับ ติดตามและประเมินผล ก่อนนำแผนปฏิบัติการไปหารือกับชุมชนโดยให้ความสำคัญและตระหนักถึงตัวแปรสำคัญขณะที่นำโครงการลงปฏิบัติ
21. ตั้งคณะทำงาน
22. ทำแผนลงปฏิบัติแผนเป็นโอกาสเรียนรู้ของชุมชน ต้องจูงใจชาวบ้านให้เรียนรู้ทักษะในการทำแผน อบรมด้านเทคนิคและการจัดสรรให้มีวิทยากรมาช่วยอบรม เกี่ยวกับทักษะในวิชาการต่าง ๆ การจัดทำบัญชี ทำรายงาน เก็บข้อมูล มีการตรวจสอบเป็นระยะ ๆ
23. ติดตามกำกับความก้าวหน้าของโครงการตรวจดูการดำเนินการว่าถูกต้องตามเป้าหมาย ประสบความสำเร็จตามตัวชี้วัดที่ตั้งไว้แค่ไหน
24. ประเมินโครงการ
25. ทำให้กระบวนการวิจัยเกิดเป็นนิสัย และเป็นกิจวัตรของชุมชนให้ใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหา โดยตนเอง เชื่อมโยงแผนกับข้อมูล เชื่อมโยงการกระทำกับแผน ติดตามการกระทำและเสนอแนะ ให้การตัดสินใจเป็นกลุ่ม ให้หน่วยงานรัฐเข้าร่วมในการทบทวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เสนอแผนของชุมชน เป็นข้อมูลจากเบื้องล่างแก่หน่วยงานของรัฐ
26. การจะให้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คงอยู่ในชุมชนการถนัดตัวออกของ Facilitator ต้องค่อยเป็นค่อยไป แต่จะคอยช่วยชุมชนในการใช้ PAR ในปัญหาที่ซับซ้อน
27. การสื่อสารของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่นักวิชาการ แก่ชุมชน โดยผ่านรายงานวิจัย
28. วิเคราะห์กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสรุปและวิเคราะห์ว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้ในการแก้ปัญหา อย่างไรในสถานการณ์ต่าง ๆ ช่วยให้

ประชาชนเรียนรู้ได้อย่างไรการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้กลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชน (Institutionalize) อย่างไร

29. เขียนรายงาน

30. กระบวนการนำการวิจัยปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาใช้ใหม่ ภายในชุมชนโดยชุมชนเอง ที่ไม่มีนักวิจัยจากภายนอกมาช่วย

ชัชวาล ทัดศิวิธ (2551: 15-19) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานการวิจัยได้ดังนี้

1. ระยะเวลาเตรียมการวิจัยในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแก่นแกนหลักของการวิจัยแบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชนชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้อง ในขั้นเตรียมการนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยกล่าวคือ

1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุดคือการปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งนี้ นักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจ โลกทัศน์ของชาวบ้านได้ดีมากยิ่งขึ้น โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย หรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พูดคุยและแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายและความต้องการส่วนรวมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังจะสามารถทำการวิเคราะห์คาดการณ์สภาพการณ์และปัญหาของการดำเนินงานวิจัยที่อาจเกิดขึ้น และสามารถเตรียมรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การสำรวจ ศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากร ต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้วผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สุ่มบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หลักฐานหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีบางโครงการวิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หรือผู้สูงอายุเพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน

ด้วยโครงการวิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หรือผู้สูงอายุเพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน ด้วยส่วนการจัดเลือกชุมชนนั้น

1.3 การคัดเลือกชุมชน (Selecting Community) ได้เสนอความเห็นไว้ว่า โดยทั่วไปแล้ว การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้อยโอกาสในการพัฒนา (Disadvantage Community) เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนากับชุมชนอื่น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชนโดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วน หรือบางกรณีการวิจัยมุ่งหมายกระทำต่อชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแข็งขัน เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของการทำวิจัยและการพัฒนาให้กับชุมชนอื่นด้วยเช่นกัน

1.4 การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community) ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการซึ่งข้อมูลดังกล่าวควรเป็นข้อมูลที่มีรอบด้าน สำหรับแหล่งข้อมูลในขั้นตอนนี้อาจมาจากส่วนราชการเช่น ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลจำนวนประชากรและบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น และอาจเป็นข้อมูลที่องค์กรพัฒนาเอกชนรวบรวมไว้ หรือนักวิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลเองโดยการสำรวจชุมชน (Community Surveying) ก็ได้ส่วนการจัดเลือกชุมชนนั้น

1.5 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ มักถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไปและก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ในส่วนของการเตรียมคนนั้น เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับนักพัฒนาและคณะผู้วิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและรวดเร็ว เตรียมนักพัฒนาด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึงผู้นำชุมชน พัฒนาการอำเภอหรือพัฒนาการประจำตำบล และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษาร่วมกัน กิจกรรมสำคัญของการดำเนินงานในขั้นตอนนี้คือการประสานความร่วมมือ การสร้างความเข้าใจในกรอบของการทำงานวิจัย และการหาหรือแนวทางพัฒนาชุมชน ซึ่งมักจะรวมถึงการประสานงานเรื่องการใช้

สถานที่ดำเนินการประชุมด้วย และ เตรียมนักวิจัยด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงาน

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาจกล่าวได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายถึง การร่วมมือกันดำเนินงานโดยผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมและบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงาน โดยอาศัยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจชาวบ้านได้ดีมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการพูดคุยและแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายและความต้องการส่วนรวมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย ก่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development)

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เกิดขึ้นจากผลกระทบของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจในอดีตเป็นหลัก จึงทำให้เกิดสภาพแวดล้อมเสื่อมสภาพลงไปทั่วโลก และไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนของทุกประเทศที่กำลังพัฒนาได้ จึงได้มีการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ส่งเสริมความยั่งยืนที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและผสมผสานเข้าเป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่ (UN, 1955: 6)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในความต้องการต่าง ๆ ของประชากรในปัจจุบัน โดยปราศจากความเสี่ยงเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในระดับความพึงพอใจในความต้องการด้านต่าง ๆ ของชนรุ่นต่อไป (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2542: 3)

การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน หมายถึง กระบวนการพัฒนาเมืองเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน มีความสามารถในการแข่งขันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม อันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของเมืองและชุมชน และมีการบริหารราชการอย่างโปร่งใส ยุติธรรม โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543: 9)

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยมิได้ลดสมรรถนะของอนุชนรุ่นหลังในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Brundtland อ้างถึงใน ชวลี อมาตยกุล, 2540: 17)

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) ธรรมชาติแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องถูกบูรณาการเข้าด้วยกันแล้วให้เกิดสภาพที่เรียกว่า เป็นภาวะที่ยั่งยืนทั้งสภาพเศรษฐกิจและทางสภาพแวดล้อม การคุ้มครองธรรมชาติแวดล้อมควบคู่กันไปต่อการพัฒนาเศรษฐกิจรักษาสิ่งแวดล้อม (environment) ควบคู่กับการพัฒนาคนในฐานะเป็นแกนกลางของระบบพัฒนา โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. มนุษย์ มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นทุนหรือปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยควรพัฒนาให้มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ทั้งด้านสุขภาพ ความรู้ความสามารถ และความรับผิดชอบต่อสังคม และไม่บริโภคฟุ่มเฟือย มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ระบบที่พัฒนาไม่ก่อให้เกิดความเบียดเบียนเช่นกัน อันเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. สังคม จำแนกเป็นระบบย่อย ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองและระบบการบริหาร กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการจะนำไปสู่ผลสำเร็จ โดยสังคมที่ยั่งยืนควรมีบรรยากาศของความช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีมาตรการร่วมกันพิทักษ์และป้องกันไม่ให้คนเบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและส่งเสริมการกระทำและกิจการที่เกื้อกูลกันแก่ธรรมชาติ

3. ธรรมชาติ มนุษย์จะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติอย่างไม่มีเหตุผล ฟื้นฟูและสร้างธรรมชาติ

4. เทคโนโลยี การประดิษฐ์ การผลิต และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและประหยัดพลังงาน โดยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพจะต้องผลิตมลภาวะให้น้อยที่สุด กำจัดของเสียหรือสามารถนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ (พระธรรมปิฎก-ประยุทธ์ ปยุตโต, 2546: 25-27)

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่มององค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต (กรมการพัฒนารัฐบาล, 2562: 8)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

สหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาสังคมโลกจากทศวรรษที่ผ่านมา มี 8 ประเด็น และได้สิ้นสุดลงในพ.ศ. 2558 และมีแนวคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับสังคมโลกที่จะนำไปใช้ทศวรรษหน้าโดยมีการตั้งเป้าหมายทั้งสิ้น 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อให้เป็นแผนที่นำทางสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนในอีก 15 ปีข้างหน้า โดยภายใต้กรอบเป้าหมายนี้ ในที่ประชุมสหประชาชาติล้วนมีความเห็นตรงกันว่า การจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นจะต้อง "สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้ง มิติเศรษฐกิจ (Economic Dimension), มิติทางสังคม (Social Dimension) และ มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Dimension) ดังนี้

เป้าหมายที่ 1 ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่

เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียมและสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและให้อำนาจของผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคน

เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่ สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลิตภาพ และการมีงานที่สมควรสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรมการส่งเสริมสัมมาชีพชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกัน และยั่งยืน

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการบริโภคและผลิตที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 13 ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืนจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นสภาพกลับมาใหม่และหยุดการสูญเสียดังกล่าวหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบัน ที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุม ในทุกระดับ

เป้าหมายที่ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงเป้าหมายทั้ง 17 เป้าหมายนี้ได้รับการจัดหมวดหมู่ในการส่งเสริมให้เกิดผลได้ของการพัฒนาปัจจัยที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยสามารถเรียกปัจจัยที่เชื่อมโยงนี้ว่า “5P’s” อันประกอบด้วย

People - ด้วยการเติมเต็มศักยภาพของคนให้มีความเท่าเทียมกัน ซึ่งประกอบไปด้วย เป้าหมายที่ 1, 2, 3, 4, 5, และ 11

Planet - ด้วยการปกป้องโลกจากการเสื่อมสลาย ซึ่งประกอบไปด้วย เป้าหมายที่ 6, 12, 13, 14, และ 15

Prosperity - ด้วยการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 7, 8, 9, 10 และ 11

Peace - ด้วยการส่งเสริมให้เกิดสันติภาพที่ปราศจากความกลัวและความรุนแรงโดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 16

Partnership - ด้วยการสร้างความเป็นหุ้นส่วนแห่งการพัฒนาให้เข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น โดยการส่งเสริมให้ทุกประเทศและประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ในปัจจุบัน 5P’s ก็ยังคงแนวคิดเดิมอยู่ คือ People สะท้อนมิติของสังคม Planet สะท้อนมิติของสิ่งแวดล้อม และ Prosperity สะท้อนมิติของเศรษฐกิจ ทั้งนี้ การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา หรือองค์การ (United Nations Conference on Trade

and Development: UNCTAD) มองว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ Partnership นั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสหประชาชาติกำหนดเป็นเป้าหมายที่ 17 (partnerships for the goals) เพื่อเป็นเป้าหมายในการเสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและการฟื้นฟู สภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (กรมการพัฒนารัฐวิสาหกิจ, 2562: 8-9)

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวคิดมาจาก 3 แนวทางใหญ่ คือ แนวทางด้านนิเวศวิทยา ให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางระบบนิเวศในระยะยาว แนวทางที่สองคือ แนวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่ต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมต่างกลุ่มชนระดับต่าง ๆ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีระดับสูงขึ้น แนวทางสุดท้ายคือ แนวทางด้านเศรษฐกิจ เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานการสงวนรักษาทุนธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์ สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต โดยต้องปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและการบริโภค และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาทั้งสามที่กล่าวมาแล้วจะทำให้สังคมสามารถดำเนินไปด้วยกันได้ระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องรอบตัวมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน

2.5 สื่อสังคมออนไลน์

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ภิเชก ชัยนิรันดร์ (2553 อ้างใน จิราภรณ์ ศรีนาถ, 2556) ความหมายและประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) คือ สื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อที่แพร่กระจายด้วยปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม ทั้งนี้ Social media อาจจะมีอยู่ในรูปของเนื้อหา รูปภาพ เสียงหรือวิดีโอ ซึ่งสอดคล้องกับ (กานดา รุณนะพงศา, 2557) ที่ว่า โซเชียล “Social” หมายถึงการแบ่งปันในสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการแบ่งปันเนื้อหา ไฟล์ ธรรมเนียม ความเห็น หรือการปฏิสัมพันธ์ในสังคม (การรวมกันเป็นกลุ่ม) ส่วน มีเดีย “Media” หมายถึงสื่อหรือเครื่องมือที่ใช้เพื่อการสื่อสาร ในปัจจุบันการแพร่กระจายของสื่อก็ทำได้ง่ายขึ้น โดยเกิดจากการแบ่งปันเนื้อหา (Content Sharing) จากใครก็ได้ นอกจากนี้สื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นสื่อที่เปลี่ยนแปลงสื่อเดิมที่แพร่กระจายข่าวสารแบบทางเดียว (one-to-many) เป็นแบบการสนทนาที่สามารถมีผู้เข้าร่วมได้หลาย ๆ คน (many-to-many) เมื่อมีสภาพของการเป็นสื่อสังคม สิ่งสำคัญก็คือการสนทนาที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นการรวมกลุ่มคุยในเรื่องที่สนใจร่วมกัน หรือการวิพากษ์วิจารณ์สินค้า

หรือบริการต่าง ๆ โดยที่ไม่มีใครเข้ามาควบคุมเนื้อหาของสารสนเทศ แม้กระทั่งตัวผู้ผลิตเนื้อหาเอง เพราะผู้ที่ได้รับข้อมูลสื่อมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในรูปแบบของการเพิ่มเติมความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งเข้าไปแก้ไขเนื้อหาที่ได้อัตโนมัติ ทั้งยังเป็นสื่อที่เปลี่ยนผู้คนจากผู้บริโภคเนื้อหาเป็นผู้ผลิตเนื้อหาและกระจายไปยังผู้รับสารคนอื่น ๆ ได้อย่างเสรีหากใครผลิตเนื้อหาที่โดนใจ ก็จะเป็นผู้ทรงอิทธิพล (Influencer) ยิ่งหากเป็นในทางการตลาด ก็สามารถโน้มน้าวผู้ติดตามในการตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการได้โดยง่าย

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) สามารถแบ่งประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ได้ดังนี้ (สุภาวรรณ นวลนิล, 2557: ออนไลน์)

1) บล็อก เป็นการลดรูปจากคำว่า Weblog เป็นระบบจัดการเนื้อหาในรูปแบบหนึ่งซึ่งทำให้ผู้ใช้สามารถเขียนบทความหรือที่เรียกว่า “โพส” แล้วทำการเผยแพร่ได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากในการที่จะต้องมานั่งเรียนรู้ถึงภาษา HTML หรือโปรแกรมทาเว็บไซต์ การเรียงเนื้อหาจะเรียงจากเนื้อหาที่มาใหม่สุดมาก่อน จากนั้นจะลดหลั่นลำดับของเวลา (Chronological Order) สำหรับการมีบล็อกขึ้นมาเพื่อเปิดโอกาสให้ใคร ๆ ที่มีความสามารถด้านต่าง ๆ สามารถเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวด้วยการเขียนได้อย่างเสรี ไม่มีขีดจำกัดเรื่องเทคนิคในอดีตอีกต่อไป ทำให้เกิดบล็อกขึ้นมาจำนวนมาก เครื่องมือที่สำคัญคือให้เพื่อน ๆ เข้ามาแสดงความคิดเห็นได้

2) Twitter และ Microblog อื่น ๆ เป็นรูปแบบหนึ่งของบล็อกที่จำกัดตัวอักษรของการโพสแต่ละครั้งที่ 140 ตัวอักษร โดยแรกเริ่มผู้ออกแบบ Twitter ต้องการให้ผู้ใช้งานเขียนเรื่องราวว่าคุณกำลังทำอะไรอยู่ในขณะนี้ แต่ Twitter ก็ถูกนำไปใช้ทางธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างการบอกต่อ เพิ่มยอดขาย สร้างแบรนด์ หรือเป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารความสัมพันธ์ลูกค้า (CRM) ใช้เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ได้ด้วย เป็นที่นิยมขึ้นอย่างรวดเร็ว จนทำให้ Twitter เพิ่มฟีเจอร์ที่ทำให้ผู้ใช้สามารถบอกได้ว่า ตอนนี้อยู่ที่ไหน นั่นก็คือการนำ Microblog เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งด้วยนั่นเอง

3) Social Network จากชื่อสามารถแปลได้ว่า เครือข่ายที่เชื่อมโยงบุคคลหลาย ๆ คนจนกลายเป็นสังคม ทั้งนี้ผู้ใช้จะเริ่มต้นสร้างตัวตนในส่วนของ “Profile” ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัว (Info) รูป (Photo) การจดบันทึก (Note) หรือการใส่วิดีโอ (Video) และอื่น ๆ นอกจากนี้ Social Network ยังมีเครื่องมือสำคัญในการสร้างจำนวนเพื่อนให้มากขึ้น คือ ในส่วนของ Invite Friend และ Find Friend รวมถึงการสร้างเพื่อนจากเพื่อนของเพื่อนอีกด้วย อาจจะมีอยู่ในรูปแบบเกม หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ สามารถรวมกลุ่มกันจัดตั้ง Group ขึ้นได้

4) Media Sharing เป็นเว็บไซต์ที่เปิดโอกาสให้สามารถอัปโหลดรูปหรือวิดีโอเพื่อแบ่งปันให้กับครอบครัว เพื่อน ๆ หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน ซึ่งปัจจุบันไม่จำเป็นต้องทุ่มทุนในการสร้างหนังโฆษณาที่มีต้นทุนสูง อาจจะใช้แค่กล้องดิจิตอลราคาถูก ถ่ายทอดความคิดเป็นรูปแบบวิดีโอ นาขึ้นเว็บไซต์ประเภท Media Sharing อย่าง Youtube หรืออาจจะถ่ายรูปแล้วนาขึ้นสู่เว็บไซต์อย่าง Flickr

5) Social News and Bookmarking เป็นเว็บไซต์ที่เชื่อมโยงไปยังบทความหรือเนื้อหาในอินเทอร์เน็ต โดยผู้ใช้เป็นผู้ส่งและเปิดโอกาสให้คะแนนและทำการโหวตได้ เป็นเสมือนมหาชนช่วยกันกรองว่าบทความหรือเนื้อหาใดเป็นที่น่าสนใจที่สุด ในส่วนของ Social Bookmarking นั้น เปิดโอกาสให้สามารถทำ Bookmark เนื้อหาหรือเว็บไซต์ที่ชื่นชอบ โดยไม่ขึ้นอยู่กับเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องใดเครื่องหนึ่ง แต่สามารถทำผ่านออนไลน์ และเนื้อหาที่ทำ Bookmark ไว้ นั้น สามารถที่จะแบ่งปันให้คนอื่น ๆ ได้ด้วย

6) Online Forum ถือเป็นรูปแบบของ Social Media ที่เก่าแก่ที่สุด เป็นสถานที่ที่ผู้คนเข้ามาพูดคุยในหัวข้อที่สนใจ อาจเป็นเรื่อง เพลง หนังสือ การเมือง กีฬา สุขภาพ หนังสือ การลงทุน และอื่นๆ อีกมากมายได้ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนแนะนำสินค้า หรือบริการต่าง ๆ เว็บไซต์ประเภทฟอรัมอาจเปิดให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันโดยเฉพาะ หรืออาจจะเป็นส่วนหนึ่งของเว็บไซต์เนื้อหาต่าง ๆ

พิชิต วิจิตร บุญยรักษ์ (2554) อธิบายว่า สื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ โดยสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งสื่อสังคมออนไลน์เป็นประเภทต่าง ๆ ที่ใช้กันบ่อย ๆ คือ บล็อก (Bloggging) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

The Social Media Advisory Group (2012: Online อ้างใน สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2555: ออนไลน์) Social Media หมายถึงเครื่องมือหรือรูปแบบจากเว็บ 2.0 ที่นำมาใช้ในเชิงบูรณาการของเนื้อหาผ่านการถ่ายทอดจากการเขียนและการส่งผ่านข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์หรือเว็บเพจ และสื่อประเภทดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนของครูได้หลากหลายรูปแบบ เช่น discussion, forum, wikis และ 3d virtual worlds เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หมายถึงสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์ซึ่งมีการแบ่งปันเนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ ผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) เป็นตัวสื่อสารกับคนในกลุ่มสังคมออนไลน์ (Social Community) ทั่วโลก

พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต

สุรางคณา วายุภาพ (2557) ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) หรือ สพอ. เปิดเผยผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2557 ที่เป็นประโยชน์ต่อภาคธุรกิจในการที่จะผลิตสินค้าและบริการได้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการทำตลาดเฉพาะส่วน (Niche market) หรือกำหนดช่องทางการขายสินค้าเฉพาะกลุ่มได้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น การสำรวจครั้งนี้เป็นการสำรวจทางอินเทอร์เน็ต โดยทาง สพอ. ได้เริ่มวางแบบสำรวจบนเว็บไซต์ต่าง ๆ และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ตั้งแต่กลางเดือนเมษายน จนถึงสิ้นเดือนพฤษภาคม 2557 มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตสนใจเข้ามาตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 16,596 คน แบ่งออกเป็น เพศหญิง ร้อยละ 55.6 เพศชาย ร้อยละ 43.1 และเพศที่สาม เพียงร้อยละ 1.3 เท่านั้น โดยสามารถแบ่งภาพรวมของการสำรวจออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ภาพรวมของการใช้งานอินเทอร์เน็ต จากผลการสำรวจครั้งนี้ พบว่า ค่าเฉลี่ยของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสัปดาห์เพิ่มสูงขึ้นจากการใช้งานโดยเฉลี่ย 32.3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือประมาณ 4.6 ชั่วโมงต่อวัน ในปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 50.4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือใช้เวลาประมาณ 7.2 ชั่วโมงต่อวัน หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ปัจจุบันนี้คนใช้เวลา เกือบ 1 ใน 3 ของวันเพื่อใช้งานอินเทอร์เน็ต

2) อุปกรณ์ที่ใช้เข้าถึงอินเทอร์เน็ต (Device) “สมาร์ทโฟน” เป็นอุปกรณ์ที่ผู้ตอบแบบสำรวจใช้งานมากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 77.1 และมีการใช้งานโดยเฉลี่ย 6.6 ชั่วโมงต่อวัน ตามมาด้วย “คอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ” ซึ่งมีผู้ใช้งานร้อยละ 69.4 และมีค่าเฉลี่ยในการใช้งานต่อวันคิดเป็น 6.2 ชั่วโมง และสำหรับการใช้งาน “สมาร์ตทีวี” ในยุคที่วิถีชีวิตระยะเริ่มต้นพบว่า มีผู้ตอบแบบสำรวจเพียงร้อยละ 8.4 เท่านั้นที่ใช้อุปกรณ์นี้ โดยมีการใช้งานเฉลี่ย 3.4 ชั่วโมงต่อวัน

3) ช่วงเวลาที่มีการใช้งานอินเทอร์เน็ตจากอุปกรณ์ต่าง ๆ ผู้ตอบแบบสำรวจกว่าร้อยละ 50 ระบุว่าช่วงเวลา 08.01 – 16.00 น. เป็นช่วงเวลาที่มีการใช้งานอินเทอร์เน็ตจากคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ อย่างไรก็ตาม ยังพบอีกว่าผู้ตอบแบบสำรวจกว่าร้อยละ 40 ยังมีการใช้

งานสมาร์ทโฟนในช่วงเวลานี้เช่นกัน และในช่วงเวลาหลังเลิกงาน/เรียน ตั้งแต่ 16.00 – 24.00 สมาร์ทโฟนกลายเป็นอุปกรณ์ที่ถูกใช้งานเพื่อเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสูงที่สุด นอกจากนี้ อุปกรณ์อย่างแท็บเล็ตและสมาร์ตทีวีก็ถูกใช้งานมากขึ้นในช่วงเวลานี้เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาอื่น

4) กิจกรรมการใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ต จากผลการสำรวจ แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่เพื่อความบันเทิงและการสื่อสารเป็นหลัก โดย 3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับ 1 การพูดคุยผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ร้อยละ 78.2 อันดับ 2 อ่านข่าวหรืออ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ร้อยละ 57.6 และอันดับ 3 ค้นหาข้อมูล ร้อยละ 56.5 ในขณะที่ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะใช้อินเทอร์เน็ตในกิจกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูล โดยมีกิจกรรมหลัก 3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับ 1 รับ - ส่งอีเมล ร้อยละ 82.6 อันดับ 2 ค้นหาข้อมูล ร้อยละ 73.3 และอันดับ 3 อ่านข่าวหรืออ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ร้อยละ 63.8

5) เครือข่ายสังคมออนไลน์ยอดนิยม ในปี 2557 เครือข่ายสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชันยอดนิยม 3 อันดับแรก ได้แก่ Facebook (ร้อยละ 93.7) LINE (ร้อยละ 86.8) และ Google+ (ร้อยละ 34.6) ซึ่งเมื่อเทียบกับปี 2556 จะเห็นว่าการสลับตำแหน่งกันระหว่าง LINE (ร้อยละ 61.1) และ Google+ (ร้อยละ 63.7) สำหรับ Instagram และ Twitter มีผู้ใช้งานเพิ่มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2556 โดยในปีนี้มีผู้ใช้งาน Instagram ร้อยละ 34.1 ในขณะที่ปี 2556 มีผู้ใช้งานเพียงร้อยละ 12 และ Twitter มีผู้ใช้งานคิดเป็นร้อยละ 16.1 ในขณะที่ปี 2556 มีผู้ใช้งานเพียงร้อยละ 8.2 เท่านั้น

6) ปัจจัยที่ใช้ประกอบการซื้อสินค้า/บริการผ่านอินเทอร์เน็ต ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อ 3 อันดับแรก ได้แก่ โปรโมชันที่ถูกใจ ข้อมูลสินค้าจากเว็บไซต์ของผู้ขายมีมากพอต่อการตัดสินใจซื้อ และระบบความปลอดภัยของเว็บไซต์ นอกจากนี้ บุคคลที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อมากที่สุด คือ กลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จักที่เคยซื้อสินค้าและบริการจากเว็บ ซึ่งพบว่ามียุทธិพลต่อการตัดสินใจมากกว่าความคิดเห็นของ Blogger หรือโฆษณาผ่านหน้าเว็บไซต์ ถึงแม้ว่าผลการสำรวจจะชี้ให้เห็นว่าคนไทยจะมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตมากขึ้น แต่ทาง สฟร้อ. ได้แสดงความกังวลว่าอาจจะเป็นการสร้างภัยให้โดยไม่รู้ตัว เนื่องจากผู้ใช้งานส่วนมากยังไม่ตระหนักถึงภัยคุกคามออนไลน์ โดยจะเห็นได้จากผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ตที่สุ่มเสี่ยง พบว่า กว่าร้อยละ 70 ของผู้ตอบแบบสำรวจมักจะเช็คอินเสมอ ซ้ำยังตั้งค่าบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ของตนเป็น “Public” อีกด้วย

2.6 แนวทางพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในยุคสังคมดิจิทัลที่เหมาะสมกับผู้เรียนในวัยเรียน

1. แหล่งการเรียนรู้ทางกายภาพ แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียน ประกอบด้วยแหล่งการเรียนรู้ 8 แหล่ง ตามมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ

2. แหล่งการเรียนรู้ดิจิทัล แหล่งข้อมูล สารสนเทศ ประสบการณ์ในรูปแบบของ

(ก) แหล่งการเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ เนื้อหาการเรียนรู้รูปแบบดิจิทัล ซอฟต์แวร์ สถานการณ์จำลองที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในเนื้อหาวิชาการ

(ข) ฐานข้อมูลออนไลน์และแหล่งเอกสารชั้นปฐมภูมิ

(ค) ข้อมูลและสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการส่วนบุคคล

(ง) สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความร่วมมือและการสื่อสารระหว่างผู้เชี่ยวชาญและผู้เรียนรู้

(จ) การเรียนรู้แบบผสมผสานที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาหรือที่บ้านผ่านการสอนออนไลน์ ซึ่งผู้เรียนควบคุมเวลา สถานที่ ช่องทางการเรียน หรือจังหวะการเรียนรู้ด้วยตนเอง

(ฉ) รายวิชาที่เปิดออนไลน์

ทิศทาง แนวโน้มของการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล คือ การผสมผสานแหล่งการเรียนรู้ทางกายภาพและแหล่งการเรียนรู้ดิจิทัลไว้ด้วยกัน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ เข้าถึงการใช้งานได้ง่าย สะดวก ผู้เรียนและผู้สอนสามารถพูดคุย ได้ตอบอธิบาย แนะนำได้ทันที จัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ มีข้อมูลครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ ปลอดภัยในการใช้งานทั้งในด้านข้อมูลและความเป็นส่วนตัว ออกแบบแหล่งเรียนรู้ให้มีลักษณะแบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Line เป็นต้น และนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้เพื่อสร้างความสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน เช่น การใช้นุ่นยนต์ (AI) เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม Augmented Reality (AR) และความเป็นจริงเสมือน Virtual Reality (VR) เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองเผชิญกับสถานการณ์เสมือนจริง สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง ตอบโจทย์ต่อความต้องการและถนัดของผู้เรียน และมีองค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้สมัยใหม่ในยุคดิจิทัลของผู้เรียนในวัยเรียนควรมี 4 ด้าน ดังนี้ คือ

1. ด้านเนื้อหา ควรตรงตามหลักสูตรมีความน่าเชื่อถือ ถูกต้อง ปลอดภัย เหมาะสำหรับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา สอดแทรกคุณธรรม วัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศ รวมถึงเนื้อหาที่เสริมทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ประเทศ และสามารถนำไปใช้ประกอบวิชาชีพได้จริง

2. ด้านวิชาการ ควรเน้นการเรียนรู้แบบปฏิบัติ ความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้ตามความสนใจส่วนบุคคล พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเพื่อน ชุมชน หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง

3. ด้านสังคม ควรให้ความสำคัญกับความแตกต่างและความหลากหลายระหว่างบุคคล ประกอบด้วย ความแตกต่างทางเพศ ศาสนา วัฒนธรรม รวมถึงความแตกต่างในด้านบริบททางสังคม

4. ด้านลักษณะทางกายภาพและเทคโนโลยี ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพที่มีความเหมาะสมตามช่วงวัย ทันสมัยดึงดูดความสนใจของผู้เรียน มีความปลอดภัยในการใช้งาน มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนำเสนอรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ สามารถใช้งานผ่านโทรศัพท์มือถือได้ทันที มีความสะดวก รวดเร็ว ในการเข้าถึงข้อมูลและใช้งาน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัลตามประเด็นการศึกษาเรื่องการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดสร้างคุณค่าของท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นการร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญไว้ ดังนี้

ทวี พรหมมา (2556: 358-368) กล่าวว่า จากการศึกษาการวิจัยการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ในการสร้างมาตรฐานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคอีสาน ได้ผลการวิจัยสรุปว่า การสร้างมาตรฐานนอกจากจะส่งผลให้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีมาตรฐาน เพื่อใช้กำหนดแนวทางการดำเนินงานให้ตอบสนองต่อการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมแล้ว ยังส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สมาชิกได้เรียนรู้วัฒนธรรมด้วยความเข้าใจ สามารถอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่และมีวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกับทุกคนในสังคมได้อย่างมีความสุข

วุฒิไกร คำแฝง (2557: 200-203) กล่าวว่า จากการศึกษาการพัฒนาสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น อย่างเช่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีศึกษาโรงเรียนกุ๊กกาสิงห์ประชาสรรค์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนตำบลกุ๊กกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน 6 แหล่งเรียนรู้ คือ 1) ภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นบ้าน 2) การเกษตรทฤษฎีใหม่ 3) พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาพื้นบ้าน 4) วรรณกรรมชาวบ้าน 5) โบราณสถานขอม และ 6) ดอนปู่ตา ซึ่งมีสภาพที่พร้อมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบเพียงพอทำให้แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ทางการศึกษาอย่างเหมาะสม แหล่งเรียนรู้ยังขาดองค์ประกอบในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในเรื่องของ ภูมิทัศน์ เรื่องการบริการ และยังมีห้องน้ำ เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลหรือภูมิปัญญาเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ยังขาดการถอดองค์ความรู้ให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมนั้นมีความเหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อม ผู้ร่วมวิจัยสามารถดำเนินงานจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเกิดรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการใช้รูปแบบมีการปรับปรุงเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม 6 ขั้นตอน และมีการดำเนินงานจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 18 กิจกรรมย่อย โดยในขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและกำหนดประเด็นในการพัฒนา มี 5 กิจกรรมย่อย ขั้นตอนที่ 2 สร้างทีมงานและพัฒนาศักยภาพทีมงาน มี 2 กิจกรรมย่อย ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนแบบมีส่วนร่วมมี 3 กิจกรรมย่อย ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินงานตามแผนและปรับปรุงพัฒนามี 4 กิจกรรมย่อย ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลและสรุป มี 2 กิจกรรมย่อย และขั้นตอนที่ 6 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มี 2 กิจกรรมย่อย

ณวิทย์ อ่องแสงชัย (2558: 182-184) กล่าวว่า จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมุ่งที่จะประเมินศักยภาพของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองน่าน และสร้างฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศเกี่ยวกับทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้น โดยการสืบค้นในเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และความทรงจำร่วมของผู้คนที่มีต่อเมืองน่าน และทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในมิติที่สัมพันธ์กับพื้นที่ และจัดทำสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อสื่อสารกับคนภายนอกและภายในชุมชนถึงเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรในรูปแบบที่น่าสนใจมากขึ้น อีกทั้งดำเนิน

กิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเชิงสร้างสรรค์ เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเกิดผลกระทบต่อชุมชนในทางบวกที่ครบวงจรคือ เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรม เกิดการสานต่อวิถีปฏิบัติต่อคนรุ่นต่อไป เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน และเกิดการท่องเที่ยวในชุมชนบนฐานวัฒนธรรม ในการดำเนินงานตลอดทั้งโครงการได้ออกแบบสัญลักษณ์ควบคู่กันไป เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และสื่อสารได้โดยตรงอย่างรวดเร็ว ผู้คนทุกระดับเพศวัย ซึ่งหลังจากการดำเนินงาน ได้เป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปในเขตเมืองน่าน โดยเฉพาะผู้ที่สนใจทางด้านศิลปวัฒนธรรม เกิดการสืบค้นและบอกต่อเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของเมืองน่าน ที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบของเมืองที่ยังคงเหลืออยู่ และที่ได้สูญหายไปแล้ว เกิดการรับรู้และตระหนักถึงทรัพยากรจำนวนมากที่แม้แต่คนในเมืองน่านไม่เคยรู้จัก หรือรับทราบในรายละเอียดมาก่อน กิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายๆ โครงการได้รับการจัดให้มีขึ้น โดยเฉพาะโครงการอบรมการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ซึ่งมุ่งให้ผู้คนทั่วไป และนักท่องเที่ยว สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้เหมือนเช่นในอดีต เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนขึ้นในชุมชน และเกิดการสานต่อทางวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน ซึ่งต้องอาศัยการส่งเสริม ผลักดัน ทั้งจากคนภายในและภายนอกชุมชน และระยะเวลาในการสร้างผลสัมฤทธิ์ในการทำงานต่อไป

รชพรณ ฆารพันธ์ (2558: 228-238) กล่าวว่า จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าจากการศึกษาวิจัย ณ ตำบลนาข้า อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนั้น ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยประยุกต์ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning : AL) และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ คือระยะที่ 1 การศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ระยะที่ 2 การคัดเลือกหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมาย ระยะที่ 3 การศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชั่วคราว (Tentative Conceptual Model) แล้วจึงนำไปทดลองใช้กับกลุ่มพื้นที่วิจัย ระยะที่ 4 การประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับเครื่องมือที่ใช้การวิจัย ประกอบด้วย แบบสังเกต (Observation) แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบบบันทึกผลก่อนการปฏิบัติ (Before Action Review : BAR) แบบบันทึกผลหลังการปฏิบัติ (After Action Review : AAR) แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) แบบบันทึกผลการดำเนินกิจกรรม แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จพื้นที่ในการวิจัย และการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

คือ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) นำผลข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) การจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) การวิเคราะห์แบบช่วงขั้นคะแนน (Likert Scale) สำหรับผลการวิจัยพบว่า ตำบลนาข่า อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามมีประวัติความเป็นมายาวนานเกี่ยวข้องกับเมืองสุวรรณภูมิ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2420 ในสมัยพระรัตนวงศา (คำสิงห์) มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวอีสานทั่วไป ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีการรวมกลุ่มในระดับตำบลที่หลากหลาย โดยความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น การส่งเสริมและพัฒนาจากทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบล จำนวน 10 แห่ง สำหรับพื้นที่วิจัยมีความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพราะเป็นการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน ด้านสภาพปัจจุบันปัญหาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า พื้นที่วิจัยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและมีประเพณีที่สำคัญซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ปฏิบัติกิจกรรมตลอดทั้งปีเรียกว่า ฮีต 12 มีกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 5 กลุ่ม คือ บ้านดงยาง ได้แก่ กลุ่มทอเสื่อกก และกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม บ้านนาเมือง ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสานและกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม ปัญหาคือยังไม่ได้นำรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมาใช้ควบคู่กับการพัฒนา กล่าวคือรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจากการจัดทำรูปแบบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชั่วคราว (Tentative Conceptual Model) โดยประยุกต์ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning : AL) 5 ขั้นตอน และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) 6 ขั้นตอน มีกิจกรรมการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการมีส่วนร่วม 14 กิจกรรม แล้วได้นำไปทดลองใช้กับพื้นที่วิจัย ซึ่งในระหว่างดำเนินกิจกรรมบ้านนาเมือง มีกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือเพิ่มขึ้นจากกลุ่มเป้าหมายเดิม กิจกรรมการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการมีส่วนร่วม 14 กิจกรรม มีกิจกรรมเพิ่มเป็น 17 กิจกรรม คือ กิจกรรมการแสวงหางบประมาณ และหน่วยงานสนับสนุน กิจกรรมร่วมจัดทำเอกสารแผ่นพับความรู้ และกิจกรรมการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม จากการประเมินผลตัวชี้วัดความสำเร็จรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า มีผลการพัฒนา 3 ด้าน คือ 1) ด้านการส่งเสริมอาชีพด้านศิลปะและวัฒนธรรม 2) ด้านคลังสมอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมมี 8 ตัวชี้วัดหลัก และ 36 ตัวชี้วัดย่อย การประเมินผลก่อนดำเนินการพัฒนาและหลังการพัฒนา พบว่า หลังการพัฒนา มีผลการดำเนินงาน

ดีกว่าก่อนดำเนินการทุกตัวชี้วัด โดยสรุป รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ต้องอาศัย กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม มีความ สอดคล้องกับภูมิปัญญา วิธีการดำเนินชีวิต และความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเป็นจริงของพื้นที่อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนา ประเทศให้เกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

เดชชาติ นิลวิเศษ (2558: 889-903) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็น แหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจประเมินและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ที่มีอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร และ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมและ สถาปัตยกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือใน การสัมภาษณ์พระและเจ้าหน้าที่วัดบวรนิเวศวิหาร และผู้ทรงคุณวุฒิ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้แบบการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในการสำรวจ และศึกษาจาก เอกสารที่ เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าวัดบวรนิเวศวิหารมีลักษณะทางกายภาพ และมีทรัพยากรวัฒนธรรม ประเภทต่างๆ ที่สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี และทรงคุณค่าทั้งคุณค่าทางด้าน ศิลปกรรมและคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม การจัดรูปแบบการเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศ วิหารมี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตาม อรรถาศัย มีความสอดคล้องกันและเป็นไปตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติอย่างชัดเจนเป็น รูปธรรม วัดบวรนิเวศวิหารจัดให้มีการเผยแพร่ศาสนาธรรมไปพร้อมกับการจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้มา โดยตลอด การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในวัดบวรนิเวศวิหารใน ปัจจุบันมีแนวทางดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ 1) การจัดทัศนศึกษานำชมของจริงภายในวัด บวรนิเวศวิหาร 2) การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบวรนิเวศวิหาร 3) การดูแล อนุรักษ์ บูรณปฏิสังขรณ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆภายใน วัด 4) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ และ 5) การจัดทำเว็บไซต์วัด บวรนิเวศวิหาร อีกทั้งยังพบว่า ข้อจำกัดอันเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร คือ สืบเนื่องด้วยวัดบวรนิเวศวิหารดำรงบทบาท เป็นศาสนสถาน ทำให้บทบาทด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้มีข้อจำกัด เช่น การขาดนโยบายอันเด่นชัด การจัดสรรงบประมาณ และผู้รับผิดชอบ จึงทำให้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็น แหล่ง เรียนรู้ยังไม่อาจพัฒนาได้สมบูรณ์เท่าที่ควร

ณัฐวุฒิ สุธนไพบูลย์ (2560: 89-101) กล่าวว่า การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากกรณีศึกษา สำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้และเสนอแนวทางการจัดการ องค์ความรู้ของสำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักวิชาการดนตรีศึกษา (ดนตรีไทย) 2) นักปฏิบัติดนตรีไทย 3) ครูดนตรีไทยในสำนักดนตรีพาทย์รัตน์ และ 4) ลูกศิษย์ปัจจุบันเป็นครูอาจารย์จากสถาบันต่าง ๆ ผลจากการศึกษา สรุปได้ว่า สำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ อำเภอบางบาล เครื่องคิดโน้ตเขียนแบบแผนตลอดจนวิธีปฏิบัติในแบบฉบับดนตรีไทยสายฝั่งธนบุรี ซึ่งได้รับการสืบทอดมาจากสำนักดนตรีไทยพาทย์โกสธ องค์ความรู้ทั้งหมดที่มีในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้หลัก ๆ 4 ประเภทคือ 1) องค์ความรู้ เรื่องการบันทึกโน้ตสากลในดนตรีไทย 2) องค์ความรู้เรื่องซ้องวงใหญ่ 3) องค์ความรู้เรื่องระนาดเอก และ 4) องค์ความรู้เรื่องการขับร้องเพลงไทย ผลการศึกษาสามารถจำแนกกระบวนการจัดการองค์ความรู้สำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ได้ 6 กระบวนการ คือ 1) การบ่งชี้ความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ 4) การเรียนรู้ 5) การแลกเปลี่ยนความรู้ และ 6) การประยุกต์ใช้ความรู้ อีกทั้งได้เสนอแนะแนวทางในการจัดการองค์ความรู้ของสำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ เป็นการจัดการตามกรอบแนวระเพณีดั้งเดิมที่คำนึงถึงลักษณะความเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาดนตรีไทย และความเป็นไปได้ในการดำเนินกิจกรรมในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของสภาพ สังคมและเพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยในสายฝั่งธนบุรีต่อไป

ศุภาเทพ พงศ์ทอง (2560: 116-121) กล่าวว่า ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหมากขาม และบ้านหมากม่วง ในเขตเทศบาลตำบลไทรบุรีรัฐ ยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อนำเสนอตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนบ้านหมากขามและบ้านหมากม่วง ในเขตตำบลไทรบุรีรัฐ อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมของชุมชน 3) เพื่อศึกษาทัศนคติของประชาชนในชุมชนต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ 30 คน และใช้การวิเคราะห์ ดีความ คบคู่บริบทและใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบเพื่อให้เกิดความชัดเจนเป็นรูปธรรม ผลการศึกษาพบว่า ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหมากขามและบ้านหมากม่วงในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้บูรณาการวงจร Deming (PDCA) และขับเคลื่อนผ่านกลไก “คชศร” (ครอบครัว ชุมชน ศาสนารัฐ) ดังนี้ 1) การวางแผน (Plan) เช่น การประเมินความสำคัญของกิจกรรมทางวัฒนธรรม การรวมกลุ่มผู้นำกิจกรรม การวางแผนการดำเนินการ การจัดสรรทรัพยากร การพิจารณาอุปสรรค

และการสนับสนุนการเสนอโครงการและอื่น ๆ 2) การปฏิบัติตามแผน (Do) จำแนกแนวทางการจัดการวัฒนธรรม เป็น 3 แนวทาง ได้แก่ A) อนุรักษ์ หรือฟื้นฟู ต่อยอด ในกิจกรรมที่มีแนวโน้มจะสูญหายหรือสามารถพัฒนาได้ B) เผยแพร่ในกิจกรรมที่ยังดำรงอยู่แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ C) สืบสานในกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ที่จะประชาสัมพันธ์ออกสู่สาธารณะ 3) การตรวจสอบ(Check) ประเมินจากสรุปผลการจัดกิจกรรม สามารถแยกประเมินตามแผนย่อยที่ละขั้นตอนและแยกตามฝ่าย 4) การปรับปรุงการดำเนินการ (Act) มีการบันทึกและเก็บทะเบียนประวัติการจัดกิจกรรม จัดทำคู่มือและฐานข้อมูลที่เป็นข้อเสนอแนะและวางแผนเพื่อการจัดในครั้งต่อไป 2) ชุมชนมีแนวทางการจัดการวัฒนธรรมชุมชนสอดคล้องกับวงจร Deming อัน สามารถปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมและปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทได้อย่างเหมาะสม 3) ทศนะของประชาชนในชุมชน มีความชัดเจนในความต้องการรักษาอัตลักษณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่นอันสะท้อนชาติพันธุ์ ทั้งไทย มอญและจีนของตนเองเอาไว้ และมีความเป็นไปได้สูง ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ ชุมชนควรสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง อาทิ การประสาน ภาครัฐและเอกชน การทาระบบการจัดการและการเสนอโครงการเพื่อจัดสรรงบประมาณ การวางแผนการประชาสัมพันธ์ภายในและภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษา อนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบสานอย่างยั่งยืน

สหัชญา วิเศษ และคณะ (2563: 199-208) กล่าวว่า จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน พัฒนาระบบการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน และสังเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา ดำเนินการวิจัยลงพื้นที่สำรวจบริบทและทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และเข้าร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูนและพะเยา ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกลุ่ม เครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่สาธารณะทางศิลปะชุมชนรวมทั้งการสื่อสารต่อสาธารณะในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเพื่อ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา 2. การพัฒนากระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยแบบแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เรียกว่า PAR 3 Es Model ได้แก่ E1 (Education) ศึกษา สำรวจ และประเมินทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน โดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจบริบทพื้นที่ สภาพแวดล้อม และประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม E2 (Engineering) ก่อสร้างสรรค์ และพัฒนาศิลปะชุมชนตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชน โดยการสงวนและอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม การพัฒนาพื้นที่สาธารณะศิลปะชุมชนสร้างสรรค์ การเผยแพร่ข้อมูลความรู้สู่สาธารณะ การฟื้นฟู ผลิตซ้ำและสร้างใหม่ให้กับทรัพยากรวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการสู่เด็กเยาวชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษา และ E3 (Engagement) การสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมในการจัดการทรัพยากร

จิตรา นุท สุขสัจจ (2565: ออนไลน์) กล่าวว่า จากการศึกษาการจัดการเมืองมรดกโลกในบริบทจักรวาลนฤมิต (Metaverse) กรณีศึกษาของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโอกาสหรือแนวทางในการนำจักรวาลนฤมิต (Metaverse) มาใช้ประโยชน์ในการจัดการเมืองมรดกโลก 2) เพื่อนำข้อมูลจากการศึกษามาพิจารณารูปแบบการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกในบริบทจักรวาลนฤมิต (Metaverse) 3) เพื่อเตรียมความพร้อมในการนำจักรวาลนฤมิต (Metaverse) มาใช้ในการจัดการเมืองมรดกโลก งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสม ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้แบ่งออกเป็นเชิงคุณภาพ คือ ผู้บังคับบัญชา (ภาครัฐ) จำนวน 3 คน ผู้บริหาร (ภาคธุรกิจ) จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 6 คน และเชิงปริมาณ คือ ผู้นำชุมชน (ภาคประชาชน) จำนวน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจงรายบุคคล และเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะปลายเปิด และคำถามปลายเปิดวิเคราะห์ข้อมูลแบบสถิติพรรณนาที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ ผลการศึกษาพบว่าภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนมีส่วนร่วมประสานความร่วมมือในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกอยู่ในระดับปานกลาง และมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี Metaverse อยู่ในระดับไม่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจ รวมถึงในส่วนของภาคประชาชนก็ได้เห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยีต่างๆ ในปัจจุบัน จึงถือเป็นโอกาสสำคัญในการนำเทคโนโลยี Metaverse มาใช้ในการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการในบริบทใหม่ โดยตามหลักประเด็นในแง่ของการบริหารประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนแม่บท 2) ด้านการจัดองค์กรบริหารจัดการพื้นที่ 3) ด้านการจัดบุคลากรบริหารจัดการในพื้นที่ 4) ด้านการอำนวยความสะดวกและการสั่งการ 5) ด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงาน 6) ด้านการรายงาน

ผลการปฏิบัติการ และ 7) ด้านการบริหารงบประมาณ และในเชิงนโยบายผู้วิจัยเห็นแง่ของความสำคัญ 3 ประเด็น คือ 1) การบริหารจัดการพื้นที่ 2) การบริหารจัดการขยะ และ 3) การบริหารจัดการความร่วมมือของแต่ละภาคส่วน

จากการสรุปบททวนงานวิจัยที่ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ นั้น สามารถสรุปโดยสังเขปได้ว่า การดำเนินงานวิจัยด้านการศึกษาพัฒนาแหล่งเรียนรู้นั้น เป็นการใช้ความสำคัญถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และผ่านยกย่องคุณค่าของเรื่องราว ความสำคัญและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชน อาศัยองค์ความรู้ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีจากประชากรในท้องถิ่น และการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของเรื่องราวในท้องถิ่น จนกระทั่งสามารถสร้างความรู้ ความเชื่อถือให้กับประชากรภายนอกที่สนใจเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนได้นับว่าเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยประยุกต์ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning) และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ข้อมูลและการศึกษาวิเคราะห์

- 1.1 กลุ่มประชากรวิจัย
- 1.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย
- 1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 1.4 พื้นที่ในการทำวิจัย
- 1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 1.6 การนำเสนอผลการวิจัย

1. ข้อมูลและการศึกษาวิเคราะห์

1.1 กลุ่มประชากรวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรวิจัย ดังนี้

1. ประชากร

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง และประชาชนในจังหวัดอ่างทอง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 43 คน จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 สมาชิกในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรี และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 34 คน ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 2 บุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรม แห่งโรงเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่น และสื่อดิจิทัล จำนวน 9 คน ประกอบด้วย

1.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยประยุกต์ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning : AL) ของฉลาด จันทรสสมบัติ (2551: 192-195) และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของฉลาด จันทรสสมบัติ (2550: 147-160) ชนาวุธ ประทุมชาติ (2553: 198-215) ชนิตา ลือปัญญา (2555: 109-122) และสุชาดา ทวีสิทธิ์ (ฉลาด จันทรสสมบัติ. 2551: 248; อ้างอิงมาจาก สุชาดา ทวีสิทธิ์. ม.ป.ป.) โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 สัมภาษณ์สมาชิกในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรี และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

ระยะที่ 2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรี และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

ระยะที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus group) เก็บข้อมูลจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยสมาชิกในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรี และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และบุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านสื่อดิจิทัล

โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะมีการบันทึกเป็นภาพเคลื่อนไหว ภาพถ่าย ในลักษณะไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรักษาและตรวจสอบข้อมูลทุกอย่างโดยละเอียดก่อนการนำไปเผยแพร่เพื่อเป็นการปกป้องความลับหรือข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดออกแบบเครื่องมือที่ใช้ดำเนินการในการวิจัย ดังนี้

1. โครงสร้างคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสอบถามตามประเด็นคำถาม (The Technique of Asking) ในลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ซึ่งจะมีการตั้งคำถามที่ชัดเจนเป็นลักษณะคำถามปลายเปิด และมีลำดับขั้นตอนที่วางไว้ตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยอาจมีคำถามเพิ่มเติมตามเหตุการณ์หรือตามกรณีต่าง ๆ ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะละครชาตรี ซึ่งอาจจะไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในประเด็นคำถามที่เตรียมไว้

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) โดยการใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมกับคณะละครชาตรี เพื่อสังเกตถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน วิธีการจัดการ และวิถีการดำรงอยู่ของคณะละครชาตรี เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สุดท้ายผู้วิจัยจะนำผลจากเครื่องมือการวิจัยทั้ง 2 แบบมาประมวลเพื่อหาความสัมพันธ์ของข้อมูลประกอบกับการวิเคราะห์เพื่อได้เป็นข้อสรุปต่อไป

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาบูรณาการกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง มาเป็นโครงสร้างหัวข้อคำถามอย่างละเอียด

3.1 ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. สร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ตามกลุ่มเป้าหมายโดยบูรณาการจากกรอบแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ

3.2 วิธีการหาคุณภาพเครื่องมือ

หลังจากการสร้างแนวคำถามในขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแล้วผู้วิจัยนำแนวคำถามดังกล่าวมาตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. นำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไปปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบถึงคุณภาพของเครื่องมือ และรับฟังข้อแนะนำหรือข้อเสนอแนะในการปรับแก้ไขเพื่อพัฒนาแนวคำถามให้มีประสิทธิภาพ
2. นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับแก้ไขแนวคำถามเพื่อนำไปใช้ในการสัมภาษณ์
3. ได้เครื่องมือที่สมบูรณ์มีคุณภาพพร้อมสำหรับการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในงานวิจัย

1.4 พื้นที่ในการทำวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

1. เป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มกิจกรรมเกี่ยวกับละครชาตรีจังหวัดอ่างทองอย่างเป็นรูปธรรม
2. มีความพร้อมและศักยภาพด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง
3. มีความสนใจและยินดีเข้าร่วมกระบวนการวิจัยพัฒนาแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
4. เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ แต่ยังไม่ได้นำรูปแบบการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองมาใช้ควบคู่กับการพัฒนา

จากเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่วิจัย พบว่า ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญเป็นพื้นที่ที่มีความสอดคล้องกับเกณฑ์ดังกล่าว โดยผู้วิจัยได้ประสานงานกับสมาชิกในชุมชน ประกอบด้วยหัวหน้าคณะละครชาตรี หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ บุคคลทั่วไปในชุมชน ผู้นำชุมชน และบุคคลภายนอก ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสื่อดิจิทัล รวมทั้งสิ้น 43 คน รายละเอียด ดังนี้

สมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย

1. หัวหน้าคณะละครชาตรี จำนวน 11 คน
2. หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ จำนวน 2 คน
3. ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย จำนวน 1 คน
4. ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง จำนวน 1 คน

5. ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน

6. บุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 4 คน

7. ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน

บุคคลภายนอก ประกอบด้วย

1. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 2 คน

2. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 คน

3. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสื่อดิจิทัล จำนวน 4 คน

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการจำแนกข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ที่ได้มา โดยกำหนดตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และสร้างเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทำการเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ถึงประวัติความเป็นมา ชีวประวัติศิลปิน รูปแบบการแสดง การบริหารจัดการ ปฏิบัติการตอบสนองจากสังคมที่เกิดขึ้นของละครชาตรี ในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และเป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล

1.6 การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบภาพถ่ายจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยบทสรุปจะประมวลผลของการวิจัยที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม

บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี จำนวน 11 คน หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ จำนวน 2 คน ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย จำนวน 1 คน ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง จำนวน 1 คน ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประเภทบุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 4 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ซึ่งในการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของทฤษฎีการจัดการวัฒนธรรม ดังนี้

1) ขั้นการศึกษาและสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบว่า จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่ชุมชนละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า มีทรัพยากรที่มีศักยภาพและคุณค่าในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศิลปินละคร-ดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง บทละคร เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง

2) ขั้นการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบว่า ศิลปินละคร-ดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง นับเป็นปราชญ์ชุมชนที่มีองค์ความรู้และความสามารถในเรื่องของละครชาตรีในบทบาทการแสดง การประกอบพิธีกรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ การสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นการสืบทอดศิลปวิทยากันมารุ่นต่อรุ่น ตลอดจนการประกอบอาชีพศิลปินที่สามารถยึดเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิต ในส่วนของบทละคร เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง นับว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา และต่อยอด

3) **ขั้นการดำรงรักษา** พบว่า รูปแบบการแสดงผลละครชาติรี ของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองมีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่สะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่มีการสั่งสมองค์ความรู้ด้านศิลปะการแสดงละครชาติรีมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบัน มีการใหม่โรง การร้องประกาศหน้าโรง การรำและร้องเชิญพระ-เชิญเจ้า การรำถวายมือ การดำเนินเรื่อง กระบวนท่ารำ และเทคนิควิธีการแสดง

4) **ขั้นการพัฒนา** พบว่า ละครชาติรีอำเภอวิเศษชัยชาญมีรูปแบบการแสดงเพียงการรับว่าจ้างไปแสดงในโอกาสตามสถานที่ต่าง ๆ และจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบต่อละครชาติรีละครชาติรีอำเภอวิเศษชัยชาญที่ไม่มีการว่าจ้างไปทำการแสดง จึงได้มีการนำอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์ โดยการแพร่ภาพสดการแสดงละครชาติรีผ่านเฟซบุ๊ก ลีฟ (Facebook Live) เพื่อให้ผู้คนสามารถรับชมได้ผ่านสมาร์ทโฟน (Smart Phone) และมีกิจกรรมการมอบรางวัลน้ำใจให้แก่ศิลปินละครชาติรีอาวุโสของอำเภอวิเศษชัยชาญที่ได้ร้างลาจากการแสดงไปแล้วกลับมาแสดงให้เห็นถึงรูปแบบวิธีการแสดงดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของละครชาติรีอำเภอวิเศษชัยชาญ ซึ่งมีผู้รับชมเป็นจำนวนมากกว่า 10,000 คน ถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้และก่อให้เกิดคณะละครชาติรีขึ้น จากนั้นได้มีการถูกว่าจ้างไปแสดงตามสถานีโทรทัศน์ และงานอื่น ๆ นับว่าเป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมและมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจแก่ชุมชนละครชาติรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

5) **ขั้นการเผยแพร่ข้อมูล** พบว่า จากการดำเนินการรับงานว่าจ้างตามที่ผู้ว่าจ้างได้ติดต่อให้คณะละครชาติรีไปทำการแสดง ส่งผลให้มีผู้สนใจและชื่นชอบในลีลาการแสดงของศิลปินละครชาติรีอาวุโส จึงมีการจัดทำเพจคณะละครชาติรีขึ้น เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมของคณะ ตารางงานการแสดง หรือเวลาไปทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ จะมีการแพร่ภาพสด และช่องทางติดต่อว่าจ้าง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานการศึกษาหรือที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาศึกษาองค์ความรู้ของละครชาติรีอำเภอวิเศษชัยชาญและเผยแพร่ไปสู่นักเรียน นักศึกษา ทั้งนี้ ยังส่งผลต่อคณะละครอื่น ๆ ในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ ที่มีบุคคลภายนอกให้ความสนใจในการมาศึกษาองค์ความรู้ ตลอดจนจนการว่าจ้างไปทำการแสดงเพิ่มขึ้น

6) **ขั้นการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน** พบว่า จากการที่คนในชุมชนมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น จึงมีความร่วมมือร่วมใจในการร่วมดำเนินการจัดการที่เกี่ยวข้องกับละครชาติรี ตลอดจนจนการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและเป็นคุณประโยชน์ต่อชุมชน

7) ขั้นการประยุกต์และต่อยอด พบว่า จากการได้รับว่าจ้างไปแสดงตามโอกาสต่าง ๆ นั้น บางงานมีข้อจำกัดและข้อกำหนดที่บางครั้งรูปแบบการแสดงละครชาติรีใช้เวลานานกว่า 4 ชั่วโมง ไม่สามารถตอบสนองจุดประสงค์ของงานนั้น ๆ ได้ จึงมีการปรับรูปแบบและการนำเสนอการแสดงละครชาติรีให้สอดคล้องตามจุดประสงค์ของ ผู้ว่าจ้างแต่ยังคงเห็นรูปแบบและจารีตที่เป็นเอกลักษณ์ของละครชาติรีอำเภอวิเศษชัยชาญได้อย่างสมบูรณ์ สามารถสอดแทรกจุดประสงค์ของงานหรือเรื่องราวที่สะท้อนสังคมได้

8) ขั้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ พบว่า สมาชิกในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรมของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองมีความต้องการและสนใจในการผลักดันให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านละครชาติรีก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นกระบวนการเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปให้แก่ผู้ที่สนใจได้อย่างเป็นระบบ สามารถขยายผลไปยังภาคประชาสังคมให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางและยั่งยืน

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาติรี จังหวัดอ่างทอง ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามจากแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประเภทบุคคลทั่วไปในชุมชน และผู้นำชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติในละครชาติรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ในการแสดงละครชาติรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้น ประกอบไปด้วย นักแสดงที่รับบทบาทเป็นตัวละคร ต่าง ๆ ได้แก่ ตัวพระ ตัวนาง และตัวเบ็ดเตล็ด ซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิงรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ เจียมจิตร ไตสวัสดิ์ (สัมภาษณ์ 2 มกราคม 2565) กล่าวว่า “เนื่องจากสมัยนี้พวกเด็กๆ ผู้ชายไม่มาสนใจหัดละครเหมือนในสมัยก่อน ถ้าเป็นสมัยก่อนพวกลูกหลานละครที่เป็นผู้ชายจะเล่นละครกันได้หมดทุกบ้าน แต่ในสมัยนี้ไม่หัดกันเลยเพราะเกิดความเขินอายและประกอบกับการแสดงละครชาติรีไม่ได้เป็นที่นิยมมากเท่าไรในสมัยนี้ พวกเด็กผู้ชายจึงหันไปหัดดนตรีปี่พาทย์กันเพราะมีงานกันทั้งปี” นักดนตรีจะเป็นผู้บรรเลงเพลงประกอบการแสดงด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ ระนาด ปี่ ตะโพน โทนชาติรี กลองทัด กลองชาติรี ฉิ่ง กรับ (ไม้ไผ่) ซึ่งส่วนมากเป็นผู้ชายรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ สมชาย อามวัฒน์ (สัมภาษณ์ 12 มกราคม 2565) กล่าวว่า “นักดนตรีส่วนใหญ่จะถูกฝึกหัดอย่างเข้มงวดให้กับลูกหลานละครในครอบครัวหรือในคณะที่ประจำกันเป็นหลัก เนื่องจากสมัยนี้งานปี่พาทย์มีมากกว่าละคร และเวลาไปทำการแสดงละครจะได้ไม่ต้องหานักดนตรีต่างวงไป แต่มักจะไปทำการแสดงกันเป็นคณะครอบครัวกันเป็นส่วนใหญ่” ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายจะเป็นผู้ตัดเย็บ

และปักกลดลอยโดยใช้เลื่อมหรือพลอยสีต่าง ๆ ที่นิยมตามยุคสมัยมาใช้ปักเพื่อให้เกิดความสวยงาม แต่จะมีความแตกต่างในเรื่องของสีเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับต่าง ๆ ไปตามตัวละคร ซึ่งทำให้เห็นถึงความหลากหลายในภูมิปัญญาของช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย ส่วนผ้าและวัสดุที่นำมาใช้หาได้จากธรรมชาติและตามท้องตลาดทั่วไป ซึ่งช่างมือเครื่องแต่งกายส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงรุ่นผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ สว่าง บัวสุวรรณ (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) กล่าวว่า “ในอดีตไม่มีผ้าและวัสดุให้เลือกใช้มากนักเพราะกันอยู่ตามชนบท จึงต้องหาผ้าและวัสดุที่หาได้ ง่าย ๆ ตามธรรมชาติ เช่น เม็ดมะล่ำ ปีกแมลงทับ ลูกปัดโบราณ เป็นต้น หรือตามท้องตลาดมาใช้ปักและตัดเย็บ แต่จะเน้นการปักกลดลอยให้มีความอ่อนช้อย หรือดูขาดไปตามตัวละครนั้น ๆ แต่สมัยนี้ต้องปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้จากเดิม มาเป็นวัสดุที่กำลังนิยมกัน เช่น เลื่อมสีรุ้ง ลูกปัดสีต่าง และคริสตัลที่ใช้ปักชุดลูกเข้ามาสวมกับชุดละคร” และช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงส่วนมากจะเป็นผู้ชายรุ่นผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ เป็นผู้ประดิษฐ์อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง เช่น ไม้ตะขาบ จะใช้สำหรับตีให้เกิดเสียงดังในการแสดง พระขรรค์ ดาบ มีด พลอง หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ที่ใช้สมมติในการแสดงตามท้องเรื่องนั้น ๆ มณฑล นาคนบุตร (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) กล่าวว่า “สมัยนี้ไม่ค่อยมีช่างทำอุปกรณ์ที่ใช้เล่นละครแล้ว พวกละครหันไปนิยมใช้ของที่เสมือนจริงกันหมด เช่น พระขรรค์ โลหะ ดาบ โลหะ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นเมื่อก่อนจะใช้ไม้ตามธรรมชาติ เช่น ไม้ทองหลาง ไม้ไผ่สีสุก เป็นต้น นำมาหลาวให้เป็นรูปทรงตามต้องการแล้วจึงลงสีให้สวยงาม ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงเองนั้นจึงต้องค้นคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์อุปกรณ์การแสดงต่าง ๆ ให้ทันยุคทันสมัยเหมาะสมกับการแสดงในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น”

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้ปฏิบัติในละครชาตรี ประกอบด้วยนักแสดง นักดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย และช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ทำให้ผู้วิจัยเห็นได้ว่าปัจจุบันผู้ปฏิบัติในละครชาตรีมีการปรับเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการในด้านต่างๆไปจากเดิม เช่น นักแสดงละครนิยมหัดเด็กผู้หญิงเพราะเด็กผู้หญิงในปัจจุบันมีความกล้าแสดงออกมากกว่าเด็กผู้ชายฝึกหัดละครชาตรีในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีแต่เด็กผู้หญิง ส่วนเด็กผู้ชายส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะแสดงออกในด้านการแสดงละครชาตรีจึงไม่นิยมไปฝึกหัดการแสดงละครชาตรี แต่หันไปนิยมหัดปีพาทย์ เนื่องปัจจุบันด้วยปีพาทย์มีงานอยู่สม่ำเสมอ ส่วนช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงได้มีการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงให้ทันยุคทันสมัยยิ่งขึ้น เนื่องด้วยอาจเป็นเพราะยุคสมัยและสภาพทางสังคมที่มีบทบาทมากขึ้นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของ ผู้ปฏิบัติในละครชาตรีเปลี่ยนแปลงไป

ภาพประกอบ 2 นักแสดงละครชาตรี

ที่มา: สวธฯ เสนามนตรี

ภาพประกอบ 3 นักดนตรีละครชาตรี

ที่มา: สวธฯ เสนามนตรี

ภาพประกอบ 4 ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย และช่างฝีมืออุปกรณ์ประกอบการแสดง

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

2. ผู้ปฏิบัติละครชาตรีมีวิถีชีวิตในปัจจุบันที่แตกต่างจากในอดีต

2.1 ด้านรูปแบบการแสดง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า รูปแบบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้น ปทุม แพรสุวรรณ (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “สมัยก่อนมีขั้นตอนที่ต้องยึดถือกันเป็นจารีตเคร่งครัด ได้แก่ การไหมโรงชาตรี การร้องประกาศหน้าโรงยามเช้า/ยามบ่าย การรำเชิญพระ/เชิญเจ้า การรำถวายมือ การดำเนินเรื่อง การลาโรง ซึ่งในการไปแสดงแต่ละครั้งมักจะเป็นงานแก้สินบน งานประจำปึงงานทำบุญต่าง ๆ ตามที่ผู้ว่าจ้างให้ไปแสดง หากเป็นการแสดงในจังหวัดอื่น ผู้แสดงจะต้องเตรียมตัวออกเดินทางก่อนวันแสดงอย่างน้อย 1 วัน เนื่องจากใช้การเดินทางทางเท้าและทางเรือ ผู้แสดงและนักดนตรีแต่ละคนจะต้องหาบเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี และอุปกรณ์ประกอบการแสดงตามที่ตนเองรับผิดชอบไปเองด้วย” ปัจจุบันรูปแบบการแสดงละครชาตรีได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากการแสดงละครชาตรีแบบเดิม พิภูล เกษมสุขสกุลณี (สัมภาษณ์ 2 มกราคม 2565) กล่าวว่า “สมัยนี้การแสดงละครชาตรีได้มีการผสมผสานแบบละครนอก ลิเก เพลงลูกทุ่ง และการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ เข้าไปผสมผสานเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ มีการขึ้นฉากประกอบการแสดง และมีการลดทอนขั้นตอนบางอย่างออกไป ด้วยข้อจำกัดของระยะเวลาและความนิยมของผู้ชมในปัจจุบันที่ส่งผลให้การแสดงละครชาตรีต้องปรับเปลี่ยนไปให้ทันยุคทันสมัยยิ่งขึ้น” จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้จารีตบางอย่างในการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญเลือนหายไป ในปัจจุบันการแสดงละครชาตรีของ

อำเภอวิเศษชัยชาญมีขั้นตอนที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งจากการสัมภาษณ์สุริยา คล้ายทอง (สัมภาษณ์ 2 มกราคม 2565) สรุปได้ ดังนี้

การแสดงช่วงเช้า

1. การโหมโรงเช้า เป็นการบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เครื่องห้าก่อนการแสดงละครชาตรี การโหมโรงเป็นการบูชาครูทางดนตรี อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของนักดนตรี และยังเป็นการประกาศให้ผู้คนทั่วไปได้ทราบว่าขณะนี้กำลังจะมีการแสดงละครชาตรี เครื่องดนตรีประกอบด้วย ระนาด ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่

2. การร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการร้องเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ สถานที่นั้น ๆ ด้วยเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น เช่น เพลงสองไม้ เพลงเข็ญ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการประกาศให้ผู้คนที่ผ่านไปมาทราบว่าขณะนี้กำลังจะเริ่มทำการแสดงละครชาตรีแล้ว การร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศิลปินในคณะจะเป็นผู้ร้อง และผู้แสดงละครชาตรีในคณะจะคอยร้องรับลูกคู่เป็นช่วงๆ โดยดนตรีจะคอยกำกับจังหวะไปตามคำร้องจนกว่าผู้ที่ร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะร้องทอดจังหวะลง

3. การรำถวายมือ เป็นการรำที่นักแสดงในคณะจะออกมารำถวายมือ เพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่นั้นๆ โดยผู้รำอาจจะรำตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป และเมื่อรำถวายมือเสร็จก็จะเริ่มทำการแสดง

4. การดำเนินเรื่อง หลังจากรำถวายมือเสร็จแล้ว ละครชาตรีจะเริ่มทำการแสดงโดยศิลปินในคณะจะบอกกล่าวชื่อเรื่องที่จะแสดง เรื่องที่นิยมแสดงได้แก่ พระอภัยมณี แก้วหน้าม้า เรื่องพิกุลทอง เรื่องโกมินทร์ เรื่องโม่งป่า เรื่องสังข์ทอง เป็นต้น นักแสดงจะต้องใช้ทักษะ และปฏิภาณไหวพริบของตนเองในการร้องและดำเนินเรื่องตามบทบาทตั้งแต่ต้นจนจบ โดยที่ตัวพระหรือตัวนายโรงจะต้องลงโรงเป็นตัวแรก เรียกว่าตั้งพระ แล้วหลังจากนั้นก็จะเป็นตัวละครอื่นๆ ตามท้องเรื่องทีออกมาแสดง

การแสดงช่วงบ่าย

1. การโหมโรงกลางวัน เป็นการบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เครื่องห้า ก่อนการแสดงละครชาตรี การโหมโรงเป็นการบูชาครูทางดนตรี อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของนักดนตรี และยังเป็นการประกาศให้ผู้คนทั่วไปได้ทราบว่าขณะนี้กำลังจะมีการแสดงละครชาตรี ในช่วงบ่าย เครื่องดนตรีประกอบด้วย ระนาด ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่

2. การดำเนินเรื่อง หลังจากโหมโรง และประกาศหน้าโรงยามบ่ายเสร็จแล้ว ละครชาตรีจะเริ่มทำการแสดงต่อจากช่วงเช้าจนจบเรื่องหรือตอนที่แสดง

3. การลาโรง เมื่อทำการแสดงไปจนถึงเวลา 15.00 น. ศิลปินในคณะจะบอกลาโรง และกล่าวขอบคุณพร้อมกับการให้พรกับเจ้าภาพ

ภาพประกอบ 5 เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิม และในปัจจุบัน

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

2.2 ด้านคติความเชื่อ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก อนันต์ บั้วสุวรรณ (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) กล่าวว่า “สมัยก่อนผู้แสดงที่เป็นตัวนายโรงจะต้องเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในทุก ๆ ขั้นตอน ตั้งแต่เชิญพ่อแก่เข้าโรงละคร ตั้งเครื่องกำนลบูชาครู ประกาศหน้าโรง จำเชิญพระ/เชิญเจ้า และก่อนการแสดงทุกครั้งจะต้องลงคาถาอาคมในโรงละคร และเครื่องแต่งกายทุกครั้ง จะต้องมีส่วนกลางโรงและของคลี่ผูกติดอยู่ด้วยความเชื่อว่าเป็นการอันเชิญพระวิษณุและคุณครูบาอาจารย์มาสถิต ณ ส่วนกลางโรงเพื่อเป็นการปกป้องโรงละครให้สวัสดิ์มีชัย และเมื่อจะเริ่มแสดง ศิลปินที่อายุน้อยจะต้องไปขอพรจากศิลปินอาวุโสก่อนออกแสดง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และเมื่อการแสดงจบบรรดาศิลปินก็จะขอสมลาโทษที่ในขณะที่ทำการแสดงอาจมีการล่วงเกินกันไป ใน การที่จะเริ่มฝึกหัดหรือรับการถ่ายทอดบทบาทของตัวแสดงนั้น ๆ ผู้ที่จะมาขอวิชาความรู้ก็จะต้อง นำพานกำนลบูชาครู ซึ่งประกอบด้วย ดอกไม้ (ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก) ธูป (9 ดอก) เทียน (1 เล่ม) หมากพลู (3 คำ) บุหรี่ (3 มวน) เหล้าโรง (1 ขวด) และเงิน 6 สลึง นำมากราบไหว้ครู ผู้ที่จะถ่ายทอดก่อน” ซึ่งในปัจจุบันคติความเชื่อดังกล่าวนี้ ยังคงยึดถือและปฏิบัติกันมาโดยตลอด แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนการร้องประกาศหน้าโรงที่เป็นการร้องสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา มารดา และคุณครูอาจารย์ มาเป็นการประนมมือไหว้และระลึกนึกถึงแทน ด้วยการลดทอนขั้นตอน ของ การแสดงออกไปเพื่อให้ได้เวลาตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการ อีกทั้งความเชื่อเรื่องการผูกเสือกกลาง โรง และของคลี่ก็ได้เปลี่ยนไป เนื่องด้วยปัจจุบันเป็นโรงละครสำเร็จรูป เช่น เต็นท์ ศาลา หรือสิ่ง

ปลูกสร้างที่สามารถใช้เป็นพื้นที่แสดง จารีต-พิธีกรรมแบบดั้งเดิมจึงเริ่มสูญหายไป ส่วนในการเริ่มฝึกหัดหรือรับการถ่ายทอดบทบาทของตัวแสดงนั้นๆ ผู้ที่มาขอวิชาความรู้จะต้องนำพานก้านธูปบูชาครู ประกอบด้วย ดอกไม้ (ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก) ธูป (9 ดอก) เทียน (1 เล่ม) หมากพลู (3 คำ) บุหรี่ (3 มวน) เหล้าโรง (1 ขวด) และเงิน 12 บาท นำมากราบไหว้ครูผู้ที่จะถ่ายทอดก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ภาพประกอบ 6 ความเชื่อด้านการผูกของคลี้งเสากลางโรง
เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิต ณ โรงละครชาตรี

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

ภาพประกอบ 7 ความเชื่อด้านการบูชาครูก่อนการแสดงละครชาตรี

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

ภาพประกอบ 8 ความเชื่อด้านพิธีไหว้ครู-ครอบศีรษะครู เพื่อความเป็นศิริมงคล

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

2.3 ด้านการถ่ายทอด

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ด้านการถ่ายทอดกระบวนการการแสดงละครชาตรีจากอดีตถึงปัจจุบัน คณะละครยังคงยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ เช่นเดิม เมี้ยน ขาวอ่อน (สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2565) กล่าวว่า “เริ่มต้นที่ใครจะหัดต้องทำการจับข้อมือก่อน โดยมีครูอาวุโสหรือคนในครอบครัวที่เป็นศิลปินจะเป็นผู้จับข้อมือให้รำ และจะต้องมีพานดอกไม้ธูปเทียนมากกราบไหว้แก่ครูผู้จะถ่ายทอด การฝึกหัดจะเริ่มต้นที่การหัดรำถวายมือเป็นบทเรียนแรก จากนั้นจะหัดรำตีบทตามตัวละครที่ฝึกหัดนั้น ๆ จากนั้นจะหัดร้องเพลงต่าง ๆ ท่องบทละคร ตามลำดับจนเกิดความชำนาญ จึงจะออกไปแสดงได้” ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณของศิลปิน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้ปฏิบัติละครชาตรีมีวิถีชีวิตในปัจจุบันที่แตกต่างจากในอดีต ดังนี้ ด้านรูปแบบการแสดงละครชาตรีนั้น บรรดาคณะละครชาตรี ทุกๆคณะในชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันซึ่งถือได้ว่าเป็นการปรับตัวของคณะละครชาตรีเพื่อให้รูปแบบการแสดงเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชมยิ่งขึ้น ด้านคติความเชื่อ บรรดาคณะละครชาตรีได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงไปจากเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในด้านต่าง ๆ จึงส่งผลให้คติความเชื่อในละครชาตรีจากเดิมบางส่วนเปลี่ยนแปลงและเลือนหายไป แต่สิ่งที่บรรดาคณะละครชาตรียังคงยึดถือและปลูกฝังให้กับลูกหลานละครในชุมชน คือ การตั้งพานกำนัลบูชาครูในทุก ๆ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับละคร

ชาตรี เพื่อระลึกและแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมในชุมชน และด้านการถ่ายทอด คณะละครชาตรียังคง ยึดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเช่นเดิมดังข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา คือผู้ที่ต้องการฝึกหัดละครชาตรีจะต้อง นำพานก้านล ประกอบด้วย ดอกไม้ (ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก) กล้วย (9 ดอก) เทียน (1 เล่ม) หมากพลู (3 คำ) บุหรี่ (3 มวน) เหล้าโรง (1 ขวด) และเงิน 6 สลึง มากราบครูเพื่อขอมอบตัว เป็นศิษย์ และครูผู้ถ่ายทอดจะรับพานก้านลดังกล่าวเพื่อรับเป็นศิษย์ทุกครั้ง ซึ่งถือว่าเป็น ขนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิมและมีคุณค่าทางความรู้สึกต่อครูและศิษย์เป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังแสดงให้เห็น ได้ว่าละครชาตรีนั้นยังฝังลึกในเรื่องของธรรมะไว้ในทุกๆ ด้าน

ภาพประกอบ 9 การถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีจากครูอาวุโสสู่เยาวชนในชุมชน

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

3. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติและสืบทอดละครชาตรี

3.1 บทและทำนองเพลง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บทละครที่นำมาแสดงเป็น เรื่องราวที่นำมาจากบทเก่าที่ปรากฏในสมุดข่อย จากหนังสือวรรณกรรมวัดเกาะ และจากการจด บันทึกลงจากบรรพบุรุษ บทละครและบทร้องในการแสดงละครชาตรีของอำเภอบึงสามพัน ปทุม แพรสุวรรณ (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “การแสดงละครชาตรีของอำเภอบึงสามพัน นอกจากได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือครูอาจารย์แล้ว ยังเป็นแบบครูพักลักจำ ซึ่ง ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้การจดจำมารุ่นต่อรุ่น จึงอาจทำให้เกิดการ

ผิดเพี้ยนไปตามแต่บุคคลที่ได้รับการสืบทอดกันมา ส่งผลให้บางบทหรือบางส่วนขาดหายไป สำหรับศิลปินรุ่นใหม่จะใช้วิธีการจดบันทึกเอาเฉพาะตอนที่ใช้แสดงนั้น ๆ บทร้องละครชาตรีของอำเภอกวิเศษชัยชาญ แบ่งออกเป็น 8 บท ได้แก่ บทประกาศหน้าโรงยามเช้า บทไหว้ครู บทไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทเชิญพระ บทเชิญเจ้า บทประกาศหน้าโรงยามบ่าย บทยามครวญ และบทนกเขาชวา” ปัจจุบันคณะละครชาตรีไม่ได้ใช้บทดังกล่าวนี้ เนื่องจากการร้องบทดังกล่าวค่อนข้างใช้เวลาพอสมควร จึงทำให้มีผลกระทบต่อระยะเวลาในการแสดง หัวหน้าคณะละครได้มีการตัดทอนบทร้องดังกล่าวออกไป จนทำให้บทร้องดังกล่าวได้เริ่มเลือนหายไป ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพื่อรวบรวมบทร้องละครชาตรีของอำเภอกวิเศษชัยชาญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ปทุม แพรสุวรรณ (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) รวบรวมบทดังกล่าวไว้ได้ ดังนี้

1. บทประกาศหน้าโรงยามเช้า

ลงโรงลูกจะตั้งนะโม	อิติปิโสภควา
ลงโรงลูกจะตั้งเป็นมะอะอุ	มารักษาร่างกาย
พระพุทเจ้าของเราทั้งห้า	พระธรรมทั้งเจ็ดพระคัมภีร์
จะไหว้องค์พระวิฆังค์	ไหว้องค์พระสังคินี
พระธรรมทั้งเจ็ดพระคัมภีร์	มารักษาร่างกาย
พ่อไปตายฝ่ายใต้หรือว่าฝ่ายเหนือ	น้ำเน่าน้ำเห็งอกก็ไหลมา
อีกทั้งดวงเนตรของพ่อทองยอดสร้อย	ลูกน้อยละลายแบ่งทา
กระดุกแข่งกระดุกขา	ลูกยาจะทำไม้กัลดม
อีกทั้งดวงเนตรของพ่อทองสวมสอด	ลูกน้อยจะเป็นหลอดลม
จะทำไมไม้กัลดม	สองแก้วมาร้อยซ้งอา
มาร้อยซ้งเอย	สองแก้วมาร้อยซ้งอา (สร้อย)
ไอ้พ่อทองร้อยซ้งพ่อไม่รักข้า	พ่ออย่ามาตัดรักเสียให้ม้วย
ไปเล่นที่ไหนไปรำที่ไหน	พานวลยาไปเล่นด้วย
พ่ออย่ามาตัดรักเสียให้ลูกม้วย	อยู่ด้วยช่วยรำโนราห์

2. บทไหว้ครู

คุณครู	เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
รินรินจะแห้งก็ไหลมา	ยังไมรู้สิ้นไมรู้สุด
ลึบนี้วจะยกขึ้นดำเนิน	สรรเสริญไหว้คุณพระพุทธ
จำศีลเสียแล้วให้บริสุทธิ์	ไหว้พระเสียแล้วจะสวดมนต์

จะไหว้พระพุทธ พระธรรมเจ้า	ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
เล่นไหนให้ดีมีคนรัก	สบพัตตรีให้ดีมีคนชม
ยกขึ้นไว้ใส่เกล้ายกขึ้นไว้ใส่ผม	ถวายบังคมทุกวราตรี
สิบนิ้วลูกลมอห้อมมือไหว้	คุณครูจงได้มาปราณี
ขอสรรพขอเสียงให้ลูกเกลี้ยงดี	จะร้องกล่าวคำพร่ำกล่าวจิต
กลางคืนจะไหว้พระจันทร์เจ้า	เข้าเข้าจะไหว้พระอาทิตย์
บทบาทพลาดพลั้งลูกยังรู้ผิด	ผิดน้อยจะขอสมา
จะขอไปด้วยพระปัญญา	สะสมไปด้วยพระปัญญา
บทบาทพลาดพลั้งขอเสียบ้างรา	ปัญญาลูกมาเหมือนน้ำไหล
ขอสรรพขอเสียงให้ลูกดั่งก้อน	เหมือนมืองขวาเขาหล่อใหม่
ขอสรรพขอเสียงลูกเกลี้ยงใจ	ไหลไปยังทอธารา

3. บทไหว้สังข์ศักดิ์สิทธิ์

ประกาศครุแล้ว	ลูกจะแคล้วเป็นเพลงพระคาถา
ไหว้ท้าวธรณีท้าวนาครา	เทวามหาราชมหาชัย
จะไหว้แม่โมคควิ	ธรณีแม่ได้มาเป็นใหญ่
ไหว้มหาพรหมมหาชัย	ผู้ได้สะสมโมทนา
วันนี้มีละครแก้อินบน	ลูกจะร้องกังวลให้พอมา
พอมาด้วยเรือก็กลัวจะช้า	เชิญมาด้วยม้ามโนมัย
มาแล้วอย่าได้แหวะเวียน	อย่าให้เปลืองเทียนแล้วเปลืองไส้
พอมมาแล้วอย่าเลยไป	แหวะเล่นด้วยโยกกับน้องอา

4. บทเชิญพระ

เมื่อนั้น	พระมณีพิชัยไฟฝนหา
เห็นเจ้าพรหมดำเนินแล้วเดินมา	กิริยารูปร่างเหมือนนางเมีย
หรือจะเป็นยอพระกลืนซึ่งเมียพี	ที่พระชนนีท่านขับเสีย
ให้ร้อนรุ่มกลุ่มใจดังไฟเดี่ย	สำคัญคิดว่าเมียก็ออกมา
พระย้อยุดจุดควยชายสไบ	เจ้าหายไปไหนไม่เห็นหน้า
ให้มานั่งข้างนี้กับพี่ยา	แก้วตาจงเล่าให้เข้าใจ

5. บทเชิญเจ้า

เมื่อนั้น

สมสู่อยู่ด้วยวิมาลา
มาลีมพระชนนีที่ค้ำับ
ลีมสมบัติวิตถาทังข้าไท
ร่วมภิรมย์ชมรสนางสาวศรี
อยู่ในถ้ำทองพระคงคา

วันหนึ่ง

ตัวกูมาอยู่ในถ้ำนี้
กลางคืนก็เห็นเป็นกลางวัน
แต่โดยประมาทซึ่งในใจ
ปานฉะนี้ชนนี้จะเศร้าสร้อย
เห็นจะอยู่ไม่ได้ในคงคา

โคมเจ้าไกรทองอันพงศา
สุชาสำราญในพระทัย
มาลีมสองเมียรักพิสมัย
อิมไปด้วยทิพย์พระโอชา
กุมภีแ่งน้อยเส่นหา
ประมาทมาก็ได้หลายราตรี
ไกรทองรำพึงเป็นถ้วนถึ
ได้สีกที่ราตรีไม่แจ่มใจ
จะสำคัญสิ่งใดก็ไม่ได้
นับได้สีกเจ็ดทั้งวันมา
สองนางจะระห้อยเฝ้าคอยหา
จำจะชวนวิมาลาเจ้าคลาไคล

6. บทประกาศหน้าโรงยามบาย

ยามบาย

มิได้อยู่โรงแล้วนางห้องแก้ว
เมื่อยามสาดสรองพระคงคา
หยุดพักให้สบายแต่พอหายร้อน
ตัวเจ้าไปไหนอย่าให้มันค้ำ
ลูกคู่อดหมากอีกทั้งปุนยา
วอนพ่อวอนแม่มาแลรำ
ลูกคู่อดหมากเสียจนหมดสิ้น
บางครั้งขบใจของแก่มากๆ
ไปให้หลานรักแล้วว่าของกู
มียายคนหนึ่งหัวใจแก้ว
อุมลูกจูงหลานพากันไปนอน
มียายคนหนึ่งหัวใจแก้ว
ได้เงินสองสลึงแล้วห่อชายผ้า
ลูกผู้บ่นแล้วว่ามาพลาจ

พระตะวันฉันฉายบายไปแล้ว
เหน้อยนักพักแล้วไม่เตือดร้อน
เปลื้องผ้าภูษาไว้เสียก่อน
สักหน่อยหนึ่งก่อนแล้วค่อยไป
ตัวพี่จะทำไว้คอยท่า
สุดที่จะหาของใครกิน
นางกระแตแหลรำทั้งแผ่นดิน
หาไหนได้กินจนเข้าตรู่
ประเดี้ยวหาหมากมาจับพลู
แลดูช่างรำเหมือนกินนร
แกไม่ขบใจแกผันผอน
หุนหันผันผอนอยู่เคหา
แกชอบไปแลมโนราห์
ไกลใกล้ไม่ว่าอุตสาห์ขึ้น
ถือไม้เท้าก้าวย่างมาค้ำคั้น

ยายเฒ่าชราออกสู่ฟ้าจะฝัน

ถือไม้เท้าก้าวยืนในโรงรำ

7. บทยามครวญ

ยามครวญ

ให้คิ่งถึงนวลครวญเสียดหนัก

ยามเที่ยงยามสายสบายนัย

พาสองน้องรักไปเดินรำ

พี่ไม่โง่งโง้งไม่โง่งโง

ตุ๊กตาหน้าโรงเหมือนทองคำ

พี่จะร้องเล่นแล้วเดินรำ

ไปตามภาษาของนักเลง

ปากนอกจะว่าสักเท่าใด

แล้วแต่น้ำใจของเราเอง

เจ้ากรรมทำชั่วไว้ตัวเราเอง

ร้องรำทำเพลงจะโทษใคร

8. บทนกเขาชวา

ตัวข้า

เหมือนนกเขาชวาที่ท่านปล่อย

ออกจากกรงทองบินล่องลอย

สองตาขม้อยคอยแลดู

เข้าไปใกล้แค่แล้วแลเห็น

พินิจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่

เข้าไปใกล้มันแล้วชันคูดู

แลดูร้าวรานในหัวใจ

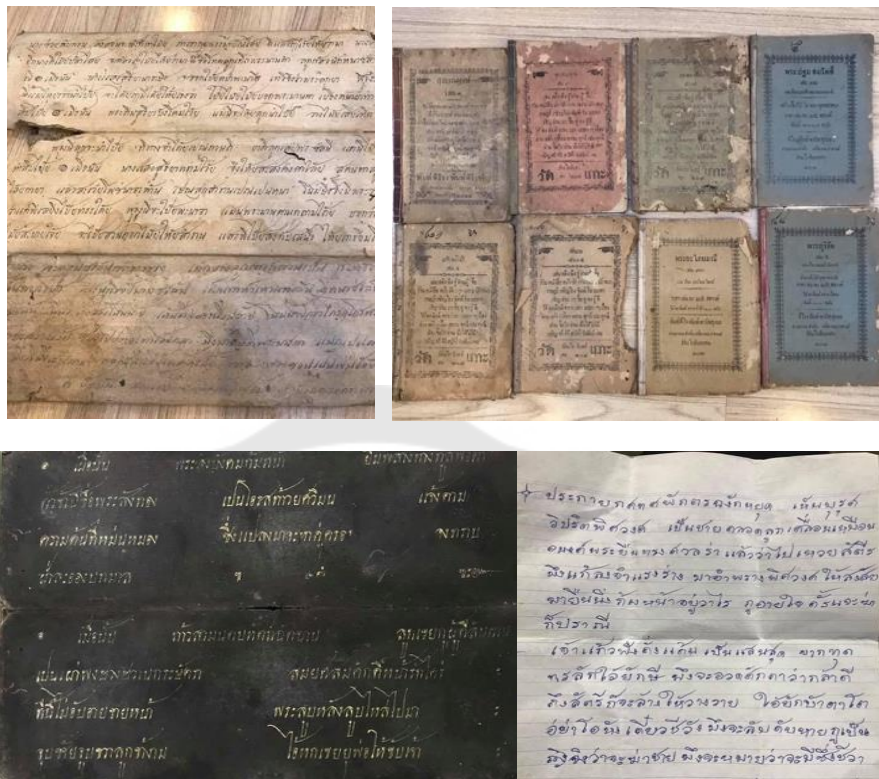
อันตัวพี่ชายจะร้องทัก

กลัวจะไม่รู้จักว่าชื่อไร

จะร้องถามเจ้าเองก็เกรงใจ

เข้าไปใกล้กลัวนางจะบินหนี

สำหรับทำนองเพลงที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีในอดีตนั้น ประกอบด้วย การร้องโหม่งใช้สำหรับการประกาศหน้าบท การร้องชาตรีใช้สำหรับดำเนินเรื่อง การร้องโองชาตรี ครวญชาตรีใช้สำหรับบทโศกเศร้า การร้องโกรธชาตรีใช้สำหรับบทโกรธ แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนวงดนตรีจากวงปี่พาทย์ชาตรีมาเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า ทำนองเพลงที่ร้องจึงมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวงปี่พาทย์ เช่น การร้องร่ายสำหรับดำเนินเรื่อง การร้องเพลงที่มีจังหวะ ทำนองโศกสำหรับบทโศกเศร้า การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองกระชับหนักแน่นสำหรับบทโกรธ การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองนุ่มนวลอ่อนหวานสำหรับบทเกี่ยวพาราตี การร้องเพลงที่มีจังหวะ ทำนองรวดเร็วกระฉับกระเฉงสำหรับตลก เป็นต้น

ภาพประกอบ 10 บทละครที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีที่ปรากฏอยู่ในสมุดข่อยหนังสือวรรณกรรม
วัดเกาะ และจากการจัดบันทึกของบรรพบุรุษ

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

3.2 เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้น เบญจาทิสวัสดิ์ (สัมภาษณ์ 8 มกราคม 2565) กล่าวว่า “การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญแต่เดิมจะมีเครื่องดนตรีเพียงไม่กี่ชิ้น ได้แก่ ปี่ กลองชาตรี โทนชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่ โดยเฉพาะกรับไม้ไผ่นั้น นักแสดงละครชาตรีจะเป็นผู้ตีกรับพร้อมกับการเป็นลูกคู่ในการร้องรับบทอีกด้วย โดยนั่งล้อมวงกันที่หน้าเตียงซึ่งมีเสากลางโรงอยู่ตรงกลาง” สุริยา คล้ายทอง (สัมภาษณ์ 2 มกราคม 2565) กล่าวว่า “เมื่อประมาณรัชสมัยในรัชกาลที่ 6 จึงได้เริ่มมีการนำเครื่องดนตรีจากวง ปี่พาทย์เครื่องห้าเข้ามาผสมกับวงปี่พาทย์ชาตรี เพื่อให้เกิดความหลากหลายและเป็นที่

น่าสนใจแก่ผู้ชม จึงเริ่มมีการไหมโรงแบบปี่พาทย์เข้ามาประกอบกับการไหมโรงแบบชาตรี และมีการร้องเพลงสองชั้นและเพลงชั้นเดียวแบบละครนอก ” ปัจจุบันการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนิยมใช้เป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้าผสมกับวงปี่พาทย์ชาตรี โดยมีเครื่องดนตรี ดังนี้

เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์เครื่องห้า

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง

เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์ชาตรี

- ปี่ชวา
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- กรับไม้ไผ่

ภาพประกอบ 11 เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่างๆ

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

3.3 เครื่องแต่งกาย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก สว่าง บัวสุวรรณณ์ (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) กล่าวว่า “สมัยก่อนเครื่องแต่งกายในการแสดงละครชาตรีสำหรับตัวพระ จะมีการสวมเสื้อแขนสั้น นุ่งส้นบเพลา และนุ่งผ้าจีบหางหงส์ ส่วนตัวนางจะสวมเสื้อในนาง ห่มผ้าห่มนาง และนุ่งผ้าลายจีบหน้านางไม่มีชายพก เป็นการเลียนแบบการแต่งกายยืนเครื่อง พระ-นาง สาเหตุที่การนุ่งจีบหน้านางของตัวนางไม่มีชายพกนั้น เนื่องจากละครชาตรีเป็นศิลปะการแสดงของชาวบ้านเสื้อผ้าที่นำมาใช้ก็เป็นของที่มีอยู่ ชาวบ้านโดยทั่วไป จะมีผ้าที่ใช้นุ่งในชีวิตประจำวันโดยความยาวผ้ามีไม่มากนักุ่งเป็นผ้าถุงตามธรรมดา เมื่อนำมาแสดงนุ่งจีบหน้านางความยาวของผ้าจึงทำได้เพียงเท่านั้น การตกแต่งเครื่องแต่งกายของตัวพระและตัวนางในส่วนต่างๆที่ต้องใช้การปัก จะมีการวาดลวดลายแล้วปักลงด้วยเลื่อม สำหรับเครื่องประดับศีรษะจะใช้เป็นชฎาและมงกุฎทำจากขี้รักประดับทองเปลว ตกแต่งด้วยกระจกหรือเพชร ส่วนเครื่องประดับร่างกายของตัวพระประกอบด้วย สังวาล ทับทรวงใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม เข็มขัด หัวเข็มขัด ข้อมือและข้อเท้าใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม ส่วนเครื่องประดับร่างกายของตัวนาง ประกอบด้วย จี๋นาง ข้อมือและข้อเท้าใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม สำหรับตัวละครเบ็ดเตล็ดแต่งกายโดยวัสดุอุปกรณ์ทั่วไปที่ใช้นุ่งห่มในชีวิตประจำวันและสวมศีรษะตัวละครตามท้องเรื่อง ปัจจุบันหัตถกรรมและศิลปป็นละครส่วนใหญ่ได้มีการสร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประดิษฐ์เครื่องแต่งกายในการแสดงละครชาตรีเพื่อให้เห็นทันสมัยยิ่งขึ้น เช่น ปักด้วยเลื่อมหลากสี ลูกปัดต่าง ๆ และคริสตัล เป็นต้น” ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เครื่องแต่งกายละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น แต่เดิมจะใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ตามท้องถิ่นและในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความสวยงามและทันสมัยยิ่งขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ สว่าง บัวสุวรรณณ์ (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) อธิบายไว้ ดังนี้

เครื่องแต่งกายแบบยืนเครื่อง (ตัวพระ)

1.1 ชฎา คือเครื่องศิราภรณ์ ประกอบด้วย กรรเจ็ยกจอน (จอนหู) ดอกไม้เพชรทัดข้างซ้าย อุบะและดอกไม้ทัดข้างขวา ส่วนสำคัญของชฎานี้จะลงรักปิดทองคำเปลว และประดับด้วยเพชรเทียม หรือกระจก

1.2 ฉลององค์ หรือเสื้อ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นเสื้อแขนสั้นปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด ปลายแขนเสื้อจะติดพาดูร์

1.3 กรองคอ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดใช้สวมประดับรอบคอ

1.4 ทับทรวง คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายสร้อยสวมทับต่อจากกรองคอมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และการใช้ผ้าที่ปักด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี

1.5 สิ้งวาลและตาบทิศ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายสร้อยสวมตัวมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และการใช้ผ้าที่ปักด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี (ซึ่งจะทำติดเป็นชุดเดียวกัน)

1.6 ทองกร หรือกำไลข้อมือ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรืออาจเป็นโลหะ

1.7 สนับเพลลา หรือกางเกง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นกางเกงสวมยาวเลยเข่า ส่วนที่พ้นจากผ้านุ่งจะปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดหลากสี

1.8 ภูเขา หรือผ้านุ่ง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้ายาว 3 เมตร นุ่งแบบหางหงส์ ผ้าที่ใช้มักจะใช้ผ้าลายที่มีสีสันสวยงาม

1.9 รัตสะเอว คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้ารัดผูกรอบเอวปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดเพื่อปิดรอยต่อระหว่างเสื่อกับผ้านุ่ง

1.10 ห้อยหน้า คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด ใช้ผูกห้อยประดับการแต่งกายท่อนล่างด้านหน้าอยู่ระหว่างห้อยข้าง

1.11 ห้อยข้าง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด 2 ชั้น ใช้ผูกห้อยประดับการแต่งกายท่อนล่างส่วนที่เป็นหน้าขาทั้งสองข้าง

1.12 เข็มขัด คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายโลหะใช้ประดับเอว

1.13 กำไลข้อมเท้า คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรือกำไลข้อมเท้าที่เป็นโลหะ

เครื่องแต่งกายแบบยีนเครื่อง (ตัวนาง)

2.1 มงกุฎ คือเครื่องศิวาภรณ์ ประกอบด้วย กรรเจียกจอน (จอนหู) อุบะ และดอกไม้ทัดข้างซ้าย ส่วนสำคัญของมงกุฎนี้จะลงรักปิดทองคำเปลว และประดับด้วยเพชรเทียม ในกรณีที่เล่นเป็นบพทอื่น ๆ จะสวมหัวของตัวละคร

2.2 เสื่อโนนาง หรือเป็นเสื่อที่ใส่อยู่ด้านใน คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นลักษณะคล้ายเสื่อแขนกุด ผ่าหน้า

2.3 ผ้าห่มนาง คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด

2.4 กรองคอ คือเครื่องพัสดราภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัดใช้สวมประดับรอบคอ

2.5 จั๊นาง คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นเครื่องประดับสวมทับต่อจากกรองค้อมีทั้งแบบที่เป็นโลหะ และเป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด

2.6 ทองกร หรือกำไลข้อมือ คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักเป็นลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรืออาจเป็นโลหะ

2.7 ภูษา หรือผ้าถุง คือเครื่องพัศตราภรณ์ เป็นผ้ายาว 3 เมตร นุ่งแบบจีบหน้านาง ผ้าที่ใช้มักจะใช้ผ้าลายที่มีสีสันสวยงาม

2.8 เข็มขัด คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นสายโลหะใช้ประดับเอว

2.9 กำไลข้อเท้า คือเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นผ้าปักลวดลายด้วยเลื่อมและลูกปัด หรือกำไลข้อเท้าที่เป็นโลหะ

เครื่องแต่งกายตัวเบ็ดเตล็ด

ตัวละครเบ็ดเตล็ดในการแสดงละครชาตรี จะแต่งกายตามบทบาท และลักษณะของตัวละครนั้น ๆ เช่น โดยถ้ำเล่นเป็นบทผู้ชายก็แต่งยืนเครื่องตัวพระแต่จะมีศีรษะที่บ่งบอกลักษณะของตัวละครนั้น ๆ หรือเล่นบทบาทตัวผู้หญิงก็จะแต่งยืนเครื่องตัวนางแต่จะมีศีรษะที่บ่งบอกลักษณะของตัวละครนั้น ๆ อย่างตัวนางยักษ์ เป็นต้น ส่วนบทของพระฤาษีนั่น ก็จะแต่งกายเลียนแบบพระฤาษี

ภาพประกอบ 12 การแต่งกายแบบยืนเครื่อง (ตัวพระ-ตัวนาง)

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

ภาพประกอบ 13 การแต่งกายแบบยืนเครื่อง (ตัวเบ็ดเตล็ด)

ที่มา: สวธฯ เสนามนตรี

3.4 อุปกรณ์การแสดง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า อุปกรณ์การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ ประกอบด้วย มณฑล นาคนบุตร (สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565) กล่าวว่า “โดยทั่วไปแล้วจะมีหัวโขนตัวละครต่าง ๆ ซึ่งการสวมหัวโขนนั้น จะสวมแบบเปิดหน้า เช่น หัวแก้วหน้าม้า หัวยักษ์ หัวเงาะ หัวผี เป็นต้น อาวุธที่ใช้ประกอบการแสดงละคร เช่น พระขรรค์ ดาบ มีดโต้ พลอง และไม้ตะขาบ เป็นต้น ทั้งนี้ ในการแสดงบางตอนก็จะใช้อุปกรณ์อื่น ๆ ประกอบให้สอดคล้องกับท้องเรื่อง เช่น ในการแสดงละครเรื่อง วงศ์สุวรรณคัจฉาทวาร ตัวละครจินดาสมุทรจะมีอาวุธเป็นน้ำเต้า นำน้ำเต้ามาทาสีให้สวยงามเพื่อนำมาประกอบการแสดง สำหรับฉากถือเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน เพื่อเป็นการแบ่งพื้นที่ของเวทีให้เป็นสัดส่วนในการแสดงและการแต่งกายนักแสดง โดยนิยมใช้ฉากประกอบการแสดงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6” ซึ่งเห็นได้ว่าการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ ได้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะและรูปแบบไปจากเดิม โดยมีการนำฉากเข้ามาใช้ประกอบการแสดง ส่วนอุปกรณ์การแสดงยังคงใช้เหมือนเดิมเช่นในอดีตแต่อาจมีปรับเปลี่ยนอุปกรณ์บางอย่างไปบ้างให้เสมือนจริงตามความต้องการของคณะละคร

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติและสืบทอดละครชาตรี ประกอบด้วย บทร้องและทำนองเพลง เห็นได้ว่า บรรดาศิลปินละครและดนตรีได้มีการนำเพลงร้องและทำนองเพลงต่าง ๆ ในวงดนตรีปี่พาทย์เข้ามาผสมผสานเพื่อให้เกิดความไพเราะน่าฟังในการแสดงละครชาตรี และเกิดความแปลกใหม่ไปจากเดิม เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่างๆ เห็นได้ว่า บรรดาศิลปินละครและดนตรีได้มีการนำเครื่องดนตรีจากวงปี่พาทย์เครื่องห้าเข้ามาผสมกับวงปี่พาทย์ชาตรี เพื่อให้เกิดความหลากหลายในทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชม เครื่องแต่งกาย ซึ่งเห็นได้ว่า บรรดาตัวละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญได้มีการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายให้มีความแปลกใหม่ไปจากเดิม ซึ่งแต่เดิมจะใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ตามท้องถิ่นและในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย เพื่อให้เกิดความสวยงามและทันสมัยยิ่งขึ้น อุปกรณ์การแสดง เห็นได้ว่า การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ ได้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะและรูปแบบไปจากเดิม โดยมีการนำฉากเข้ามาใช้ประกอบการแสดง ส่วนอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงนั้นยังคงใช้กันเหมือนเดิมเช่นในอดีต แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนอุปกรณ์บางอย่างไปบ้างเพื่อให้เสมือนจริง และเกิดความสวยงามน่าสนใจยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 14 อุปกรณ์การแสดงละครชาตรี

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

4. ชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พุทธิธร ฉัตรบริรักษ์ (สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2565) กล่าวว่า “ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกันในด้านต่าง ๆ กับชุมชนใกล้เคียง ถือว่าเป็นการประกอบสัมมาอาชีพที่เอื้อเพื่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พุทธิธร ฉัตรบริรักษ์ (สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2565) อธิบายดังนี้

1. ชุมชนทำกลองบ้านเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำกลอง คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จึงนิยมใช้กลองที่ทำจากช่างในชุมชนทำกลองบ้านเอกราชกันทุกคน ด้วยคุณภาพและประสิทธิภาพของกลองที่นำมาใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีมีความคงทน ดังนั้นการเลือกสั่งทำกลองของคณะละครชาตรีในแต่ละคณะนั้น จะนิยมเลือกและผูกขาดกับช่างทำกลองจากชุมชนบ้านเอกราชที่สนิทสนมและคุ้นเคยกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

2. ชุมชนหัวโขนบ้านมะขาม อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำหัวโขน ซึ่งช่างทำหัวโขนที่มีชื่อเสียงในอำเภอวิเศษชัยชาญรวมไปถึงแวดวงช่างทำหัวโขน คือ นายแปบ ผดุงศิลป์ นับได้ว่าเป็นช่างทำหัวโขนที่มีฝีมือในการเขียนลวดลายที่ประณีตบนหัวโขนอย่างดีเยี่ยม คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญจึงนิยมใช้หัวโขนที่ทำจากช่างในชุมชนหัวโขนบ้านมะขามกันทุกคน ด้วยคุณภาพของชิ้นงานที่งดงามจนเกิดเป็นความเชื่อถือและไว้วางใจให้กับคณะละครชาตรี ดังนั้นคณะละครชาตรีทุก ๆ คณะในอำเภอวิเศษชัยชาญจึงผูกขาดในการสั่งทำหัวโขนจากชุมชนทำหัวโขนบ้านมะขามมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง ดังนี้ ชุมชนทำกลองบ้านเอกราช อำเภอป่าโมก ชุมชนทำหัวโขนบ้านมะขาม อำเภอไชโย และชุมชนละครชาตรีบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ เป็นชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจเป็นเพราะด้วยอาชีพที่มีความเกี่ยวเนื่องและเกี่ยวพันกันมาจนเกิดเป็นความผูกพันกลมเกลียวมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5. การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ ในยุคสังคมปัจจุบัน

5.1 การรับงานแสดง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ขวัญยืน พานสม (สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2565) กล่าวว่า “การรับงานการแสดงละครชาตรีจะไม่รับงานตัดหน้ากัน หากเป็นสมัยก่อนนั้นผู้ว่าจ้างจะมากันทางเรือ หรืออาจจะเดินกันมาเพื่อมาหาละครไปแสดงในงานต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้จะมีผู้ว่าจ้างใช้การติดต่อผ่านช่องทางโทรศัพท์” สีนวล บัวสุวรรณ (สัมภาษณ์ 1

เมษายน 2565) กล่าวว่า “บางครั้งมีการติดต่อผ่านช่องทางออนไลน์ ได้แก่ Facebook และ Line ซึ่งในบางงานอาจจะเป็นงานที่ผู้ว่าจ้างติดต่อว่าจ้างให้คณะละครไปทำการแสดงเป็นประจำ หรือ การแนะนำติดต่อจากช่างทำกลอง และช่างทำหัวโขนอีกด้วย” ลักษณะของงานที่ได้รับการว่าจ้าง ให้ไปแสดงส่วนมากจะเป็นงานแก้บน งานทำบุญ และงานประจำปีในโอกาสต่าง ๆ

5.2 การจัดหาศิลปินในการแสดง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก สมใจ ปิ่นเมฆ (สัมภาษณ์ 3 มกราคม 2565) กล่าวว่า “พวกศิลปินละครและนักดนตรีทุกคนส่วนใหญ่จะเล่นประจำแต่ละโรงกัน อยู่แล้ว แต่ในกรณีที่บางคณะศิลปินไม่พอหรือขาดไปจะมีการติดต่อหาศิลปินจากคณะอื่น ๆ มาร่วมแสดงเพิ่มเติมกันได้” สุวรรณ โพธิ์สด (สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2565) กล่าวว่า “จุดเด่นของศิลปินละครและนักดนตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ คือ การที่ทุกคนไม่ว่าจะแสดงประจำอยู่ที่คณะใดก็ตามสามารถมาแสดงร่วมกันได้โดยไม่ต้องมีการข้อม เพียงแต่มีการนัดแนะพูดคุย ซึ่งหัวหน้าคณะจะเป็นผู้ให้บทหรือให้เรื่อง” ซึ่งหมายถึงการมอบหมายบทบาทของตัวละครและเนื้อเรื่องที่แสดงในวันนั้น ให้ศิลปินในคณะได้รับทราบเพื่อทำการแสดงด้วยกันได้

5.3 ค่าตอบแทนศิลปิน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า อัตราค่าตอบแทนในการว่าจ้างไปทำการแสดงละครชาตรี ขึ้นอยู่กับระยะทางและโอกาสที่รับงานของหัวหน้าคณะ แต่ไม่ได้ราคาสูง หากพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ในการไปแสดงของคณะละครชาตรีแต่ละครั้งนั้น เพ็ญศรี นิมละมูล (สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2565) กล่าวว่า “ค่าตอบแทนของศิลปินที่จะได้รับขั้นต่ำอยู่ที่ 200 บาท ในการแสดงภายในเขตพื้นที่ของจังหวัดอ่างทอง หากเป็นการแสดงในจังหวัดอื่น ๆ ที่จะต้องเดินทางไปอาจได้เพิ่มขึ้นจากเดิมขึ้นอยู่กัระยะทาง หรือในบางโอกาสอาจได้รับมากกว่า 200 บาท หากงานนั้นหัวหน้าคณะได้รับค่าว่าจ้างมากกว่าปกติ ซึ่งโดยปกติการว่าจ้างไปแสดงละครในงานแก้บนภายในเขตพื้นที่จังหวัดอ่างทอง คณะละครจะรับเงินว่าจ้างประมาณ 4,000 – 5,000 บาท โดยจะเริ่มแสดงตั้งแต่เวลา 10.00 – 12.00 น. และแสดงต่อตั้งแต่เวลา 13.00 – 15.00 น.” เห็นได้ว่าอัตราค่าตอบแทนในการว่าจ้างคณะละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญไม่ได้มีราคาสูง เพียงแต่รับงานเพื่อให้คณะละครและศิลปินดำรงชีวิตอยู่ได้

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมปัจจุบันในด้านต่าง ๆ ดังนี้ การรับงานแสดง เห็นได้ว่าการรับงานการแสดงของคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น แต่เดิมผู้ว่าจ้างต้องเดินทางมากันเองเพื่อว่าจ้างให้คณะละครไปทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ปัจจุบันคณะละครชาตรีจะรับงานโดยมีผู้ว่าจ้างมาติดต่อให้ไปแสดงโดยติดต่อผ่านช่องทาง

โทรศัพท์ หรือมีการติดต่อทางออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก (Facebook) และ ไลน์ (Line) ด้วยยุคสังคมดิจิทัลจึงส่งผลให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อว่าจ้างระหว่างผู้ว่าจ้างกับคณะละครชาตรี การจัดหาศิลปินในการแสดง เห็นได้ว่าศิลปินละคร - ดนตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น ไม่ว่าจะแสดงประจำอยู่กับคณะไหนก็ตามศิลปินละครและดนตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ ยังสามารถมาทำการแสดงร่วมกันได้หมดทุกคณะเหตุเพราะ ครูผู้ถ่ายทอดในปัจจุบันนั้นได้ถูกฝึกหัดมาจากครูท่านเดียวกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ คือ แม่ครูเขียนการเวก (เขียน ปานทอง) จึงทำให้ศิลปินละครและดนตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญแสดงละครชาตรีร่วมกันได้ทุกคน ค่าตอบแทนศิลปิน เห็นได้ว่า อัตราค่าตอบแทนในการว่าจ้างคณะละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญไม่ได้มีราคาสูง เพียงแต่รับงานเพื่อให้คณะละครและศิลปินดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความรักสามัคคี ความซื่อสัตย์ และความศรัทธาต่ออาชีพศิลปิน

6. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม และความอยู่รอดของละครชาตรี ใน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในปัจจุบัน

1. การถ่ายทอดทักษะและความรู้ในละครชาตรีสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บรรดาศิลปินทุกท่าน มีความยินดีที่จะถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ด้านการแสดงละครชาตรี และการบรรเลงดนตรี ประกอบการแสดงละครชาตรี ให้แก่คนในชุมชนที่สนใจ ทองอาบ ไตสวรรค์ (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “ส่วนมากจะเป็นลูกหลานที่จะฝึกหัดละครจึงต้องพาไปจับข้อมือกับพ่อครูแม่ครูเสียก่อน จากนั้นจึงเริ่มฝึกหัดในขั้นตอนต่อไป เช่น หัดรำ หัดร้อง และท่องบทสำหรับใช้ในการแสดงละครชาตรี” ประหยัด กำมะรัตน์ (สัมภาษณ์ 3 มกราคม 2565) กล่าวว่า “การบรรเลงดนตรีครูจะสอนให้ศิษย์หัดฟังทำนองเพลง และหน้าทับของเพลงต่างๆ ที่ใช้ประกอบการแสดง จากนั้นจะให้คอยติดตามครูไปทุก ๆ ครั้งเวลาไปทำการแสดงละครชาตรีตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ศิษย์ได้รู้จักการสังเกตและมีส่วนร่วมในการแสดงละครชาตรี” ซึ่งรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดของครูผู้ถ่ายทอดนั้นจะเน้นให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้จากการสังเกต และการลอกเลียนแบบ จากนั้นให้ฝึกฝนตนเอง ให้เกิดทักษะและความชำนาญ

2. การจัดการทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในปัจจุบัน

2.1 การรับงานแสดงโดยคณะละครต่าง ๆ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า การรับงานแสดงโดยคณะละครต่าง ๆ คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญแต่คณะนั้นจะมีความเกื้อกูล ซึ่งกันและกันมาแต่อดีต ศิริญา รุกขชาติ (สัมภาษณ์ 3 มกราคม 2565) กล่าวว่า “เวลารับงานพวกคณะละครจะแบ่งๆกันออกไปรับงานตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เคยรับงานกัน จะไม่มีการแย่งหรือตัดหน้า

กัน นอกเสียจากว่าเจ้าภาพจะเจาะจงว่าต้องการให้คณะไหนไปทำการแสดง และมีราคาที่เป็นมาตรฐานในการรับงานการแสดง และหากคณะไหนมีงานเข้ามาซ้อนกันคณะละครจะมีการแนะนำหรือให้งานไปยังคณะอื่น ๆ ด้วย” ซึ่งเป็นการแสดงความมีน้ำใจซึ่งกันและกันในชุมชน

2.2 การจัดหาและแลกเปลี่ยนศิลปินระหว่างคณะต่าง ๆ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การจัดหาและแลกเปลี่ยนศิลปินระหว่างคณะต่าง ๆ การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น หากบรรดาศิลปินละครและดนตรีคนไหนยังว่างงาน แล้วเกิดมีคณะละครอื่นมาติดต่อให้ไปร่วมแสดง บรรดาศิลปินละครและดนตรีทุกคนสามารถไปแสดงได้ทันที ศรีไพร เพิ่มพูล (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “ศิลปินแต่ละคณะจะสามารถแสดงข้ามคณะและแสดงร่วมกันได้โดยไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าเป็นศิลปินของคณะไหน แต่จะให้ความสำคัญกับงานของคณะที่ตนเองสังกัดอยู่เป็นหลักก่อน หากคณะในสังกัดของตนเองว่างไม่มีงาน จึงจะไปรับแสดงร่วมกับคณะอื่น สาเหตุที่ศิลปินทุกคนสามารถแสดงรวมกันได้ทั้งหมด เป็นเพราะว่ามีรูปแบบและลักษณะทางการแสดงที่คล้ายคลึงกัน อาจด้วยได้รับการถ่ายทอดและฝึกหัดมาจากครูคนเดียวกัน” ถือได้ว่าชุมชนบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญนั้น เป็นจุดศูนย์รวมของศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงละครชาตรีไว้ได้อย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม และความอยู่รอดของละครชาตรีใน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองในปัจจุบัน ดังนี้ ด้านการถ่ายทอด ดังเห็นได้ว่ารูปแบบและวิธีการถ่ายทอดของครูผู้ถ่ายทอดนั้น จะเน้นให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้จากการสังเกต และการลอกเลียนแบบ จากนั้นให้ฝึกฝนตนเองให้เกิดทักษะและความชำนาญ ด้านการจัดการทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในปัจจุบัน เห็นได้ว่าชุมชนบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญนั้น เป็นจุดศูนย์รวมของศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงละครชาตรีไว้ได้อย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีการพึ่งพาอาศัย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยังมีความรักสามัคคีในชุมชน

7. อิทธิพลใน “ยุคสังคมดิจิทัล” ต่อการเข้าถึง และเข้าใจ ต่อการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า จากสถานการณ์ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ตั้งแต่ต้นปีพุทธศักราช 2563 จึงส่งผลทำให้บรรดาศิลปินในชุมชนไม่สามารถออกไปทำการแสดงในสถานที่ต่าง ๆ ได้ เนื่องจากเป็นมาตรการป้องกันอย่างเคร่งครัดในช่วงนั้น ชุติมา สร้อยเกลียว (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “บรรดากลุ่มศิลปินวัยรุ่นในชุมชนต้องหันมาพึ่งพาสื่อออนไลน์ในการจัดการแสดงเพื่อหารางวัล

น้ำใจจากผู้ชม เมื่อเดือนพฤษภาคม ปีพุทธศักราช 2563 ได้มีการจัดการแสดงละครชาตรีในกลุ่มของศิลปินวัยรุ่น Live ผ่าน Facebook จากนั้นบรรดาลูกหลานละครในชุมชนเห็นว่าองค์ความรู้การแสดงละครชาตรีรูปแบบดั้งเดิมยังคงติดตัวอยู่กับบรรดาศิลปินผู้สูงอายุในชุมชน จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการที่จะเชื้อเชิญเหล่าศิลปินกลุ่มนี้มารวมตัวกันแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นต้นแบบของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้มีผู้เข้ามารับชมการแสดงสดผ่าน Facebook เป็นจำนวนมากมีผู้ให้ความสนใจและชื่นชอบชื่นชมการแสดงละครชาตรีของศิลปินผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ด้วยจำนวนผู้เข้าชมและจำนวนการกดถูกใจในกระป๋องนั้น ๆ เป็นจำนวนมาก และได้มีผู้ที่เข้ารับชมผ่านทาง Facebook โอนเงินเพื่อเป็นการซื้อดอกไม้พวงมาลัยน้ำใจให้กับศิลปินผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ซึ่งถือว่าเป็นกำลังใจสำคัญแก่ศิลปินผู้สูงอายุ จากนั้นทางชุมชนก็ได้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวขึ้นต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถก่อตั้งคณะละครชาตรีขึ้นใหม่คือ คณะชราชาตรี ถือว่าเป็นคณะละครที่มีศิลปินวัยสูงอายุทั้งสิ้น จากนั้นเริ่มมีรายการโทรทัศน์ และสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจมาถ่ายทำการแสดงละครชาตรีของคณะชราชาตรี” จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นในสังคม ทำให้คณะละครชราชาตรีได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่างๆ รวมไปถึงได้ถูกเชิญให้ไปสาธิตการแสดงละครชาตรีแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ อีกด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับละครชาตรีในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และคณะละครชราชาตรีถึงหลักการบริหารจัดการทรัพยากรละครชาตรีในชุมชนบ้านท่าช้างพบว่า มีสื่อรายการโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ได้นำเสนอคณะละครชราชาตรี และเรื่องราวของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จนเป็นที่แพร่หลายในสังคมในรายการต่างๆ ตามรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 1 แสดงข้อมูลของคณะละครชราชาตรีในการนำเสนอการแสดงละครชาตรีผ่านสื่อต่าง ๆ

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียด
1	วันที่ 9 พฤษภาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ล้อลูกออนไลน์ผ่าน facebook live สวธฯ เสนา ม น ตรี และ TonaenPharacht ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญเจริญกิจ
2	วันที่ 23 พฤษภาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง วงศ์สวรรค์จันทวาส ตอนศึกประลัยกัลป์ จากรายการโทรทัศน์ ล้นทุ่ง : ละครออนไลน์จากคณะนักแสดงอาวุโส ไทยบันเทิง ThaiPBS ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญ เจริญกิจ จังหวัดอ่างทอง

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียด
3	วันที่ 27 มิถุนายน 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน สามหน้าออนไลน์ ผ่าน facebook live สวธา เสนามนตรี และ TonaenPharacht ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญเจริญกิจ
4	วันที่ 27 มิถุนายน 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน สามหน้าจากรายการ โทรทัศน์ข่าวเช้า NBT อ่างทองทูเดย์ ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญ เจริญกิจ จังหวัดอ่างทอง
5	วันที่ 9 กรกฎาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง พิกุลทอง ตอน ทายไฟ จากรายการโทรทัศน์ เรื่องจริงผ่านจอ ณ วัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง
6	วันที่ 19 กรกฎาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง นางหน้าลาย ตอน เยี่ยมวิมาน จากสารคดีการแสดงพื้นละครชาตรี โครงการจัดส่งเสริมกิจกรรม ท่องเที่ยววิถีชาวนาในลุ่มน้ำเจ้าพระยา – ป่าสักสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระบุรี ณ บ้านเรือนไทยบ้านดาบ จังหวัดอ่างทอง
7	วันที่ 21 สิงหาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ล้อลูก งานประชุมวิชาการ : สำนักศิลปกรรม เรื่อง “ ละครชาตรี : ภาษา และวัฒนธรรมไทยในอนาคต ” ราชบัณฑิตยสภา ออนไลน์ผ่าน facebook live วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง จังหวัดอ่างทอง
8	วันที่ 28 กันยายน 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง พิกุลทอง ตอน ตามแม่ จากรายการโทรทัศน์ไทยที่ WOW! THAILAND ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญเจริญกิจ จังหวัดอ่างทอง
9	วันที่ 24 ตุลาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ต่อผ้า จากรายการลุยไม่รู้โรย ไทยบันเทิง สถานีโทรทัศน์ ThaiPBS ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
10	วันที่ 20 ธันวาคม 2563	การแสดงละครชาตรี เรื่อง พิกุลทอง ตอน สัปพิกุลทอง จากรายการโทรทัศน์ล้นทุ่ง ไทยบันเทิง สถานีโทรทัศน์ ThaiPBS ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียด
11	วันที่ 27 มกราคม 2564	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ล้อลูก จากรายการโทรทัศน์ผู้หญิงทำมาหากิน สถานีโทรทัศน์ ONE31
12	วันที่ 21 มีนาคม 2564	พิธีกรรมไหว้ครู- ครอบครูคณะละครชาตรี จากรายการโทรทัศน์เรื่องนี้มีตำนาน ไทยบันเทิง สถานีโทรทัศน์ ThaiPBS ณ โรงส้วพิเศษชัยชาญเจริญกิจ จังหวัดอ่างทอง
13	วันที่ 21 พฤษภาคม 2564	การแสดงละครชาตรี เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายเป็นกุฎีกา จากรายการโทรทัศน์ลีลาศิลป์ ศิลปินพื้นบ้าน สถานีวัฒนธรรม ณ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
14	วันที่ 25 พฤศจิกายน 2564	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ขึ้นหิ้ง จากรายการ โทรทัศน์ลีลาศิลป์ ศิลปินพื้นบ้าน สถานีวัฒนธรรม ณ กรมส่งเสริม วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
15	วันที่ 9 มีนาคม 2565	การแสดงละครชาตรี เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน สามหน้าจากรายการ โทรทัศน์ ตะลอนข่าว สถานีโทรทัศน์ไทยรัฐทีวี 32
16	วันที่ 17 เมษายน 2565	คณะละครชาตรี:วิถีชีวิต หนังสือพิมพ์เดลินิวส์
17	10 สิงหาคม 2565	การแสดงละครชาตรี เรื่อง วงศ์สุวรรณค์จันทวาส ตอน ถอดรูป งานเสวนาวิชาการประกอบการแสดงละครชาตรี ออนไลน์ผ่าน facebook live มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ เจ้าพระยา ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กรุงเทพฯ

ภาพประกอบ 15 รายการโทรทัศน์ ล้นทุ่ง สถานีโทรทัศน์ThaiPBS: ละครร่ำออนไลน์จากคณะ
นักแสดงอาวุโส ออกอากาศวันที่ 23 พฤษภาคม 2563

ที่มา: Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=q5HRdNJSjP8>

ภาพประกอบ 16 รายการเรื่องจริงผ่านจอ ออกอากาศวันที่ 9 กรกฎาคม 2563

ที่มา: Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=Rf1Hp1hISEo&t=166s>

ภาพประกอบ 17 รายการผู้หญิงทำมาหากิน ออกอากาศวันที่ 27 มกราคม 2564

ที่มา: Youtube https://www.youtube.com/watch?v=8_pw2GYd-ts&t=427s

8. การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ และประชาคมในชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ เป็นชุมชนแห่งศิลปะการแสดงแขนงต่าง ๆ เช่น ละครชาตรี โขนสด ลิเก และ ปี่พาทย์ จึงมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนบ้างในบางโอกาส วัชร อัมวัฒณ์ (สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2565) กล่าวว่า “วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้ามาให้การดูแลและสนับสนุน บรรดาคณะละคร และ ศิลปิน อย่างเช่น การจัดสรรพื้นที่ส่วนกลางในการใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ของการแสดงละครชาตรี หรือการจัดพิธีไหว้ครูละครชาตรี การจัดโครงการเกี่ยวกับการเผยแพร่และนำเสนอศิลปวัฒนธรรม ในชุมชน ตลอดจนการให้การดูแล ช่วยเหลือเหล่าศิลปินละครชาตรีที่ประสบปัญหาช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (Covid-19) โดยการมอบข้าวสาร อาหารแห้ง หรือมอบเงินสนับสนุนในการจัดกิจกรรมในการแสดงละครชาตรีในหลาย ๆ ครั้ง และเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศไทยคลี่คลาย จนสามารถจัดงานที่มีหรรสพจัดแสดงได้ จะมีการเชิญให้คณะละครในหลาย ๆ คณะได้ไปทำการแสดงตามงานในโอกาสต่าง ๆ ด้วยการได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากหน่วยงานของรัฐนั้น ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เกิดความสนใจในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับละครชาตรี อาทิ การว่าจ้างให้ไปแสดง หรือการร่วมมือร่วมใจในงานพิธีไหว้ครูของคณะละครต่าง ๆ ตลอดจนการร่วมกันเผยแพร่ทางการประชาสัมพันธ์ละครชาตรีของอำเภอวิเศษ

ชัชชาญในช่องทางสังคมออนไลน์ต่างๆ มากยิ่งขึ้น บรรดาครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นศิลปินละครได้ให้ความสนใจในการสืบทอดองค์ความรู้ เช่น การให้ลูกหลานหันมาฝึกหัดการแสดงละครชาตรีจากสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการดูแลสนับสนุนสมาชิกในครอบครัวเวลาไปทำการแสดงในแต่ละครั้ง” ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่า และเกิดภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงละครชาตรี ของชุมชน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ และประชาคมในชุมชน เห็นได้ว่าชุมชนบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัชชาญนั้น เป็นจุดศูนย์รวมของศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงละครชาตรีมาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านละครชาตรีนี้ยังคงอยู่กับบรรดาศิลปินผู้สูงอายุที่ยังคงรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี ควรแก่การอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดขยายผลให้สังคมได้รู้จัก นับเป็นการสร้างคุณค่าในตนเองของกลุ่มศิลปินผู้สูงอายุและสังคม

ภาพประกอบ 18 การจัดกิจกรรมพิธีไหว้ครูละครชาตรีโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

ภาพประกอบ 19 การรวมตัวของศิลปินทุกช่วงวัยในพิธีไหว้ครูละครชาตรี

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามจากแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี จำนวน 11 คน หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ จำนวน 2 คน ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย จำนวน 1 คน ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง จำนวน 1 คน ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประเภทบุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 4 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน อีกทั้งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากบุคคลภายนอก ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 2 คน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 คน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสื่อดิจิทัล จำนวน 4 คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การวิเคราะห์ทิศทางของคนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับละครชาตรี

1.1 ความต้องการของคนในชุมชนในการพัฒนาละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ความต้องการของคนในชุมชนและผู้นำชุมชนมีความต้องการส่งเสริม และผลักดันให้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ให้เป็นที่รู้จักของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น และมีความต้องการให้มีการจัดตั้งศูนย์ละครชาตรีของชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่า

ข้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ให้กลายเป็นเส้นทางแห่งการศึกษาและเส้นทางแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ที่เป็นแหล่งทัศนศึกษาของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หรือผู้ ที่สนใจ ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมในการศึกษาและท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทอง ที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกอยู่ในละครชาตรี ด้านศิลปะการแสดงละครชาตรี ด้านการบรรเลงวงปี่พาทย์ และด้านธุรกิจของชุมชน เป็นต้น อีกทั้งชุมชนยังเกิดความพร้อมในการเผยแพร่ศิลปการแสดงละครชาตรีผ่านสื่อหรือรายการโทรทัศน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญอย่างต่อเนื่อง ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนอนันตกุล (สัมภาษณ์ 14 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “เนื่องจากที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอเกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีของคนละครชาตรี ส่งผลให้ผู้คนโดยทั่วไปรวมถึงประชาชนในจังหวัดอ่างทองได้รู้จักและเกิดความสนใจเกี่ยวกับละครชาตรีเพิ่มมากขึ้นจากเดิมนั้นหากมีการนำเสนอในลักษณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ๆ หรือมีการนำสื่อมาพัฒนาทำให้คนในชุมชนมีรายได้ มีเงินเข้ามาหมุนเวียนในชุมชนได้ นั้นแสดงว่าชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และจะเป็นการทำให้ละครชาตรีในชุมชนเกิดความยั่งยืน ยังถือได้อีกว่าเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญได้ไปสู่สังคมอื่น ๆ ได้มากยิ่งขึ้น” อันส่งผลทำให้ชุมชนละครบ้านท่าช้าง ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นที่รู้จักของสังคม

1.2 ประเด็นที่ควรปรับปรุงในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า คนในชุมชนและผู้นำชุมชนมีความคิดเห็นในแนวทางเดียวกัน คือ ต้องการให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นประโยชน์ในแวดวงของศิลปวัฒนธรรม การศึกษา และการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทอง วาสนา บัอมพิมพ์ (สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2565) กล่าวว่า “อยากให้ทุกคณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญรักษามาตรฐานของการแสดงละครชาตรีให้คงรูปแบบดั้งเดิมให้ได้มากที่สุด เนื่องจากกังวลว่าเอกลักษณ์ของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญจะเลือนหายไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่เหลือรูปแบบของเดิมไว้ เช่น การรักษารูปแบบการแสดง กระบวนท่ารำ บทบาทลีลาการแสดง บทร้อง การแต่งกาย ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของละครอำเภอวิเศษชัยชาญไว้” ซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นมาตรฐานเดียวกัน ในการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ

2. แนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล

2.1 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีแบ่งออกได้ 3 ประเด็น คือ

1. ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น คำว่า มุสิกกา (สัมภาษณ์ 29 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นการสงวนรักษาอีกทั้งยังเป็นการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญไว้ได้เป็นหลักแหล่ง เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการสูญหายไป และเป็นการสร้างคุณค่าแก่ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่” ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในด้านศิลปวัฒนธรรม

2. ความสำคัญต่อการศึกษา สมภพ เขียวมณี (สัมภาษณ์ 29 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นประโยชน์ในแวดวงการศึกษาแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน หรือผู้ที่สนใจในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านละครชาตรี อาจเป็นการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ พัฒนา หรือศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องทางด้านมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์” การจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ถือว่ามีประโยชน์และสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้การจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นหมวดหมู่และครบถ้วน ผู้ที่สนใจและต้องการเข้ามาศึกษาหาข้อมูลจะสามารถได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน

3. ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทอง วันทนีย์ มีแสง (สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565) กล่าวว่า “ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทองได้อีกด้วย กล่าวคือนอกเหนือจากการมาเที่ยวจังหวัดอ่างทองเพื่อทำบุญไหว้พระ หรือเลือกซื้อในกลุ่มสินค้าจักสานแล้ว สามารถที่จะมาชมการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญได้ มีกิจกรรมให้ถ่ายรูปคู่กับการใส่ชุดละครชาตรี จุดถ่ายรูปคู่ฉาก/โรงละครชาตรี เพื่อเผยแพร่ลงบนสื่อสังคมออนไลน์ มีกิจกรรมจัดลานวัฒนธรรมในแต่ละเดือน เป็นต้น” กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่เข้ามาส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทองอีกด้วย

2.2 แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

2.2.1 จุดประสงค์ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีเป็นศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรของละครชาตรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติความเป็นมาของละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยมีการทำเนียบศิลปินละครชาตรีและนักดนตรี แผนผังการถ่ายทอดองค์ความรู้การแสดงละครชาตรีของคนต่าง ๆ ข้อมูลคณะละครชาตรี คณะเป่าพาทย์ ช่างเครื่องแต่งกาย ช่างอุปกรณ์ประกอบการ องค์กรประกอบต่าง ๆ ในการแสดงละครชาตรี และรูปแบบการแสดงละครชาตรี ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะถูกนำมารวบรวมและนำเสนอภายในรูปแบบภาคสนามและภาคออนไลน์เพียงมีอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์ก็สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้อย่างเสมือนจริงนับได้ว่าเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการเข้าถึงกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีของชุมชน พรรณี ดำรุง (สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565) กล่าวว่า “แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีคือคลังความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งควรเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชีวิตชีวา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ความสนใจ และပါรภณาในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว เพื่อเป็นการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี ตลอดจนเป็นแหล่งเผยแพร่เอกลักษณ์การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” อรรถศิษฐ์ พัฒนะศิริ (สัมภาษณ์ 29 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีเป็นศูนย์กลางทางความรู้และองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ ควรมีการนำสื่อดิจิทัล และเทคโนโลยีต่างๆ มาเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำไปเป็นประโยชน์แก่แวดวงทางด้านวิชาการและศิลปวัฒนธรรม หรือในด้านมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ควรนำสื่อต่างๆมาพัฒนาต่อยอดให้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชน” กล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ จะเป็นลักษณะของการศึกษาค้นคว้าแบบ One Stop คือการทำทุกสิ่งได้ในสถานที่แห่งเดียว

2.2.2 ลักษณะและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชน ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง หากเกิดขึ้นในยุคสังคมปัจจุบันนั้น ต้องมีความต่างไปจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต

ด้วยลักษณะและยุคสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากเดิม คือยุคสังคมดิจิทัล ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ดังกล่าวจึงต้องควรมีการนำเอาอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยส่งเสริมในด้านต่าง ๆ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2565) กล่าวว่า “แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ ความรู้สู่คนในชุมชนและสังคมอยู่เสมอ ไม่ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแบบนำข้อมูลมาจัดแสดงในรูปแบบนิทรรศการ ที่ให้ผู้เข้ามาชมได้อ่านรายละเอียดหรือเดินชมภายในแหล่งเรียนรู้เพียงทางเดียว แต่ควรมีการจัดกิจกรรมเสริม อาทิ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการละครชาตรีในแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และออนไลน์ ซึ่งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถเข้าถึงสังคมในวงกว้างได้นั้น ต้องอาศัยสื่อดิจิทัลต่างๆ เข้ามาช่วยสนับสนุนขับเคลื่อนองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน มีการใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีอำเภอกันทรวิชัยชาญในการจัดกิจกรรม เพื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นับว่าเป็นการสร้างความสำเร็จให้กับผู้ที่สนใจได้คอยติดตาม และเข้ามาเที่ยวชมหรือร่วมกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีอำเภอกันทรวิชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง” ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ จะส่งผลให้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีอำเภอกันทรวิชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เสมือนจริง และมีผู้คนคอยให้ความสนใจอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ นพดล อินทร์จันทร์ (สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2565) กล่าวว่า “ลักษณะและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยปราชญ์ท้องถิ่นร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิในด้านอื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ นับเป็นการสร้างความน่าสนใจของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนใช้พื้นที่ของชุมชนให้เอื้อต่อการกระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้ที่สนใจ ตลอดจนนักท่องเที่ยวเช่น การวาดภาพสามมิติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวความเป็นมาของละครชาตรีอำเภอกันทรวิชัยชาญ เพื่อเป็นจุดเช็คอินถ่ายภาพแก่ผู้ที่เข้ามาแหล่งเรียนรู้ นอกจากนี้ภายในแหล่งเรียนรู้ควรมีเครื่องมือหรือช่องทางในการฟังเสียงร้องบทกลอนหรือเพลงต่างๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีตามหมวดหมู่ที่สนใจ หรือการใช้คิวอาร์โค้ด (QR-Code) บันทึกข้อมูลต่างๆ ในการอธิบายผนวกไปกับการจัดแสดงอุปกรณ์หรือเครื่องแต่งกายละครชาตรี ถือได้ว่าเป็นการนำสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเป็นตัวกลางระหว่างผู้ส่ง - ผู้รับของแหล่งเรียนรู้” เห็นได้ว่าในยุคสังคมดิจิทัล อุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2.2.3 การกำกับดูแลและระบบการจัดการของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า การกำกับดูแลของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ควรร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน

และสมาชิกในชุมชน ร่วมกันวางแผนและดำเนินงานร่วมกัน ประกอบด้วย วัฒนธรรมจังหวัด อ่างทอง องค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง องค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง บริษัทหรือสถานประกอบการพาณิชย์ที่สนใจให้การสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรม ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกในชุมชน และผู้แทนกลุ่มคณะละคร/วงปี่พาทย์ พบว่า ดิฐิตา นุชบุษบา (สัมภาษณ์ 29 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “การกำกับดูแลและระบบการจัดการของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง ควรให้น้ำหนักและความสำคัญไปที่กลุ่มละคร และสมาชิกในชุมชนที่จะดูแล ส่งเสริมและดำเนินการต่าง ๆ ภายในแหล่งเรียนรู้ เปรียบเสมือนให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ที่คอยร่วมมือกันออกแบบและดำเนินกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้ สถานที่ที่จัดตั้งควรใช้พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน หรือพื้นที่ส่วนบุคคลของตนในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับและนับถือของคนในชุมชนเป็นหมู่่มาก เพื่อที่แหล่งเรียนรู้นั้นจะได้รับการดูแลอย่างสม่ำเสมอ หากไปหาพื้นที่ในการจัดสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ จะต้องหาคนมาประจำอยู่ซึ่งจะให้ความรู้สึกและความน่าสนใจต่างไปจากการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนจริงๆ ด้วยอารมณ์ความรู้สึกบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญจะเกิดขึ้นอยู่ตามบริบทและพื้นที่จริงของสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐ ควรเป็นหน่วยงานที่คอยดูแล และสนับสนุนกิจกรรม งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ แต่ไม่ได้เข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในการควบคุม เป็นเพียงหน่วยงานสำคัญในการสนับสนุน” อันจะทำให้แหล่งเรียนรู้ สมบูรณ์ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรีดตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (สัมภาษณ์ 14 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า “การกำกับดูแลและระบบการจัดการของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ควรให้บทบาทสำคัญแก่สมาชิกในชุมชนเสมือนเป็นเจ้าของเป็นผู้ออกแบบการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในแหล่งเรียนรู้เพราะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นข้อมูลและนำเสนอเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ควรให้อยู่กับกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และมีชีวิตที่ผูกพันกับเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้ดูแลและขับเคลื่อน จะช่วยส่งผลให้เกิดความยั่งยืนได้ หากจัดตั้งในรูปแบบสถานที่ภายใต้การปกครองของหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนนั้น อาจจะทำให้ขาดความเป็นธรรมชาติในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม แต่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ อำนวยความสะดวก และประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ให้กับสังคมภายนอกได้รับรู้ ทั้งนี้ การบริหารจัดการโดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการนั้น สมาชิกในชุมชนจะต้องทุ่มเทเสียสละในการดำเนินงานเพื่อส่วนร่วม อาจเป็นสมาชิกที่มาจากคณะละครชาตรี คณะปี่พาทย์ หรือบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมอยู่ด้วย ส่วนประธานหลักของแหล่งเรียนรู้ อาจเป็นปราชญ์ในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในชุมชนหมู่่มาก โดยอาจมีการ

จัดตั้งที่ปรึกษาแหล่งเรียนรู้ โดยใช้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถในการให้คำแนะนำ และคำปรึกษาในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้” อันจะเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืนยิ่งขึ้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น แนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและความต้องการของสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นการสร้างคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในแต่ละด้าน ซึ่งประกอบด้วย ศิลปินละครและดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง และองค์ประกอบต่าง ๆ ของละครชาตรี เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและสังคม โดยการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ไปสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นับว่าเป็นการสร้างคุณค่าและให้ความสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคสังคมดิจิทัล โดยอาศัยองค์ความรู้ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีหรือด้านอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนมาช่วยส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เห็นได้ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ได้ประสบกับปัญหาด้านการประกอบอาชีพในช่วงสถานการณ์ โควิด-19 ซึ่งเป็นช่วงสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อคณะละครชาตรี คณะปีพาทย์ และศิลปินในชุมชนทุก ๆ แขนงขาดแคลนรายได้ จึงเป็นเหตุให้สมาชิกในชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนและส่งต่อศิลปะการแสดงละครชาตรีที่เป็นมรดกของชุมชนให้สังคมเกิดความสนใจ โดยการเชิญศิลปินในกลุ่มศิลปินผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังคงสามารถทำการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนตำบลท่าช้างได้ ให้ออกมาวาดลวดลายบนเวทีผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นหารรายได้มาจุนเจือครอบครัว จากนั้นพบว่า ในการบริหารจัดการศิลปะการแสดงละครชาตรีผ่านสื่อสังคมออนไลน์โดยการร่วมมือของชุมชนตำบลท่าช้างในช่วงสถานการณ์ โควิด-19 ได้ผลตอบรับที่ดี คือ ทำให้สังคมได้รู้จักศิลปะการแสดงละครชาตรีของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จึงมี สื่อรายการโทรทัศน์หลาย ๆ รายการได้ให้ความสนใจมาถ่ายทำการแสดง จนส่งผลทำให้เกิดคณะละครขึ้นใหม่ของชุมชนที่เป็นที่รู้จักแก่สังคม คือ คณะละครชาตรี ซึ่งส่งผลดีให้คณะละครชาตรีทุก ๆ คณะในชุมชนตำบลท่าช้างได้เป็นที่รู้จักแก่สังคมและมียางแสดงมากขึ้น อีกทั้งผู้สูงอายุที่เป็นอดีตศิลปินก็ยังสามารถออกมาสร้างคุณค่า

ให้กับตนเองและสังคม โดยการออกไปแสดงตามโอกาสต่าง ๆ ตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้ไปทำการแสดง และยังได้มีการรับเชิญให้เป็นวิทยากรในส่วนของปราชญ์ชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านละครชาตรีให้กับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ที่สนใจ และในส่วนของรูปแบบการแสดงในศิลปินผู้สูงอายุอาจพบปัญหาในเรื่องของสุขภาพบ้าง เนื่องจากศิลปินทุกท่านมีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป จนถึงอายุ 90 ปี ซึ่งวิธีการแสดง บทร้อง ทำนองเพลงจึงอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับช่วงอายุของศิลปิน จึงทำให้ศิลปินผู้สูงอายุทุกท่านสามารถทำการแสดงได้เต็มที่ตามกำลังและมีผู้ว่าจ้างติดต่อให้คณะละครชาตรีทำการแสดงในพิธีกรรมแก่สืบชนในรูปแบบออนไลน์ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปัจจุบันสังคมได้มีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดเพื่อลดทอนเวลา ทำให้รูปแบบการแสดงละครชาตรีโดยศิลปินผู้สูงอายุจากเดิมที่เป็นรูปแบบออนไซต์ (onsite) มาเป็นการแสดงละครชาตรีแบบออนไลน์ (online) จึงส่งผลให้ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในสังคม นับว่าเป็นการยกระดับคุณค่าให้แก่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา และต่อยอด เป็นอย่างยิ่ง ดังกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง สู่ความยั่งยืน ดังนี้

ด้านการอนุรักษ์ ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านละครชาตรีบ้านท่าช้าง โดยการบันทึกภาพนิ่งบทละครต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสมุดข่อย หนังสือวรรณกรรมวัดเกาะและการจดบันทึกจากบรรพบุรุษ การบันทึกภาพนิ่งเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและอุปกรณ์ที่เป็นองค์ประกอบการแสดงละครชาตรี การบันทึกภาพเคลื่อนไหวการโหมโรงชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี ภาพเคลื่อนไหวการร้องประกาศโรง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ บทร้อง ทำนองเพลง และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการร้องประกาศโรงชาตรี ภาพเคลื่อนไหวการรำเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของละครชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ ท่ารำ บทร้อง ทำนองเพลง และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการรำเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของละครชาตรี ภาพเคลื่อนไหวการแสดงละครชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ ท่ารำ บทร้อง ทำนองเพลง เครื่องดนตรี อุปกรณ์ต่าง และเทคนิควิธีการแสดงที่เป็นองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี หรืออื่น ๆ เป็นต้น อีกทั้ง การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบพัฒนาการและการใช้สื่อดิจิทัล/เทคโนโลยีในสังคม โดยการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรละครชาตรี เพื่อนำไปไว้สำหรับจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ประกอบการเรียนรู้ควบคู่ไปกับภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ

ด้วยอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์อย่าง เฟซบุ๊ก (Facebook) โดยการสร้างเพจ (Page) ที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการ และยูทูป (YouTube) สำหรับเผยแพร่วิดีโอการแสดงหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนละครชาตรี เพื่อให้ผู้ที่สนใจเห็นภาพได้อย่างเสมือนจริง ภายในแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง นับว่าเป็นการนำสื่อดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนและงานวิชาการ

ด้านการสืบสาน ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานละครชาตรีในด้านต่างๆ ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการดำเนินกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เช่น การจัดกิจกรรมสืบสานพิธีกรรมไหว้ครู ครอบครูละครชาตรี จัดกิจกรรมการแสดงละครชาตรีในศิลปินเด็กและศิลปินผู้สูงอายุหรือจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ การแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ผ่านสื่อเฟซบุ๊ก (Facebook) สู่เยาวชนทั้งในและนอกชุมชนหรือผู้ที่สนใจในละครชาตรีของจังหวัดอ่างทอง ทั้งรูปแบบออนไลน์และออนไลน์ เป็นต้น เพื่อปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของละครชาตรีที่นับว่าเป็นมรดกของชุมชน

ด้านการพัฒนา ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อีกทั้งยังมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของละครชาตรีบ้านท่าช้างผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม พร้อมทั้งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาละครชาตรีให้เป็นเส้นทางแห่งการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทอง โดยมีการจัดการ มีครูผู้สอนที่ชำนาญ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งชุมชนจะได้รับผลประโยชน์จากกลุ่มเป้าหมายที่ใช้แผนที่เส้นทางแห่งการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2.3 แหล่งการเรียนรู้ละครชาตรีทางดิจิทัล แหล่งข้อมูลสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ทางวัฒนธรรมละครชาตรี ซึ่งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จะมีลักษณะทางกายภาพด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในชุมชนบ้านท่าช้าง ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของคณะละครชาตรี คณะเป็พาทย์ และงานช่างฝีมือที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด

อ่างทอง ซึ่งลักษณะทางกายภาพของละครชาตรีนับว่าเป็นองค์ประกอบหรือทรัพยากรที่สำคัญของละครชาตรี ดังนั้นในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหวของทรัพยากรละครชาตรีจึงจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์มาช่วยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลต่างๆ เช่น ข้อมูลภาพนิ่งของละครชาตรี ข้อมูลภาพนิ่งของเครื่องดนตรี ข้อมูลภาพนิ่งของเครื่องประดับ และเครื่องแต่งกาย ข้อมูลภาพนิ่งของอุปกรณ์ต่างๆ ข้อมูลภาพนิ่งของบทละครต่างๆ ในสมุดข่อย และหนังสือวรรณกรรมวัดเกาะ ข้อมูลภาพเคลื่อนไหวการสาธิตพิธีกรรมการตั้งโรงละคร ข้อมูลภาพเคลื่อนไหวการสาธิตพิธีกรรมผูกของคลี่ ข้อมูลภาพเคลื่อนไหวการสาธิตพิธีกรรมการโหมโรงชาตรี การสาธิตพิธีกรรมการร้องประกาศหน้าโรง การสาธิตพิธีกรรมการรำเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสาธิตรูปแบบการแสดงทั้งร้องและรำ และอื่น ๆ เป็นต้น เพื่อบันทึกข้อมูลทั้งหมดลงบนสื่อดิจิทัลก่อนนำไปสร้างเป็นคู่มือเพื่อประกอบการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชน ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งในรูปแบบออนไลน์ (on-site) และออนไลน์ (on-line) แต่ด้วยปัจจุบันนี้ประเทศไทยได้ก้าวสู่ยุคสังคมดิจิทัล ดังนั้น สื่อสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทและเป็นช่องทางที่สำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งในยุคสังคมดิจิทัลเป็นยุคที่มีการสื่อสารข้อมูลกันได้อย่างสะดวกสบายและรวดเร็วต่อการใช้งาน ที่เรียกว่า การสื่อสารไร้พรมแดน เพียงแค่มีอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์เช่น คอมพิวเตอร์ (Computer) คือ เครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถทำงานคำนวณผลและเปรียบเทียบค่าตามชุดคำสั่งด้วยความเร็วสูงอย่างต่อเนื่องและอัตโนมัติ สมาร์ทโฟน (Smart phone) คือ โทรศัพท์มือถือที่นอกเหนือจากใช้โทรออก-รับสายแล้วยังมีแอปพลิเคชัน (Application) ให้ใช้งานมากมาย สามารถรองรับการใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่าน 5จี (5G) โซเชียลเน็ตเวิร์ค (Social Network) และแอปพลิเคชัน (Application) สนทนาชั้นนำ เช่น ไลน์ (LINE) ยูทูบ (Youyube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) เป็นต้น และแท็บเล็ต (Tablet) คือ อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ที่มีหน้าจอระบบสัมผัสขนาดใหญ่ มีขนาดจอตั้งแต่ 7 นิ้วขึ้นไป พกพาได้สะดวก สามารถใช้งานหน้าจอผ่านการสัมผัสผ่านปลายนิ้วได้โดยตรง เป็นต้น ซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวนี้เป็นอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุดในยุคนี้ โดยผู้ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีตำบลท่าช้างอำเภอวิเศษชัยชาญจังหวัดอ่างทองได้อย่างสะดวกรวดเร็วโดยที่บางครั้งผู้ที่สนใจอาจไม่ได้เดินทางมาที่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทองได้ด้วยตนเอง ก็สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากช่องทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งนับว่าเป็นช่องทางที่เหมาะสมกับคนในสังคมยุคดิจิทัลเป็นอย่างยิ่ง

สื่อสังคมออนไลน์ยอดนิยมในปัจจุบันที่สามารถเผยแพร่องค์ความรู้หรือเรื่องราวที่ผู้ใช้ต้องการนำเสนอเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ได้แก่

1. ยูทูบ (Youtube) คือ สื่อที่นำเสนอเผยแพร่เรื่องราวข่าวสารได้เป็นอย่างดี เนื่องจากยูทูบ (Youtube) เป็นสื่อออนไลน์ที่นิยมและยอมรับในสังคมดิจิทัลเป็นอย่างดีซึ่งผู้ใช้สามารถเผยแพร่เรื่องราวข่าวสารได้ผ่านช่องทางยูทูบ (Youtube) เพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้ามาชมได้อย่างเสมือนจริง

วิธีการเผยแพร่ข้อมูลลงสื่อยูทูบ (Youtube) มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้

- 1.1 สมัครกูเกิลแอดเค๊าท์ (Google Account) ให้เสร็จเรียบร้อย
- 1.2 สร้างช่องยูทูบภายใต้บัญชีกูเกิลแอดเค๊าท์ (Google Account)
- 1.3 จัดเตรียมภาพเคลื่อนไหวพร้อมการบรรยายที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เช่น การโหมโรงชาตรี การร้องประกาศโรงชาตรี การรำซัดหน้าบท หรือการแสดงละครชาตรี เป็นต้น
- 1.4 เผยแพร่ภาพเคลื่อนไหวพร้อมการบรรยายที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เช่น การโหมโรงชาตรี การร้องประกาศโรงชาตรี การรำซัดหน้าบท หรือการแสดงละครชาตรี ลงในช่องยูทูบ (Youtube) เพื่อเป็นการนำเสนอเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญจังหวัดอ่างทอง ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างทางสังคม

2. เฟซบุ๊ก (Facebook) คือ ช่องทางการสื่อสารที่นิยมนำเสนอเผยแพร่เรื่องราวข่าวสารให้กับบุคคลที่ต้องการจะนำเสนอได้ตามความต้องการ ซึ่งเหมาะแก่การแนะนำสถานที่และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น แนะนำละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง แนะนำแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง เป็นต้น

วิธีการเผยแพร่ข้อมูลลงสื่อเฟซบุ๊ก (Facebook) มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้

- 2.1 เตรียมภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง หรือความโดดเด่นของละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เช่น คณะละครชาตรีที่มีแต่ผู้สูงอายุ อายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป จนถึงอายุ 93 ปี หรือคณะตรุณชาตรีที่มีแต่เด็ก อายุตั้งแต่ 5 ปี

ขึ้นไปจนถึงอายุ 12 ปี เป็นต้น พร้อม ระบุสถานที่ เช่น ลานกิจกรรมโรงสีวิเศษชัยชาญเจริญกิจ ริมแม่น้ำน้อย แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาติรีจังหวัดอ่างทอง หรือ ร้านอาหารของฝาก เป็นต้น

2.2 แนะนำไปยังสมาชิกในเฟซบุ๊ก (Facebook) เพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม เฟซบุ๊ก (Facebook) ได้เข้าถึงแหล่งข้อมูลและสถานที่ได้อย่างถูกต้อง

3. เว็บไซต์ (Website) คือ สื่อที่เป็นช่องทางในการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเว็บไซต์มีประโยชน์มากมายในการขยายช่องทางในการขายสินค้าและบริการ ซึ่งสามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้มากขึ้น และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูงเกินไป ซึ่งผู้ที่เป็นตัวแทนหรือผู้ที่รับผิดชอบในส่วนของการนำเสนอแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาติรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง สามารถสร้างให้เป็นเพจ (Page) ศิลปวัฒนธรรมเฉพาะชุมชน ที่เรียกว่าโฮมเพจ (Home Page) อีกทั้งยังสามารถเป็นช่องทางในการเปิดตัวมรดกภูมิปัญญาละครชาติรีไปสู่ระดับโลก ถือได้ว่าเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและยกระดับความน่าเชื่อถือทางด้านมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นในยุคสังคมดิจิทัลให้ทันสมัย มีความเป็นสากลด้วยช่องทางการติดต่อสื่อสารที่หลากหลายทั้ง อีเมลล์ (E-mail) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) และอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มความสะดวกให้กับกลุ่มผู้บริโภคโดยสามารถใช้บริการผ่านเว็บไซต์ (Website) ได้ตลอดเวลา

วิธีการเผยแพร่ข้อมูลลงสื่อเว็บไซต์ (Website) มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้

3.1 ออกแบบเว็บไซต์ (Website) ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับข้อมูลที่ต้องการจะนำเสนอภายในแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาติรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

3.2 จัดเตรียมข้อมูลต่าง ๆ ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมละครชาติรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ต้องการนำเสนอบนเว็บไซต์ (Website)

3.3 ส่งข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาติรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่จัดเตรียมไว้ให้กับผู้ให้บริการในการสร้างเว็บไซต์ (Website)

3.4 เมื่อได้เว็บไซต์ (Website) แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาติรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง แล้วผู้ดูแลเว็บไซต์ (Website) จะมีหน้าที่อัปเดต (update) นำเสนอข้อมูลใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ

3.5 นำเสนอเว็บไซต์ (Website) แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยฝากลิงค์เว็บไซต์ (Link Website) ไว้กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรม

4. คิวอาร์โค้ด (QR Code) คือ สัญลักษณ์รูปสี่เหลี่ยมที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนข้อมูลต่างๆ ซึ่งใช้งานได้ง่ายและสอดคล้องกับคนในยุคสังคมดิจิทัล เพียงแค่ผู้ใช้นำกล้องของโทรศัพท์มือถือถ่ายไปที่คิวอาร์โค้ด (QR Code) ก็สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทันที ซึ่งประโยชน์ของคิวอาร์โค้ด (QR Code) สามารถนำไปจัดวางอยู่ในเอกสารต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีความทันสมัยในการใช้งานอีกด้วย ดังนั้นการใ้คิวอาร์โค้ด (QR Code) จึงมีประโยชน์และเหมาะสมในการสร้างคู่มือการเรียนรู้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถใช้บริการเพียงสแกนคิวอาร์โค้ด (QR Code) ก็สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมละครชาตรีบ้านท่าช้างได้อย่างรวดเร็ว เสมือนได้เรียนรู้อยู่กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านละครชาตรีอย่างสมจริง ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จึงควรสร้างคู่มือการเรียนรู้ละครชาตรีคิวอาร์โค้ด (QR Code) เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้อย่างสะดวกสบายและเรียนรู้ได้อย่างเข้าใจ

ขั้นตอนการสร้างคู่มือองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้

1. จัดเตรียมข้อมูลต่าง ๆ ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ต้องการนำเสนอลงในคู่มือการเรียนรู้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2. เข้าไปที่กูเกิลไดรฟ์ (Google Drive) เพื่อลงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้

3. คัดลอกลิงก์ (Link) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้ในกูเกิลไดรฟ์ (Google Drive)

4. เข้าไปที่เว็บไซต์ (Website) ที่สร้างคิวอาร์โค้ด (QR Code) เพื่อแปลงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้ให้เป็นคิวอาร์โค้ด (QR Code)

5. นำคิวอาร์โค้ด (QR Code) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้ มาวางบนคู่มือการเรียนรู้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทั้งหมดที่ได้จัดเตรียมไว้ เพียงเท่านี้ก็สามารถใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายภาพรูปสแกนคิวอาร์โค้ด (QR Code) ใช้งานได้ทันที

ภาพประกอบ 20 ครูภูมิปัญญาละครชาตรี

ที่มา: สวธา เสนามนตรี

ภาพประกอบ 21 อุปกรณ์ประกอบการแสดงและเครื่องดนตรีละครชาตรีของดั้งเดิม

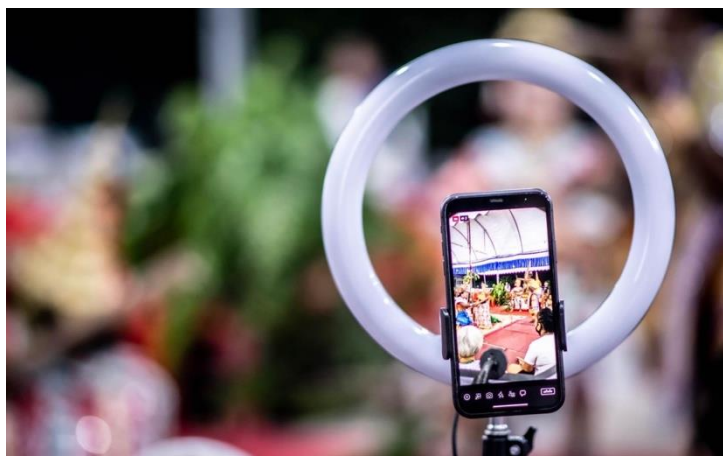
ที่มา: สวธฯ เสนามนตรี

ภาพประกอบ 22 บทละครชาตรีของดั้งเดิมที่ปรากฏในสมุดข่อย

ที่มา: สวธฯ เสนามนตรี

ภาพประกอบ 23 การใช้สื่อออนไลน์

ที่มา: สวชา เสนามนตรี

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ผู้
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง กำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษา
กระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของ
ชุมชน และเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัด
อ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล โดยใช้ข้อมูลสัมพันธที่เกี่ยวข้อกับละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ
จังหวัดอ่างทอง แนวคิดและทฤษฎี การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็น
แหล่งการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน ยุคสังคมดิจิทัล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้ในการ
การศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลวิจัย

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐาน
การสัมภาษณ์ การสังเกต และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
จากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลอ้างอิงอื่น ๆ

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นที่เก็บรวบรวมจากต้นกำเนิดของ
ข้อมูลโดยตรง ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล ดังนี้

- 1) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview)
- 2) การสัมภาษณ์กลุ่ม หรือการอภิปรายกลุ่ม (Focus Group)

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่

- 1) เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) ข้อมูลเสียงสัมภาษณ์จากการถอดเทปบันทึกเสียง
- 3) ข้อมูลภาพวิดีโอทัศน์การแสดงละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ

จังหวัดอ่างทอง

- 4) ข้อมูลภาพนิ่ง ประวัติและผลงาน คณะละครชาตรีอำเภอวิเศษชัย

ชาญจังหวัดอ่างทอง

1.3 ปฏิบัติงานภาคสนาม ตามระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ดังนี้

- 1) สังเกตแบบมีส่วนร่วม
- 2) สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
- 3) บันทึกภาพถ่าย

4) บันทึกเสียง และบันทึกเทปวีดิทัศน์

1.4 การศึกษาข้อมูล ดำเนินการทั้งระบบเพื่อเชื่อมโยงความคิดที่ปรากฏตามข้อมูลเนื้อหา ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

2. อุปกรณ์และเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัยในการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล รายละเอียดดังนี้

2.1 อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

- 1) กล้องถ่ายรูป
- 2) เครื่องบันทึกเสียง
- 3) คอมพิวเตอร์
- 4) โทรศัพท์มือถือ
- 5) อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ระหว่างปฏิบัติการวิจัย
- 6) แบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1) ข้อมูลเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมสู่ความยั่งยืน
- 2) ข้อมูลเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับการปฏิบัติการวิจัยโดยการมีส่วนร่วม
- 3) ข้อมูลเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ข้อมูลเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 5) ข้อมูลเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1) สมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย หัวหน้าคณะละครชาตรี จำนวน 11 คน หัวหน้าคณะเป่าพาทย์ จำนวน 2 คน ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย จำนวน 1 คน ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง จำนวน 1 คน ศิลปินละครและดนตรีรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประเภทบุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 4 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 34 คน

2) บุคคลภายนอก ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 2 คน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 คน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสื่อดิจิทัล จำนวน 4 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 9 คน

2.4 ข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชน คณะละครชาตรี และคณะเป่าพาทย์ ตลอดจนงานศิลปะอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการแสดงละครชาตรี ของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2.5 ข้อมูลจากภาพถ่าย เทปบันทึกเสียง และเทปบันทึกภาพ

3. ขั้นตอนการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบประเด็นที่ศึกษา เพื่อนำผลข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

3.1 การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาจำแนกหมวดหมู่ตามกรอบประเด็นที่กำหนดได้แก่

- 1) ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ข้อมูลจากการบันทึกเทปวีดิทัศน์การแสดงละครชาตรี
- 3) ข้อมูลการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่าง ๆ
- 4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- 5) ภาพถ่ายในอดีต ภาพถ่ายในปัจจุบัน และภาพถ่ายจากภาคสนาม
- 6) ข้อมูลจากอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

สมบูรณ์สำหรับใช้ในการศึกษาวิเคราะห์

3.2 การตรวจสอบ ตีความผลข้อมูล

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์แล้วนำมาตรวจสอบ
- 2) วินิจฉัย ตีความ ประมวลผลคำตอบ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

และกรอบแนวคิด

3.3 การเรียบเรียงผลการวิจัย

1) นำผลที่ได้รับจากการตีความ มาเรียบเรียงสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะผลการวิจัย

2) นำผลการวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาปริญญาโท เพื่อพิจารณาตรวจสอบและให้ความเห็นชอบ

3) นำข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นจึงนำมาเรียบเรียง รายงานผล และนำเสนอผลการวิจัย

3.4 การนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคม ดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการ วิจัย ดังนี้

1) ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม ทางด้านการ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชน โดยการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมา สร้างคุณค่าให้กับตนเอง

2) ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ พัฒนาความสามารถการจักระบบของค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งรูปแบบสามารถปรับ ตามความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนามีประสิทธิภาพ และจัดทำชุด ความรู้ของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมให้กับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ได้แก่กระทรวงวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัดอ่างทอง ชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ นำไปเป็นแนวทางเพื่อวางแผนการพัฒนาอย่างเหมาะสมในการกำหนดเชิงนโยบายสำหรับการ พัฒนาจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

3) ผลการวิจัยจะเป็นแรงส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนนำ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ สามารถพึ่งตนเองได้ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี จังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีของอำเภอวิเศษ ชัยชาญนั้น มีหน่วยงานภาครัฐเช่น วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การ บริหารส่วนจังหวัด และสถาบันการศึกษาให้การสนใจเข้ามาช่วยดูแล สนับสนุน เช่น การจัดสรร งบประมาณในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับละครชาตรีของชุมชน การจัดสรรพื้นที่ส่วนกลางในการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับละครชาตรีในการเผยแพร่และนำเสนอศิลปวัฒนธรรมในชุมชน การ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชน ตลอดจนการให้การ ดูแล ช่วยเหลือบรรดาศิลปินละครและดนตรีในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศไทย ด้วยการได้รับการดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐนั้น ส่งผลให้สมาชิกในชุมชน

เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น หันมาสนใจในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งในการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของทฤษฎีการจัดการวัฒนธรรม ดังนี้

1) ขั้นการศึกษาและสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบว่า จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่ชุมชนละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า มีทรัพยากรที่มีศักยภาพและคุณค่าในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศิลปินละคร-ดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง บทละคร เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง

2) ขั้นการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบว่า ศิลปินละคร-ดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง นับเป็นปราชญ์ชุมชนที่มีองค์ความรู้และความสามารถในเรื่องของละครชาตรีในบทบาทการแสดง การประกอบพิธีกรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ การสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นการสืบทอดศิลปวิทยากันมารุ่นต่อรุ่น ตลอดจนการประกอบอาชีพศิลปินที่สามารถยึดเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิต ในส่วนของบทละคร เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง นับว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนาและต่อยอด

3) ขั้นการดำรงรักษา พบว่า รูปแบบการแสดงละครชาตรี ของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองมีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่สะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่มีการสั่งสมองค์ความรู้ด้านศิลปะการแสดงละครชาตรีมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบัน มีการไหมโรง การร้องประกาศหน้าโรง การรำและร้องเชยญพระ-เชยญเจ้า การรำถวายมือ การดำเนินเรื่อง กระบวนท่ารำ และเทคนิควิธีการแสดง

4) ขั้นการพัฒนา พบว่า ละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญมีรูปแบบการแสดงเพียงการรับว่าจ้างไปแสดงในโอกาสตามสถานที่ต่าง ๆ และจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบต่อละครชาตรีละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญที่ไม่มีการว่าจ้างไปทำการแสดง จึงได้มีการนำอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อสังคมออนไลน์ โดยการแพร่ภาพสดการแสดงละครชาตรีผ่านเฟซบุ๊ก ไลฟ์ (Facebook Live) เพื่อให้ผู้คนสามารถรับชมได้ผ่านสมาร์ท

โฟน (Smart Phone) และมีกิจกรรมการมอบรางวัลน้ำใจให้แก่ศิลปินละครชาตรีอาวุโสของอำเภอวิเศษชัยชาญที่ได้ร้างลาจากการแสดงไปแล้วกลับมาแสดงให้เห็นถึงรูปแบบวิธีการแสดงดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ ซึ่งมีผู้รับชมเป็นจำนวนมากกว่า 10,000 คน ถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้และก่อให้เกิดคณะละครชาตรีขึ้น จากนั้นได้มีการถูกว่าจ้างไปแสดงตามสถานีโทรทัศน์ และงานอื่น ๆ นับว่าเป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมและมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจแก่ชุมชนละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

5) ขั้นการเผยแพร่ข้อมูล พบว่า จากการดำเนินการรับงานว่าจ้างตามที่ผู้ว่าจ้างได้ติดต่อให้คณะละครชาตรีไปทำการแสดง ส่งผลให้มีผู้สนใจและชื่นชอบในลีลาการแสดงของศิลปินละครชาตรีอาวุโส จึงมีการจัดทำเพจคณะละครชาตรีขึ้น เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมของคณะ ตารางงานการแสดง หรือเวลาไปทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ จะมีการแพร่ภาพสดและช่องทางการติดต่อว่าจ้าง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานการศึกษาหรือที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาศึกษาองค์ความรู้ของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญและเผยแพร่ไปสู่นักเรียน นักศึกษา ทั้งนี้ ยังส่งผลต่อคณะละครอื่น ๆ ในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ ที่มีบุคคลภายนอกให้ความสนใจในการมาศึกษาองค์ความรู้ ตลอดจนการว่าจ้างไปทำการแสดงเพิ่มขึ้น

6) ขั้นการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน พบว่า จากการที่คนในชุมชนมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น จึงมีความร่วมมือร่วมใจในการร่วมดำเนินการจัดการที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและเป็นคุณประโยชน์ต่อชุมชน

7) ขั้นการประยุกต์และต่อยอด พบว่า จากการได้รับว่าจ้างไปแสดงตามโอกาสต่าง ๆ นั้นบางงานมีข้อจำกัดและข้อกำหนดที่บางครั้งรูปแบบการแสดงละครชาตรีใช้เวลานานกว่า 4 ชั่วโมง ไม่สามารถตอบสนองจุดประสงค์ของงานนั้น ๆ ได้ จึงมีการปรับรูปแบบและการนำเสนอการแสดงละครชาตรีให้สอดคล้องตามจุดประสงค์ของผู้ว่าจ้างแต่ยังคงเห็นรูปแบบและจารีตที่เป็นเอกลักษณ์ของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญได้อย่างสมบูรณ์ สามารถสอดแทรกจุดประสงค์ของงานหรือเรื่องราวที่สะท้อนสังคมได้

8) ขั้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ พบว่า สมาชิกในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรมของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองมีความต้องการและสนใจในการผลักดันให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านละครชาตรี ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นกระบวนการเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชนที่

สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปให้แก่ผู้ที่สนใจได้อย่างเป็นระบบ สามารถขยายผลไปยังภาคประชาสังคมให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางและยั่งยืน

จากการดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ชุมชนและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง สามารถสรุปความได้ ดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติในคณะละครชาตรี

การแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญจังหวัดอ่างทองนั้น ประกอบด้วยนักแสดงที่รับบทบาทเป็นตัวละครต่าง ๆ ได้แก่ ตัวพระ ตัวนาง และตัวเบ็ดเตล็ด ซึ่งส่วนมากนักแสดงเป็นผู้หญิงรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ นักดนตรีจะเป็นผู้บรรเลงเพลงประกอบการแสดงด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ ระนาด ปี่ ตะโพน โทนชาตรี กลองทัด กลองชาตรี ฉิ่ง กรับ (ไม่มี) ซึ่งส่วนมากนักดนตรีเป็นผู้ชายรุ่นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายจะเป็นผู้ตัดเย็บโดยใช้เลื่อมหรือวัสดุอื่น ๆ มาปักเป็นลวดลายต่าง ๆ เพื่อให้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับบางส่วนมีความหลากหลายและมีสีสันสวยงาม ซึ่งส่วนมากช่างฝีมือเครื่องแต่งกายเป็นผู้หญิงรุ่นผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงจะเป็นผู้ประดิษฐ์อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง เช่น ไม้ตะขาบ จะใช้สำหรับตีให้เกิดเสียงดังในการแสดง อาวุธต่าง ๆ เช่น พระขรรค์ ดาบ หอก มีด พลอง เป็นต้น หรือสิ่งของอื่น ๆ เช่น น้ำเต้า หอยสังข์ แวนแก้ว ธง เป็นต้น ที่ใช้สมมติในการแสดงตามท้องเรื่องนั้น ๆ ซึ่งส่วนมากช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงเป็นผู้ชายรุ่นผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

อดีต งานการแสดงละครชาตรีส่วนใหญ่เป็นงานแก้สินบน งานประจำปี งานทำบุญ ต่าง ๆ ตามที่ผู้ว่าจ้างติดต่อไปแสดง หากเป็นการแสดงในจังหวัดอื่น ผู้แสดงจะต้องเตรียมตัวออกเดินทางก่อนวันแสดงอย่างน้อย 1 วัน เนื่องจากเป็นการเดินทางทางเท้าและทางเรือ ซึ่งศิลปินละครและดนตรีแต่ละคนที่เดินทางไปทำการแสดงนั้น ต้องหาและรับผิดชอบเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงตามที่ตนเองรับผิดชอบไปเองด้วย ส่วนรูปแบบการแสดงที่ยึดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเคร่งครัด อันได้แก่ การโหมโรงชาตรี การร้องประกาศหน้าโรงยามเช้า/ยามบ่าย การรำเชิญพระ/เชิญเจ้า การรำถวายมือ การดำเนินเรื่อง การลาเครื่องสังเวศ และการ ลาโรง ปัจจุบัน งานการแสดงละครชาตรีนั้น ยังคงเป็นงานแก้สินบน งานประจำปี งานทำบุญ และยังมีงานวิชาการต่าง ๆ งานเปิดตัวของดีประจำจังหวัด และงานโฆษณาเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย ส่วนการเดินทางไปทำการแสดงของคณะละครชาตรีนั้น เป็นการเดินทางโดยใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะ และรูปแบบการแสดงละครชาตรีได้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิม โดยมีการนำรูปแบบของละครนอก ลิเก เพลงลูกทุ่ง และการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ เข้าไปผสมผสานเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ มีการขึ้นฉากที่วาดเป็นภาพต่าง ๆ ประกอบเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่แสดง

มีการลดทอนขั้นตอนแบบเดิมบางอย่างออกไปด้วยข้อจำกัดของระยะเวลา และความนิยมของผู้ชมในปัจจุบันที่ส่งผลให้การแสดงละครชาตรีต้องปรับเปลี่ยนไปให้ทันยุคทันสมัย

คติความเชื่อ ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้น อดีตผู้ที่จะเริ่มฝึกหัดละคร หรือดนตรี หรือผู้ที่มาขอรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ นั้น ต้องนำพานกานลพฐาครุ ประกอบด้วย ดอกไม้ ดอกไม้ (ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก) ฐูป (9 ดอก) เทียน (1 เล่ม) หมากพลู (3 คำ) บุหรี่ (3 มวน) เหล้าโรง (1 ขวด) และเงิน 6 สลึง ปัจจุบัน 12 บาท มากกราบไหว้ครูผู้ถ่ายทอดเพื่อขอมอบตัวและรับเป็นศิษย์ทุกครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อครูและศิษย์ ส่วนของการแสดง เมื่อจะเริ่มแสดงบรรดาศิลปินที่อายุน้อยจะต้องไปขอพรจากศิลปินอาวุโสก่อนออกแสดงเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และเมื่อเสร็จสิ้นการแสดง บรรดาศิลปินที่อายุน้อยจะต้องไปขอสมานลาโทษศิลปินที่อาวุโสที่ได้มีการล่วงเกินกันไปในขณะที่ทำการแสดงทุกครั้ง เชื่อว่าเป็นการขออโหสิกรรมกัน ทั้งกาย วาจา และใจ ส่วนของผู้แสดงที่เป็นตัวนายโรงจะต้องเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในทุก ๆ ขั้นตอนเพราะมีความเชื่อว่า นายโรงเป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ ตั้งแต่การเชิญพ่อแก่เข้าโรงละคร เชื่อว่าพ่อแก่จะป้องกันภัยอันตรายในโรงละครให้หมดไป การผูกเสนาของคณิศร เชื่อว่าเป็นการอัญเชิญพระวิษณุและคุณครูบาอาจารย์มาสิ่งสถิต ณ เสากลางโรงเพื่อเป็นการปกป้องกันโรงละครให้สวัสดิ์มีชัย การตั้งพานกานลพฐาครุ เชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวคุณครูให้รับรู้ว่าจะทำการแสดงและให้คุณครูช่วยอำนวยความสะดวก การร้องประกาศหน้าโรง มีความเชื่อว่าเป็นการร้องสรรเสริญเพื่ออัญเชิญคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณครูอาจารย์ และเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประทับเพื่อคุ้มครองโรงละคร การรำเชิญพระ/เชิญเจ้า เชื่อว่าเป็นการอัญเชิญเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ สถานที่นั้นให้มารับชมละครชาตรีและเครื่องสังเวท การดำเนินเรื่องตัวนายโรงจะต้องออกแสดงเป็นตัวแรก เชื่อว่า ตัวนายโรงเปรียบเสมือนเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงนิยมตั้งด้วยตัวนายโรงเป็นตัวแรกเพื่อความเป็นสิริมงคล การลาเครื่องสังเวท เชื่อว่า จะต้องลาเครื่องสังเวทในเวลาเที่ยงวัน ซึ่งเป็นสัญญาณของละครชาตรีกับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ สถานที่นั้นว่าละครและเครื่องสังเวทเหล่านี้ ทางเจ้าภาพได้จัดมาถวายจนเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และขาดจากกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพราะจากนี้เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์ จนกลายเป็นความเชื่อที่ต้องแก้สินบนให้เสร็จสิ้นในเวลาเที่ยง การลงคาถาอาคมในโรงละคร และเครื่องแต่งกายก่อนทำการแสดงทุกครั้ง เชื่อว่า เป็นการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายในโรงละครให้หมดไป อีกทั้งยังเป็นการสร้างเมตตามหาเสน่ห์ดึงดูดจิตใจผู้ชมให้มาหลงใหล และความคงกระพันชาตรี ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวได้เลือนหายไป แต่บรรดาคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการการแสดงบางส่วน เช่น การร้องประกาศหน้า

โรงที่เป็นการร้องสรรเสริญเพื่ออัญเชิญคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณครูอาจารย์ และเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประทับเพื่อคุ้มครองโรงละคร มาเป็นการประนมมือไหว้และระลึกนึกถึงแทนด้วยการลดทอนขั้นตอนของการแสดงออกไปเพื่อให้ได้เวลาตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการ อีกทั้งปัจจุบันโรงละครที่ใช้ทำการแสดงนั้น เป็นโรงละครสำเร็จรูป เช่น เต็นท์ ศาลา หรือสิ่งปลูกสร้างที่สามารถใช้เป็นพื้นที่แสดงละครชาติได้ จึงส่งผลให้ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวเลือนหายไป

การถ่ายทอดละครชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน บรรดาศิลปินละครและดนตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญยังคงยึดปฏิบัติเช่นเดิม อดีตผู้ที่จะเริ่มฝึกหัดละครและดนตรี หรือผู้ที่จะขอรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นั้น ผู้ที่จะเริ่มฝึกหัดหรือขอรับการถ่ายทอดต้องนำพานกานลูขาคู ซึ่งประกอบไปด้วย ดอกไม้ (ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก) กล้วย (9 ดอก) เทียน (1 เล่ม) หมากพลู (3 คำ) บุหรี่ (3 มวน) เหล้าโรง (1 ขวด) และเงิน 6 สลึง ปัจจุบัน (12 บาท) มากกราบไหว้ครูผู้ถ่ายทอดก่อนทุกครั้ง จากนั้นครูอาวุโสหรือคนในครอบครัวที่เป็นศิลปินจะเริ่มจับข้อมือให้รำหรือให้ตีเครื่องดนตรีที่จะฝึกหัดเป็นอันดับแรก ถือได้ว่าเป็นครูเป็นศิษย์กันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นครูจะเริ่มฝึกหัดให้รำถวายมือ หัดให้รำตีบทตามตัวละครที่ได้รับการฝึกหัด หัดให้ร้องเพลงต่าง ๆ หัดให้ท่องจำบทละครต่าง ๆ ให้แม่นยำ หากเป็นผู้ที่จะฝึกหัดดนตรี ครูจะเริ่มหัดให้ฟังเพลง หัดให้ร้องเพลงต่าง ๆ ให้แม่นยำ จากนั้นครูจะเริ่มฝึกหัดให้ศิษย์จนเกิดความชำนาญ จึงสามารถออกไปทำการแสดงได้ ในกรณีผู้ที่มาขอรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นั้น หลังจากที่ครูผู้ถ่ายทอดรับพานกานลูขาคูแล้ว ครูละครหรือนักดนตรีจะถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้จนเกิดความชำนาญก่อนที่จะออกไปทำการแสดง

บทและทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาติของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้น นำมาจากบทเก่าที่ปรากฏในสมุดข่อย บทวรรณกรรมจากหนังสือวัดเกาะ หรือการจดบันทึกและคำบอกเล่าจากบรรพบุรุษ บทละครและบทร้องส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดมาแบบมุขปาฐะ ซึ่งไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้การจดจำมารุ่นต่อรุ่น จึงอาจทำให้เกิดการผิดเพี้ยนไปตามแต่บุคคลที่ได้รับสืบทอดกันมา ส่งผลให้บทต่าง ๆ บางส่วนขาดหายไป บทร้องส่วนใหญ่ศิลปินละครชาติจะฝึกหัดแบบครูพักลักจำ มาจากครูหรือจากบรรพบุรุษ สำหรับศิลปินรุ่นใหม่จะใช้วิธีการจดบันทึกเอาเฉพาะตอนที่ใช้แสดงนั้น ๆ สำหรับบทร้องละครชาติของอำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่าบทร้องสามารถแบ่งออกเป็น 8 บท ได้แก่ บทประกาศหน้าโรงยามเช้า บทไหว้ครู บทไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทเชิญพระ บทเชิญเจ้า บทประกาศหน้าโรงยามบ่าย บทยามครวญ และบทนกเขาชวา ซึ่งในปัจจุบันคณะละครชาติไม่ใช้บทดังกล่าวนี้แล้ว เพราะการร้องบทดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลาจึงทำให้มีผลกระทบต่อระยะเวลาในการแสดงจึงได้มีการตัดทอนบทร้องดังกล่าวออกไป

จนกระทั่งบทร้องบางบทได้เลื่อนหายไป สำหรับทำนองเพลงที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีในอดีตนั้น ประกอบด้วย การร้องโทนใช้สำหรับการประกาศหน้าบท การร้องชาตรีใช้สำหรับดำเนินเรื่อง การร้องไอ้ชาตรี ครัวญชาตรีใช้สำหรับบทโศกเศร้า การร้องโกธรชาตรีใช้สำหรับบทโกรธ แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนวงดนตรีจากวงปี่พาทย์ชาตรีมาเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า ทำนองเพลงที่ร้องจึงมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวงปี่พาทย์ เช่น การร้องร่ายสำหรับดำเนินเรื่อง การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองโศกสำหรับบทโศกเศร้า การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองกระชับหนักแน่นสำหรับบทโกรธ การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองนุ่มนวลอ่อนหวานสำหรับบทเกี่ยวพาราณี การร้องเพลงที่มีจังหวะทำนองรวดเร็วกระฉับกระเฉงสำหรับตลก เป็นต้น

เครื่องดนตรีและเสียงประกอบเสียงต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้น จะมีเครื่องดนตรีเพียงไม่กี่ชิ้น อันได้แก่ ปี่ กลองชาตรี โทนชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ไผ่โดยเฉพาะกรับไม้ไผ่นั้นนักแสดงละครชาตรีจะเป็นผู้ตีกรับพร้อมกับการเป็นลูกคู่ในการร้องรับบทอีกด้วย โดยนั่งล้อมวงกันที่หน้าเตียงซึ่งมีเสากลางโรงอยู่ตรงกลาง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้เริ่มมีการนำเครื่องดนตรีจากวงปี่พาทย์เครื่องห้าเข้ามาผสมกับวงปี่พาทย์ชาตรีเพื่อให้เกิดความหลากหลายและเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชม จึงเริ่มมีการโหมโรงแบบปี่พาทย์เข้ามาประกอบกับการโหมโรงแบบชาตรี และมีการร้องเพลงสองชั้นและเพลงชั้นเดียวแบบละครนอก รูปแบบวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนั้นในปัจจุบันใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงการโหมโรงและบรรเลงประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญในอดีตนั้น ตัวพระจะสวมเสื้อแขนสั้น นุ่งสนับเพลา และนุ่งผ้าพิมพ์ลายไทยจีบหางหงส์ ตัวนาง จะสวมเสื้อในนาง ห่มผ้าห่มนาง และนุ่งผ้าพิมพ์ลายไทยจีบหน้านางไม่มีชายพก เป็นการเลียนแบบการแต่งกายยืนเครื่อง พระ-นาง สาเหตุที่การนุ่งจีบหน้านางของตัวนางไม่มีชายพก เป็นการเลียนแบบการแต่งกายยืนเครื่อง พระ-นาง จึงใช้เครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันมาใส่แสดง และเมื่อนำมานุ่งจีบหน้านางความยาวของผ้าจึงทำได้เพียงเท่านั้น การตกแต่งเครื่องแต่งกายของตัวพระและตัวนางในส่วนต่างๆ ที่ต้องใช้การปัก จะมีการวาดลวดลายแล้วปักลงด้วยเลื่อม สำหรับเครื่องประดับศีรษะจะใช้เป็นขฎาและมงกุฎทำจากขี้รักประดับทองเปลว ตกแต่งด้วยกระจกหรือเพชร ส่วนเครื่องประดับร่างกายของตัวพระ ประกอบด้วย สังวาล ทับทรวงใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม เข็มขัด หัวเข็มขัด ข้อมือและข้อเท้าใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม ส่วนเครื่องประดับร่างกายของตัวนางประกอบด้วย จี๋นาง ข้อมือและข้อเท้าใช้เป็นผ้าเย็บปักเลื่อม สำหรับเครื่องแต่งกายตัวเบ็ดเตล็ด จะใช้เครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และสวมศีรษะตัวละครตามท้องเรื่องนั้น ๆ ปัจจุบันคณะละครส่วน

ใหญ่ได้มีการสร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายละครชาตรีเพื่อให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เช่น ปักด้วยเลื่อมหลากสี ลูกบิดต่าง ๆ และคริสตัล เป็นต้น

อุปกรณ์การแสดงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น ประกอบไปด้วย หัวโขนละครต่าง ๆ ซึ่งการสวมหัวโขนละครนั้นจะสวมแบบเปิดหน้า เช่น หัวแก้ว หน้าม้า หัวยักษ์ หัวเงาะ หัวผี เป็นต้น อาวุธที่ใช้ประกอบการแสดงละคร เช่น พระขรรค์ ดาบ มีด พลอง ไม้ตะขาบ เป็นต้น ในการแสดงละครชาตรีบางเรื่องต้องใช้อุปกรณ์อื่น ๆ มาประกอบการแสดงให้สอดคล้องและเสมือนจริงกับท้องเรื่อง เช่น ในการแสดงละครเรื่องวงศ์สุวรรณคันทนา ตัวจินดาสมุทรจะมีอาวุธเป็นลูกน้ำเต้าไฟ จะใช้ลูกน้ำเต้านำมาทาสีให้สวยงามเพื่อนำมาประกอบการแสดง ส่วนฉากที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีนั้น เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อสำหรับใช้กันบังในการผลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย และเป็นการแบ่งพื้นที่ของโรงละครให้เป็นสัดส่วน โดยนิยมใช้ฉากวาดเป็นภาพสถานที่ต่าง ๆ เช่น ท้องพระโรง กำแพงวัง ป่าไม้ เป็นต้น

ชุมชนใกล้เคียงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ ได้แก่ ชุมชนบ้านท่ากลอง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำกลอง คณะละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จะนิยมใช้กลองที่ทำจากช่างในชุมชนนี้ทุกคณะ ด้วยคุณภาพและประสิทธิภาพของกลอง ซึ่งการเลือกช่างทำกลองในแต่ละคณะละครจะนิยมและผูกขาดกับช่างทำกลองที่สนิทสนมคุ้นเคย ในการสั่งทำกลอง หรืออาจจะเป็นช่างเก่าแก่ที่ส่งกลองกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ แต่ละคณะจึงมักไม่เปลี่ยนช่างทำกลอง และชุมชนบ้านมะขาม อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการประดิษฐ์หัวโขน ช่างทำหัวโขนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของคนในอำเภอวิเศษชัยชาญ รวมไปถึงในแวดวงของช่างทำหัวโขน คือ นายแปบ ผดุงศิลป์ ด้วยฝีมือและลวดลายที่มีความประณีต สวยงาม คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จะนิยมใช้หัวโขนที่ทำจากช่างชุมชนบ้านมะขามทุกคณะ ด้วยเหตุที่ว่ามีความเชื่อถือและชื่นชอบในผลงานอีกทั้งความคงทนของหัวโขนในการนำมาใช้แสดงละคร ดังนั้นทุกคณะละครชาตรีจะผูกขาดและเลือกสั่งหัวโขนจากช่างในชุมชนดังกล่าวนี้เท่านั้น

การติดต่อสื่อสารในการรับงานแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน คณะละครชาตรีจะรับงานโดยมีผู้ว่าจ้างมาติดต่อให้ไปแสดงโดยติดต่อผ่านช่องทางโทรศัพท์ หรือช่องทางติดต่อทางออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก (Facebook) และ ไลน์ (Line) ซึ่งในบางงานจะเป็นงานที่ผู้ว่าจ้างติดต่อจ้างให้คณะละครชาตรีนั้น ๆ ไปทำการแสดงเป็นประจำ หรือการแนะนำติดต่อจากช่างทำกลอง ช่างทำหัวโขนอีกด้วย และการจัดหาศิลปินในการแสดงละครชาตรีนั้น ศิลปินละครและดนตรีจะทำการแสดงประจำกันในแต่ละคณะละครที่เคยแสดงกันมา ในกรณีที่บางคณะละครศิลปินไม่พอหรือ

ขาดไปจะมีการติดต่อหาศิลปินจากคณะอื่น ๆ มาร่วมแสดงเพิ่มเติมกันได้ จุดเด่นของศิลปินละคร และนักดนตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ คือ การที่ทุกคนไม่ว่าจะแสดงประจำอยู่ที่คณะใดก็ตามนั้น จะสามารถมาแสดงร่วมกันได้โดยไม่ต้องมีการซ้อม เพียงแต่มีการนัดแนะพูดคุย ซึ่งหัวหน้าคณะจะเป็นผู้ให้บทหรือให้เรื่อง หมายถึงการมอบหมายบทบาทของตัวละครและเนื้อเรื่องที่แสดง ในตอนนั้น ๆ ให้กับศิลปินได้ทราบ บรรดาศิลปินก็สามารถทำการแสดงได้เลย

ค่าตอบแทนศิลปินละครชาตรีนั้น ในการแสดงละครชาตรีภายในเขตพื้นที่จังหวัดอ่างทอง บรรดาศิลปินละครและดนตรีจะได้รับค่าตอบแทนขั้นต่ำอยู่ที่ 200 บาท ในกรณีที่ไปทำการแสดงในจังหวัดอื่น ๆ จะได้ค่าตอบแทนเพิ่มขึ้นจากเดิมขึ้นอยู่กับระยะทาง หรือในบางกรณีอาจจะได้รับค่าตอบแทนมากกว่า 200 บาท ขึ้นอยู่กับหัวหน้าคณะที่ได้รับว่าจ้างงานในอัตราที่สูงกว่าปกติ ซึ่งการว่าจ้างให้คณะละครชาตรีไปทำการแสดงภายในเขตพื้นที่จังหวัดอ่างทองนั้น หัวหน้าคณะละครชาตรีจะรับเงินว่าจ้างอยู่ที่ 4,000 – 5,000 บาท โดยจะเริ่มแสดงตั้งแต่วันที่ 10.00 – 12.00 น. และแสดงต่อตั้งแต่วันที่ 13.00 – 15.00 น.

การถ่ายทอดทักษะและความรู้ในละครชาตรีสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน บรรดาศิลปินในชุมชนมีความยินดีที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ให้แก่คนในชุมชนที่สนใจ ซึ่งที่ผ่านมาส่วนมากจะเป็นลูกหลานที่ต้องการจะฝึกหัดละครชาตรี จึงต้องพาไปจับมือกับครูผู้ที่จะถ่ายทอดก่อนทุกครั้ง จากนั้นจึงเริ่มฝึกหัดในขั้นตอนต่อไป เช่น หัดรำ หัดร้อง ท่องบท หรืออื่น ๆ สำหรับการแสดงละคร ส่วนการบรรเลงดนตรี จะฝึกให้รู้จักทำนอง และหน้าทับของเพลงต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดง จากนั้นจะให้ไปคอยติดตามไปแสดงละครตามที่ต่าง ๆ เพื่อให้สังเกตและมีส่วนร่วมในการแสดง ซึ่งรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดของครูนั้น ครูจะสอนและให้ศิษย์ได้เรียนรู้จากการสังเกตลอกเลียนแบบ จากนั้นจึงให้ฝึกฝนด้วยตนเองให้เกิดความชำนาญจนสามารถออกไปทำการแสดงกับคณะละครชาตรีทั่วไปได้

การจัดการทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในปัจจุบัน ชุมชนบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญนั้น เป็นชุมชนที่เปรียบเสมือนจุดศูนย์รวมของศาสตร์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีการพึ่งพาอาศัย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการแบ่งหน้าช่วยกันรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ของชุมชน และยังมีความรู้รักสามัคคี จนกลายเป็นชุมชนแห่งคุณธรรม จากสถานการณ์ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองได้มีการแสดงละครชาตรีของกลุ่มศิลปินวัยรุ่นโดยการถ่ายทอดสดผ่านทางเฟซบุ๊ก (Facebook) จากนั้นจึงได้มีการจัดกิจกรรมการแสดงละครชาตรีรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอ

วิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยบรรดาศิลปินผู้สูงในอำเภอวิเศษชัยชาญ จากการจัดกิจกรรมดังกล่าว ส่งผลให้มีผู้สนใจเข้าชมการถ่ายทอดสดการแสดงละครชาตรีของบรรดาศิลปินผู้สูงอายุ ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ด้วยความชื่นชมเป็นจำนวนมาก ด้วยจำนวนผู้เข้าชม 20,000 คน และกดถูกใจแสดงความคิดเห็นในกระทู้ นั้น ๆ อีกทั้งยังให้ผู้เข้าชมผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก (Facebook) สามารถโอนเงินเพื่อเป็นมาลัยน้ำใจ ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ศิลปินผู้สูงอายุ จากนั้นทางชุมชนตำบลท่าช้างได้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้ชุมชนตำบลท่าช้างได้ร่วมกันก่อตั้งคณะละครชาตรีขึ้นใหม่คือ คณะชราชาตรี ซึ่งเป็นคณะละครที่มีแต่ศิลปินผู้สูงอายุทั้งสิ้น และกลายเป็นคณะละครชาตรีที่รู้จักแก่สังคม ส่งผลให้มีสื่อรายการโทรทัศน์ และสื่อต่าง ๆ ให้ความสนใจเข้ามาขอถ่ายทำเพื่อบันทึกเทปการแสดงละครชาตรีของคณะชราชาตรี จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ คณะละครชราชาตรีได้เป็นที่น่าสนใจแก่สังคม ได้มีการรับเชิญเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และได้มีการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลไปยังกลุ่มเยาวชนทั้งในและนอกชุมชนเกิดความสนใจที่จะฝึกหัดละครชาตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองอีกด้วย

ปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น มีหน่วยงานภาครัฐเช่น วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และสถาบันการศึกษาให้การสนใจเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุน เช่น การจัดสรรงบประมาณในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับละครชาตรีของชุมชน การจัดสรรพื้นที่ส่วนกลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับละครชาตรีในการเผยแพร่และนำเสนอศิลปวัฒนธรรมในชุมชน การบันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชน ตลอดจนการให้การดูแล ช่วยเหลือ บรรดาศิลปินละครและดนตรีในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศไทย ด้วยการได้รับการดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐนั้น ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น หันมาสนใจในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามจากแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถสรุปได้ ดังนี้

สมาชิกในชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้น มีความต้องการที่จะส่งเสริมและผลักดันให้ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นที่รู้จักของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น และมีความต้องการให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ละครชาตรีขึ้นในชุมชน เพื่อสำหรับจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับละครชาตรีของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อีกทั้งยังต้องการให้ชุมชนได้เป็นแหล่งทัศนศึกษาด้านละครชาตรีให้แก่สถาบันการศึกษาหรือผู้ที่สนใจ สื่อหรือรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ได้เข้ามาถ่ายทำเพื่อนำเสนอออกอากาศเกี่ยวกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอออกอากาศการแสดงละครชาตรีของคณะละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ส่งผลให้สังคมได้รู้จักและเกิดความสนใจเกี่ยวกับละครชาตรีในศิลปินผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทอง ดังนั้นสมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชนจึงมีความคิดเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ต้องการให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อแวดวงทางด้านศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การท่องเที่ยว และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จะได้รับผลประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ประเด็นรองคือ สมาชิกในชุมชนมีมุมมองที่ต้องการให้คณะละครชาตรีทุกคณะในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้รักษามาตรฐานการแสดงละครชาตรีแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของละครชาตรีบ้านท่าช้าง จังหวัดอ่างทอง ไม่ให้เกิดการสูญหายไปความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ

1. ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีเป็นการสงวนรักษา และรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมของละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญไว้เป็นหลักแหล่งไม่ให้เกิดการสูญหาย เป็นการยกคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลและองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีไว้ได้อย่างสมบูรณ์ เสริมความเข้มแข็งของคณะละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ให้สร้างความร่วมมือร่วมใจในการสนับสนุน ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่บรรดาศิลปินและคนทั่วไปในชุมชน ได้ตระหนักถึงการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและสังคม

2. ความสำคัญต่อการศึกษา ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นการจัดทำระบบข้อมูลละครชาตรีไว้เป็นหมวดหมู่ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งทางด้านกายภาพ และด้านดิจิทัล อัน

จะเกิดประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการแก่สถาบันการศึกษา หรือผู้ที่สนใจทางด้านศิลปวัฒนธรรม ละครชาตรีในประเด็นต่าง ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ การจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจะสามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความสะดอกสบายต่อการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลที่เกี่ยวกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

3. ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทอง ถือได้ว่าการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทองได้อีกด้วย กล่าวคือ นอกจากการมาเที่ยวจังหวัดอ่างทองเพื่อทำบุญไหว้พระ หรือเลือกซื้อในกลุ่มสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) แล้ว ยังสามารถมาเที่ยวชมการแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการกิจกรรมถ้ายูกับศิลปวัฒนธรรมชาตรีผู้สูงอายุ และศิลปวัฒนธรรมเด็ก ๆ มีกิจกรรมใส่ชุดละครชาตรีเพื่อถ่ายรูปหน้าฉากในโรงละครชาตรี และกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อเผยแพร่ลงบนสื่อสังคมออนไลน์ อีกทั้งมีการจัดกิจกรรมละครชาตรีบนลานวัฒนธรรมของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในแต่ละเดือน เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก (UNESCO) และศูนย์ระหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาด้านอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์มรดกทางวัฒนธรรม (2552: ออนไลน์) ที่ได้ร่วมกันกำหนดคุณค่าทรัพย์สินทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ผู้คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทรัพย์สินทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แบ่งออกได้ดังนี้

1.1 คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ เป็นกลุ่มคุณค่าที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความผูกพันถึงความหลังหรือความทรงจำกับทรัพย์สินทางวัฒนธรรม เช่น ตำนาน ศาสนา ประเพณี จิตวิญญาณ ซึ่งอาจมีนัยทางการเมือง ชาตินิยม

1.2 คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค เป็นกลุ่มคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง ทักษะฝีมือ

1.3 คุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก เป็นกลุ่มคุณค่าที่แสดงถึงทรัพย์สินที่มีลักษณะคล้ายกัน อายุสมัยเดียวกัน มีจำนวนไม่มากหรือเป็นของหายาก

2. คุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย เป็นคุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัยแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความสามารถในการดำรงชีพได้ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะเงินตราเท่านั้น แต่รวมถึงคุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ด้วย

2.2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย เป็นคุณค่าที่เน้นการใช้งาน ทั้งการใช้งานแบบเดิมที่ทรัพยากรเคยถูกใช้มาหรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้

2.3 คุณค่าเชิงการศึกษา เป็นคุณค่าที่คนในปัจจุบันใช้ในการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ

2.4 คุณค่าเชิงสังคม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคม ประเพณีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในปัจจุบันได้

2.5 คุณค่าเชิงการเมือง เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรนั้น ๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง คือ การจัดเก็บรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีที่นับว่าเป็นมรดกของชุมชนไว้ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อนำมาสร้างคุณค่าให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในด้านต่าง ๆ เพื่อต่อยอดขยายผลศิลปวัฒนธรรมให้เป็นไปในเชิงเศรษฐกิจที่สามารถส่งผลประโยชน์ให้กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นละครชาตรีสู่ความยั่งยืน

แนวทางที่ยั่งยืนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจุดประสงค์ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีเพื่อเป็นศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจเกี่ยวกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในด้านประวัติความเป็นมา ทำเนียบศิลปินละครและนักดนตรี แผนผังการถ่ายทอดองค์ความรู้การแสดงละครของคณะต่าง ๆ ข้อมูลคณะละคร บทละครและบทร้อง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดงต่าง ๆ ลักษณะและรูปแบบการแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะถูกรวบรวมเป็นคู่มือการเรียนการสอนละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ

จังหวัดอ่างทอง ในรูปแบบของการผสมผสานสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน ดูแล และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาละครชาตรีของชุมชน อีกทั้งควรมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาร่วมมือร่วมใจกับชุมชนอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองบรรลุเป้าหมายและเกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ ปริญญา จันทะคาม (2561: 148-150) ที่ได้กล่าวถึง การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ พบว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในประเทศไทยนั้น ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อมุ่งให้เกิดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง มีการสร้างรูปแบบและขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถปรับเปลี่ยนได้ให้ตรงตามกลุ่มเป้าหมาย และบริบทของพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งยังคงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนที่มีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมิน ร่วมรับประโยชน์ และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเองนั้นได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากแหล่งเรียนรู้ การผสมผสานความรู้ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่ประชาชนจะได้รับ และการนำเอาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ควบคู่กับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ซึ่งต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ที่ศรัทธาของคุณค่า เพื่อกระตุ้นจิตวิญญาณให้ชุมชนเกิดความรักหวงแหน ตระหนักและภาคภูมิใจในคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และพัฒนาชุมชนของตนให้ยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง คาดหวังและต้องการขับเคลื่อนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี ดิจิทัล ที่สมาชิกในชุมชนทุกช่วงวัยและสังคมภายนอกได้รับผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อประกอบการเรียนการสอน หรือเพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยการสแกนคิวอาร์โค้ด (QRCode) ผ่านโทรศัพท์มือถือก็สามารถเข้าถึงวิดีโอออนไลน์ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว อีกทั้งยังมีการนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนภายในแหล่งเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนต่าง ๆ สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมในเชิงศิลปวัฒนธรรมร่วมกันได้ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีถือได้เป็นคลังความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงละครชาตรีของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ชุมชนเองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจร่วมมือกันผลักดันมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี ตลอดจนเป็นแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง แบบผสมผสานสื่อดิจิทัล ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงวิดีโอออนไลน์ประกอบเส้นทางการท่องเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ที่สนใจ โดยการสแกนคิวอาร์โค้ด (QRCode) ผ่านโทรศัพท์มือถือก็สามารถเข้าถึงแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีวิดีโอออนไลน์ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เช่น ในกรณีที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มนักวิชาการ หรือกลุ่มนักศึกษาเดินทางมาเพื่อศึกษาค้นคว้า หรือรับชมการแสดงละครชาตรีของคณะละครชาตรีแล้ว ยังสามารถเที่ยวชม รับประทานอาหาร และซื้อของฝากจากชุมชนหรือตามสถานที่ต่างๆ ตามแผนที่ท่องเที่ยวของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

ลักษณะและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีกิจกรรมต่าง ๆ จัดขึ้น ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งเรียนรู้ที่นำเสนอข้อมูลจากเอกสารหรือนิทรรศการเพียงทางเดียว แต่อาจมีการจัดเสวนาโดยปราชญ์ท้องถิ่นร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิในด้านอื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ หรือการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการแสดงละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญแก่ผู้ที่สนใจ เป็นการสร้างความน่าสนใจของแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการใช้พื้นที่ของชุมชนให้เอื้อต่อการกระตุ้นความสนใจของผู้ที่สนใจหรือแม้กระทั่งนักท่องเที่ยว เช่น การวาดภาพ 3 มิติ ที่เกี่ยวเนื่องกับละครชาตรี หรือเรื่องราวความเป็นมาของละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ เพื่อเป็นจุดเช็คอิน ถ่ายภาพแก่ผู้ที่เข้ามาแหล่งเรียนรู้ อีกทั้งยังได้ความรู้หรือข้อมูลอีกด้วย นอกจากนี้ภายในแหล่งเรียนรู้อาจมีเครื่องมือหรือช่องทางในการฟังเสียงร้องเพลงหรือบทกลอนต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ตามหมวดหมู่ที่สนใจ หรือมีการใช้ คิวอาร์โค้ด (QRCode) บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ในการอธิบายผนวกไปกับการจัดแสดงอุปกรณ์หรือเครื่องแต่งกายละครชาตรี ถือได้ว่าเป็นการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีส่วนช่วยในการสนับสนุนการเรียนรู้

การกำกับดูแลและระบบการจัดการของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีควรให้บทบาทสำคัญแก่สมาชิกภายในชุมชนเสมือนเป็นเจ้าของ เป็นผู้ออกแบบการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในแหล่งเรียนรู้ เพราะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นข้อมูลและนำเสนอเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ควรให้อยู่กับกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และมีชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับเรื่อง ๆ นั้น เป็นผู้ดูแลและขับเคลื่อน จะช่วยส่งผลให้เกิดความยั่งยืนได้มากกว่า จัดตั้งในรูปแบบของสถานที่เอกชน หรือสถานที่ในการปกครองของหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากจะขาดความเป็นธรรมชาติของเรื่องราวนั้น ๆ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีบทบาท

สำคัญในการเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ อำนวยความสะดวก และประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ ให้กับสังคมภายนอกได้รับรู้ ทั้งนี้ การกำกับดูแลและการจัดการที่ให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการนั้น ควรที่จะมีสมาชิกในชุมชนที่มีความทุ่มเท และเสียสละในการดำเนินงานเพื่อมีส่วนร่วม อาจเป็นสมาชิกที่มาจากคณะละครชาตรี และชาวบ้านโดยทั่วไป หรือทางที่ดีอาจเป็นชาวบ้านที่มีความรู้ ความสามารถในเชิงวิชาการและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่รวมอยู่ด้วย ส่วนประธานหลักของแหล่งเรียนรู้ อาจเป็นปราชญ์ในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในชุมชนหมู่มา โดยอาจมีการจัดตั้งที่ปรึกษาแหล่งเรียนรู้ โดยใช้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถในการให้คำแนะนำ และคำปรึกษาในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ก็จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ผู้ดูแลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีองค์ประกอบของทรัพยากร คือ ศิลปินละคร ศิลปินดนตรี ช่างฝีมือ เครื่องแต่งกาย และช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดง ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติในละครชาตรีส่วนรูปแบบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญแต่เดิมนั้น มีขั้นตอนที่ ยึดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ได้แก่ การไหมโรงชาตรี การร้องประกาศหน้าโรงยามเข้า/ยามบ่าย การรำเชิญพระ/เชิญเจ้า การรำถวายมือ การดำเนินเรื่อง การลาโรง เป็นต้น ซึ่งการแสดงส่วนใหญ่เป็นการแสดงในพิธีกรรม แก่สืบบนเป็นหลัก ปัจจุบันรูปแบบการแสดงละครชาตรีได้ถูกปรับเปลี่ยนจากเดิม มีการนำรูปแบบของการแสดงละครนอก ลิเก เพลงลูกทุ่ง การแสดงพื้นบ้าน หรืออื่น ๆ เข้าไปผสมผสานในการแสดงละครชาตรีเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ มีการขึ้นฉากประกอบการแสดง และลดทอนขั้นตอนการแสดงละครชาตรีในบางส่วนออกไป สาเหตุด้วยข้อจำกัดของระยะเวลาและความนิยมของผู้ชมในปัจจุบัน ส่งผลให้รูปแบบการแสดงละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญแต่เดิมต้องปรับเปลี่ยนไป เพื่อให้ทันยุคทันสมัยยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2552: 17-18) ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ว่า การจัดการวัฒนธรรมเป็นกระบวนการจัดการที่เกี่ยวข้องธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา คุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยการอนุรักษ์ศาสนา ประวัติศาสตร์ ผู้คนในชุมชน การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อจิตสำนึกเป็นประการสำคัญ เพื่อนำมาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ซึ่งอาจแบ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดี ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม ทรัพยากร

ทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ศิลปะดังนั้นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจนและสอดคล้องกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน และความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับกลุ่มปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (2552: 6-7) ที่ได้กล่าวถึงแนวความคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมว่าเป็นการปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออกความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งบทะเลครือเป็นมุขปาฐะและการแสดงออก รวมถึงภาษาในฐานะที่เป็นสื่อของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Oral Traditions and Expressions, including Language as a Vehicle of the Intangible Cultural Heritage) ซึ่งเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์การแสดงละครชาตรีถือเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmanship) ทักษะและองค์ความรู้ที่แสดงออกมาจากงานช่างฝีมือ ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในการสืบทอดองค์ความรู้ของช่างฝีมือสู่คนรุ่นหลังภายในชุมชน นอกจากนี้ละครชาตรีของอำเภอวิเศษชัยชาญยังมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนละแวกใกล้เคียงกับชุมชนท่ากอบบ้านเอกราช และชุมชนท่าหัวโชนบ้านมะขาม อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความผูกพันในการให้บริการทางด้านเครื่องดนตรีและหัวโชนในการแสดงละครชาตรีกันอย่างเป็นมิตรภาพรวมถึงการเป็นกระบอกเสียงในการแนะนำติดต่อว่าจ้างงานแสดงละครชาตรีให้กับผู้ที่สนใจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งการติดต่อว่าจ้างการแสดงละครชาตรีในอดีตนั้น ผู้ว่าจ้างจะต้องเดินทางมาติดต่อที่คณะละครต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตนเอง อิทธิพลใน “ยุคสังคมนิยม” ที่มีบทบาทต่อความอยู่รอดของละครชาตรีแบบดั้งเดิมตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่กำลังเลือนหายไปนั้น สืบเนื่องมาจากปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ส่งผลให้งานการแสดงขาดหายไป บรรดาศิลปินต้องดิ้นรนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ จึงเป็นเหตุให้สมาชิกในชุมชนเกิดแนวคิดในการนำสื่อดิจิทัลเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ยามคำคืนของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าสอดคล้องกับ ธนิก เลิศชาญฤทธิ์ (2554: 43-45) ได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม สามารถแบ่งตามสภาพการณ์และลักษณะในการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวของชุมชนบ้านท่าช้างจัดเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากปัจจัยอื่น ๆ เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่ได้รับการจัดการและพัฒนา ซึ่งมักเริ่มต้นโดยชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่เห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมและต้องการพัฒนาให้เกิด

ประโยชน์ ทั้งนี้ ทรัพยากรวัฒนธรรมถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ซึ่งได้มีการรวมตัวบรรดาศิลปินละครและดนตรีที่เป็นผู้สูงอายุแห่งบ้านท่าช้าง ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองทั้งสิ้น โดยการร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในด้านต่าง ๆ ในการจัดการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมของตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยการถ่ายทอดสดผ่าน เฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าว ส่งผลให้มีผู้สนใจเข้าชมการแสดงด้วยความชื่นชม มีการโอนเงินเพื่อเป็นมาลัยน้ำใจให้แก่ศิลปินละครและดนตรีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และได้ก่อตั้งคณะละครชาตรีขึ้นใหม่ของชุมชน คือ คณะละครชาตรี จากนั้นทางชุมชนก็ได้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเริ่มมีรายการและสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ เข้ามาขอถ่ายทำการแสดงละครชาตรีของคณะละครชาตรี ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของ ละครชาตรีที่เปรียบเสมือนมรดกของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ โกวิท พวงงาม (2553: 193-294) ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ในการเข้าไปจัดการกับ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัววัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งกระบวนการจัดการนั้นชุมชนและท้องถิ่นจำเป็นต้องร่วมมือกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน อาทิ การมีส่วนร่วมในการวางแผนรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือการเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมที่ได้ร่วมวางแผนกันศึกษา วางแผนและดำเนินการพัฒนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมได้ทันที จากการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง 8 ขั้นตอน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (ธนิช เลิศกาญจนาภิเษก, 2554: 54-56, สายันต์ ไพเราะญัตติ, ม.ป.ป: 19-23, สหทัยา วิเศษและคณะ, 2563: 199-203) ที่ได้ดำเนินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถเกิดประโยชน์แก่สังคมได้อาศัยหลักปฏิบัติการ 7 ลักษณะ คือ 1. การศึกษาวิจัยหรือสร้างองค์ความรู้ การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) 2. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) 3. การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) 4. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) 5. การเผยแพร่

องค์ความรู้ ข้อมูล ประสพการณ์ (Dissemination) 6. การบังคับใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) 7. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (resource rehabilitation/revitalization) 8. การสร้างเครือข่ายขยายความร่วมมือ (networking) ส่งผลให้การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น ถือเป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงความมีศักยภาพของชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและท้องถิ่นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในยุคสังคมดิจิทัลสู่ความยั่งยืน อีกทั้ง พิชิต วิจิตรบุญรักษ์ (2554:ออนไลน์) ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ว่า คือ สื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่ผู้ส่งสาร แบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ โดยสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยกันเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นการแบ่งปันเนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ ผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) เป็นตัวสื่อสารกับคนในกลุ่มสังคมออนไลน์ (Social Community) ทั่วโลก และ สุรางคณา วายุภาพ (2557:ออนไลน์) ได้กล่าวถึงแนวคิดพฤติกรรมกรรการใช้อินเทอร์เน็ตว่า ผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2557 ที่เป็นประโยชน์ต่อภาคธุรกิจในการที่จะผลิตสินค้าและบริการได้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น พบว่าปัจจุบันคนใช้เวลาเกือบ 1 ใน 3 ของวันเพื่อใช้งานอินเทอร์เน็ต ซึ่งอุปกรณ์ที่นิยมใช้ในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต คือ “สมาร์ทโฟน” ที่กลายเป็นอุปกรณ์ที่ถูกนำมาใช้งานเพื่อเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ซึ่งผู้ที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่นั้น ส่วนใหญ่เพื่อความบันเทิง เพื่อการสื่อสาร เพื่อข่าวสาร และเพื่อธุรกิจออนไลน์ และสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564:ออนไลน์) ได้กล่าวว่า ผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ปี 2563-2565 จากผลกระทบของโควิด 19 คนไทย ใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยวันละ 11 ชั่วโมง 25 นาที คิดเป็นอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าตัว จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 จึงเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้ผู้คนหันมาเลือกทำกิจกรรมออนไลน์เพิ่มมากขึ้นแทนการเดินทางจากบ้านเรือน เพื่อหลีกเลี่ยงการต้องพบปะกับผู้คนโดยเฉพาะในที่สาธารณะ ซึ่งผลสำรวจพบว่ามีกิจกรรมที่นิยมบนออนไลน์ ดังนี้ ใช้ Social Media เช่น facebook,LINE,Instagram คิดเป็น 95.3 % ดูโทรทัศน์, ดูคลิป,ดูหนัง,ฟังเพลงออนไลน์ จากข้อมูลดังกล่าวเห็นได้ว่า Facebook,YouTube และ LINE เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ครองใจคนไทยอย่างต่อเนื่องโดยผู้ตอบแบบสำรวจยกให้ Facebook เป็นอันดับที่หนึ่ง คิดเป็น 98.29 รองลงมาคือ YouTube คิดเป็น 97.5 และLINE คิดเป็น 96.0% กล่าวได้ว่าในปัจจุบันสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ถือได้ว่าสื่อดิจิทัลเป็นตัวกลางสำคัญที่ขับเคลื่อนในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละคร

ชาตรีจังหวัดอ่างทอง ให้เป็นที่รู้จักและชื่นชอบแก่สังคม อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการแสดงละครชาตรีเพิ่มมากขึ้น ด้วยคุณค่าของละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทำให้หน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรมเข้ามาร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้การใส่ใจดูแลและสนับสนุนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับละครชาตรี โดยมีการให้การดูแลช่วยเหลือเหล่าศิลปินละครชาตรีที่ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ มีการจัดพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดพื้นที่ให้คณะละครชาตรีไปทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน อีกทั้งยังมีความคิดเห็นร่วมกันกับชุมชนถึงความพร้อมในการจัดโครงการเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การแสดงละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นประโยชน์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการศึกษา และด้านความบันเทิงแก่สังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ออนไลน์) กล่าวว่า ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศสู่การเป็นประเทศไทย 4.0 เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการผลักดันการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้การพัฒนาดิจิทัลเกิดประโยชน์ ต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นส่วนรวม มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาการจัดการศิลปวัฒนธรรมอยู่ 2 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล: ขับเคลื่อน New S-Curve เพิ่มศักยภาพสร้างธุรกิจ เพิ่มมูลค่า และยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างสังคมคุณภาพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล: สร้างการมีส่วนร่วม การใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทั้งนี้ ธนิก เลิกษาญญฤทธิ์, 2554: 156-166 และสาयนต์ ไพโรชาญจิตร, 2547: 79-81 ได้อธิบายว่าการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชนโดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการเชื่อมโยงกับธุรกิจ

2. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและความต้องการของสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นการสร้างคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในแต่ละด้าน ซึ่งประกอบด้วย ศิลปินละครและดนตรี ช่างฝีมือเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง และองค์ประกอบต่าง ๆ ของละครชาตรี

เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ ชุมชนและสังคม โดยการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองไปสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นับว่าเป็นการสร้างคุณค่าและให้ความสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคสังคมดิจิทัล โดยอาศัยองค์ความรู้ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีหรือด้านอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มาช่วยส่งเสริมและพัฒนา แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เห็นได้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ได้ประสบกับปัญหาด้านการประกอบอาชีพในช่วงสถานการณ์ โควิด-19 ซึ่งเป็น ช่วงสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อคณะละครชาตรี คณะเป็พาทย์ และศิลปินในชุมชนทุก ๆ แขนงขาดแคลนรายได้ จึงเป็นเหตุให้สมาชิกในชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนและส่งต่อ ศิลปะการแสดงละครชาตรีที่เป็นมรดกของชุมชนให้สังคมเกิดความสนใจ โดยการเชื้อเชิญศิลปิน ในกลุ่มศิลปินผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังคงสามารถทำการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน ตำบลท่าช้างได้ ให้ออกมาวาดลวดลายบนเวทีผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นหารรายได้มาจุนเจือ ครอบครัว จากนั้นพบว่า ในการบริหารจัดการศิลปะการแสดงละครชาตรีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยการร่วมมือของชุมชนตำบลท่าช้างในช่วงสถานการณ์ โควิด-19 ได้ผลตอบรับที่ดี คือ ทำให้ สังคมได้รู้จักศิลปะการแสดงละครชาตรีของชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด อ่างทอง จึงมีสื่อรายการโทรทัศน์หลาย ๆ รายการได้ให้ความสนใจมาถ่ายทำการแสดง จนส่งผล ทำให้เกิดคณะละครขึ้นใหม่ของชุมชนที่เป็นที่รู้จักแก่สังคม คือ คณะละครชาตรี ซึ่งส่งผลดีให้ คณะละครชาตรีทุก ๆ คณะในชุมชนตำบลท่าช้างได้เป็นที่รู้จักแก่สังคมและมีงานแสดงมากขึ้น อีกทั้งผู้สูงอายุที่เป็นอดีตศิลปินก็ยังสามารถออกมาสร้างคุณค่าให้กับตนเองและสังคม โดยการ ออกไปแสดงตามโอกาสต่าง ๆ ตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้ไปทำการแสดง และยังได้มีการรับเชิญให้ เป็นวิทยากรในส่วนของปราชญ์ชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านละครชาตรีให้กับ สถาบันการศึกษาอื่น ๆ ที่สนใจ และในส่วนของรูปแบบการแสดงในศิลปินผู้สูงอายุอาจพบปัญหา ในเรื่องของสุขภาพบ้าง เนื่องจากศิลปินทุกท่านมีอายุตั้งแต่ 70 ปี ขึ้นไปจนถึงอายุ 90 ปี ซึ่งวิธีการ แสดง บทร้อง ทำนองเพลงจึงอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับช่วงอายุของศิลปิน จึงทำ ให้ศิลปินผู้สูงอายุทุกท่านสามารถทำการแสดงได้เต็มที่ตามกำลังและมีผู้ว่าจ้างติดต่อให้คณะ ละครชาตรีทำการแสดงในพิธีกรรมแก้สึนบนในรูปแบบออนไลน์ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปัจจุบันสังคมได้มีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดเพื่อลดทอนเวลา ทำให้รูปแบบการแสดงละคร ชาตรีโดยศิลปินผู้สูงอายุจากเดิมที่เป็นรูปแบบ onsite) มาเป็นการแสดงละครชาตรีแบบ

ออนไลน์ (online) จึงส่งผลให้ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในสังคม นับว่าเป็นการยกระดับคุณค่าให้แก่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา และต่อยอด เป็นอย่างยิ่ง ดังกระบวนการการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง ให้ความสำคัญยิ่งย่น ดังนี้

ด้านการอนุรักษ์ ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านละครชาตรีบ้านท่าช้าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ธนิก เลิกชาญฤทธิ์, 2554: 156-166 และสายันต์ ไพเราะญจิตร, 2547: 79-81 ที่กล่าวว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนที่มีการกล่าวถึงในวงกว้างและนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เริ่มจากวิธีการสงวน การอนุรักษ์ และการศึกษา (Preservation) คือ การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ที่สามารถนำมาประเมินคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรม จากนั้นสามารถนำผลการวิจัยทรัพยากรวัฒนธรรมไปพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งผลในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการบันทึกภาพนิ่งบทละครต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสมุดข่อย หนังสือวรรณกรรมวัดเกาะและการจัดบันทึกจากบรรพบุรุษ การบันทึกภาพนิ่งเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและอุปกรณ์ที่เป็นองค์ประกอบการแสดงละครชาตรี การบันทึกภาพเคลื่อนไหวโรงชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี ภาพเคลื่อนไหวโรงประภาศโรง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ บทร้อง ทำนองเพลง และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการร้องประภาศโรงชาตรี ภาพเคลื่อนไหวการรำเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของละครชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ ท่ารำ บทร้อง ทำนองเพลง และเครื่องดนตรีที่เป็นองค์ประกอบในการบรรเลงประกอบการรำเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของละครชาตรี ภาพเคลื่อนไหวการแสดงละครชาตรี เพื่อให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ ท่ารำ บทร้อง ทำนองเพลง เครื่องดนตรี อุปกรณ์ต่าง และเทคนิควิธีการแสดงที่เป็นองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี หรืออื่น ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ ธีญัช วิภัติภูมิประเทศ, 2562: 47-49, Greyson, Quan-Haase, Cooke, and Worrall, 2016; Lupton, 2012; Lupton, 2013a กล่าวถึง แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาดิจิทัล (Digital Sociology) คือ การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบพัฒนาการและการใช้สื่อดิจิทัล/เทคโนโลยีในสังคมว่า สื่อดิจิทัลสามารถแทรกซึมในชีวิตประจำวันและกลายเป็น มิติสำคัญของผู้คน ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรละครชาตรี เพื่อนำมาจัดแสดงไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ประกอบการเรียนรู้ควบคู่ไป

กับภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ ด้วยอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ อย่าง เฟซบุ๊ก (Facebook) โดยการสร้างเพจ (Page) ที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการ และยูทูป (YouTube) สำหรับเผยแพร่วิดีโอการแสดงหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนละครชาตรี เพื่อให้ผู้สนใจเห็นภาพได้อย่างเสมือนจริง ภายในแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง นับว่าเป็นการนำสื่อดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนและงานวิชาการ

ด้านการสืบสาน ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานละครชาตรีในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับธนิก เลิกชาญฤทธ์, 2554: 156-166 และสายันต์ไพโรชาญจิตร, 2547: 79-81 ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation enhancement) สร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุด เพราะการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็ง และความสมัครสมานสามัคคีของชุมชนได้เป็นอย่างดี ตลอดจนส่งเสริมความรู้แก่สมาชิกในชุมชน สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนได้โดยตรง อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสุขและความประทับใจร่วมกันของชุมชน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการดำเนินกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เช่น การจัดกิจกรรมสืบสานพิธีกรรมไหว้ครู ครอบครู ละครชาตรี จัดกิจกรรมการแสดงละครชาตรีในศิลปินเด็กและศิลปินผู้สูงอายุหรือจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ การแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ผ่านสื่อเฟซบุ๊ก (Facebook) สู่นายชนทั้งในและนอกชุมชนหรือผู้ที่สนใจในละครชาตรีของจังหวัดอ่างทอง ทั้งรูปแบบออนไลน์และออนไลน์ เป็นต้น เพื่อปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของละครชาตรีที่นับว่าเป็นมรดกของชุมชน ทั้งนี้ มีความสอดคล้องกับ ภัฏฐวิ ภัฏฐวิประเทศ, 2562: 49-50 และภาณุวัฒน์ กองราช, 2554: 5-7) กล่าวว่า ปัจจุบันกลุ่มคนโดยเฉพาะวัยรุ่นหรือวัยเรียน มีพฤติกรรมการติดสื่อดิจิทัลมากขึ้น พบว่า เยาวชนไทยมีพฤติกรรมการใช้ Facebook 1-5 ครั้งต่อสัปดาห์ แต่ละครึ่งใช้เวลา 1 - 3 ชั่วโมง ส่วนใหญ่เคยใช้บริการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่มีใน Facebook ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมที่เป็นที่นิยม คือ การร่วมแสดงความเห็น การกดไลค์ (Like) และการดูไลฟ์สด (Live)

ด้านการพัฒนา ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองอีก ทั้งยังมีการ

เผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของละครชาตรีบ้านท่าช้างผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม พร้อมทั้งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาละครชาตรีให้เป็นเส้นทางแห่งการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ นิภาพรณ เจนสันติกุล, 2557: ออนไลน์ และวาริษฐ์ มัชฌมบุรุษ45, 2555: ออนไลน์) กล่าวว่า การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ควรคำนึงถึงมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมที่มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ของเมือง ตลอดจนมีการจัดการความรู้ ความสามารถในการจัดการความรู้และคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่ของตนเองให้เป็นเมืองทางเศรษฐกิจ อย่างการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการรับชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Education Tourism) เป็นการเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น โดยมีการจัดการ มีครูผู้สอนที่ชำนาญ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งชุมชนเองจะได้รับผลประโยชน์จากกลุ่มเป้าหมายที่ใช้แผนที่เส้นทางแห่งการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

1. แหล่งการเรียนรู้ละครชาตรีทางกายภาพ แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมละครชาตรี ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ซึ่งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จะมีลักษณะทางกายภาพด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในชุมชนบ้านท่าช้าง ที่สามารถเป็นเส้นทางการศึกษาค้นคว้าค้นคว้าทางวัฒนธรรมละครชาตรี ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย คณะละครชาตรี คณะเป่าพาทย์ และงานช่างฝีมือที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ตามลำดับ ดังนี้

1.1 แผนที่เส้นทางการศึกษาทางวัฒนธรรมละครชาตรี ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง

คณะ จ.จินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์ มีความโดดเด่นทางเนื้อเรื่อง และกระบวนการแสดง โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า ต่วนนางแก้วหน้าม้า ตอนล้อลูกวรรณกรรมเรื่องพิกุลทอง ต่วนางชะนี ตอนสาปพิกุลทอง จากวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณี ต่วนางผีเสื้อสมุทร ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร และการรำล้อตะโพนของต่วนางกะแหร่ง เช่น

นางยักษ์ นางผีโขมด นางแก้วหน้าม้า เป็นต้น โดยมีนางเจียมจิตรี ไตสวัสดี อายุ 60 ปี เป็นหัวหน้าคณะที่ได้รับการถ่ายทอกระบวนกรแสดงจาก นางทองอาบ ไตสวัสดี อายุ 87 ปี อดีตหัวหน้าคณะ จ.จินตนา เจียมจิตรี ศิษย์นารายณ์ ผู้เป็นมารดา ซึ่งได้รับการถ่ายทอกระบวนกรแสดงจาก นายถนอม บัวสุวรรณ เป็นครูผู้ถ่ายทอ

คณะ จันทรฉายวิเศษศิลป์ มีความโดดเด่นทางเนื้อเรื่องและกระบวนกรแสดง โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ตัวสมเด็จพะพันวษา ตอนขุนช้างถวญฎีกา ตัวเปเรตวันทอง ตอนวันทองห้ามทัพ ตัวจมีนไวยวรรณ ตอนสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ และวรรณกรรมเรื่องพระสุธน มโนราห์ ตัวพราหมณ์ปุโรหิต และนางมโนราห์ ตอนนุชาลัย โดยมีนางพิกุล เกษมสุขสกุลณี อายุ 59 ปี เป็นหัวหน้าคณะ และนางศรีไพร เพิ่มพูน อายุ 57 ปี สมาชิกในคณะที่ได้รับการถ่ายทอกระบวนกรแสดงจาก นางฉาย แสงนาค เป็นครูผู้ถ่ายทอ

คณะ ศ.รุ่งสุรียานำศิลป์ โดยมีนางสุรียา คล้ายทอง อายุ 70 ปี เป็นหัวหน้าคณะ คณะศรีนวลยอดรัก โดยมีนางสาวศรีนวล บัวสุวรรณ อายุ 46 ปี เป็นหัวหน้าคณะ คณะ ส.ขวัญยืนนำศิลป์ โดยมีนางขวัญยืน พานสม อายุ 62 ปี เป็นหัวหน้าคณะ คณะ ส.นิภานำศิลป์ โดยมีนายประหยัด กำมะรัตน์ อายุ 68 ปี เป็นหัวหน้าคณะ คณะ ส.พยงค์นำศิลป์ โดยมีนางสมใจ ปิ่นเมฆ อายุ 56 ปี เป็นหัวหน้าคณะ คณะ ส.เพ็ญศรี อุษานำศิลป์ โดยมีนางเพ็ญศรี นิมละมูล อายุ 69 ปี เป็นหัวหน้าคณะ และคณะ อนันต์รุ่งสว่างศิลป์ โดยมีนายอนันต์ บัวสุวรรณ อายุ 79 ปี เป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งคณะละครดังกล่าวนี้มีความโดดเด่นทางเนื้อเรื่องและกระบวนกรแสดง โดยเฉพาะ วรรณกรรมเรื่องขันทอง ตัวนางขันทอง ตอนขันทองบ้า วรรณกรรมเรื่อง อีกทั้งยังมีการแสดงสร้างสรรค์จากวรรณกรรมเรื่อง วงศ์สุวรรณ จันทवास ตัวประลัยกัลป์ ตอน จินตาสุมุทพบจันทवास และ วรรณกรรมเรื่องพระสมุท ตัวนางอัคคี ตอน ศีกอัคคี ซึ่งการแสดงทั้งสองตอนนี้มีความพิเศษของตัวละครที่สามารถพันไฟได้ ทางคณะละครจึงนำไฟมาพ่นประกอบการแสดงเพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้ชม และการรำล้อตะโพนของตัวนางกะแห่ง เช่น นางยักษ์ นางผีโขมด นางแก้วหน้าม้า เป็นต้น ซึ่งคณะละครชาตรีทั้งหมดนี้มีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกัน ที่ได้รับการถ่ายทอกระบวนกรแสดงจาก นายถนอม บัวสุวรรณ นางพยุง ญาณโกมุท นางพะยอม ปานทอง และนางพยงค์ กำมะรัตน์ ซึ่งได้รับกระบวนกรถ่ายทอกระบวนกรแสดงจาก นางพร้อม ปานทอง ผู้เป็นมารดาที่สืบเชื้อสายมาจาก นางเขียน ปานทอง ครูละครในสมัยรัชกาลที่ 6

คณะ ส.ชะงศศิลป์ มีความโดดเด่นทางเนื้อเรื่องและกระบวนกรแสดง โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง ตัวเจ้าเงาะ ตอนเลือกคู่ ตอนหาเนื้อหาปลา ตอนตีคี่ วรรณกรรมเรื่องพระสุวรรณคันทรส ตัวนางมณฑาทิพย์ ตัวนางกายสิทธิ์ ตอนตีกายสิทธิ์ โดยมี

นางศิริยา รุกขชาติ อายุ 63 ปี เป็นหัวหน้าคณะ ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแสดงจาก นางชะองค์ รุกขชาติ อายุ 92 ปี อดีตหัวหน้าคณะ ส.ชะองค์ศิลป์ ผู้เป็นมารดา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแสดงจาก นายสมจิตร แม่นแสง และนางพิน แม่นแสง เป็นครูผู้ถ่ายทอด

คณะ ส.รัตนา เครือวัลย์ศิลป์ มีความโดดเด่นทางเนื้อเรื่องและกระบวนการแสดง โดยเฉพาะ วรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง ตัวนางจันทวี ตอนสลักชิ้นปัก วรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า ตัวสุวรรณดารา ตอนต่อผ้า และนางแก้วหน้าม้า ตอนขึ้นหึง วรรณกรรมเรื่องวงศ์สุวรรณค์ จันทवास ตัวนางพาทูวิช ตอนยักษ์ลักธง โดยมีนางสุวรรณา โพธิ์สด อายุ 69 ปี เป็นหัวหน้าคณะ ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแสดงจาก นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี ผู้เป็นมารดา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแสดงจาก นายถนอม บัวสุวรรณ และนางพยุง ญาณโกมุท เป็นครูผู้ถ่ายทอด

คณะ ชราชาตรี ซึ่งเป็นคณะละครที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงสถานการณ์โควิด โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแสดงจาก นางจันทร์ ปานเอี่ยม เป็นครูผู้ถ่ายทอด นางนางประทุม แพรสุวรรณ นับว่าเป็นที่เปี่ยมด้วยองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านละครชาตรีเป็นอย่างดี จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานและที่ปรึกษาหลักของคณะละครชราชาตรีจากการมีส่วนร่วมของชุมชน คณะละครชราชาตรีมีความโดดเด่นทางด้านนักแสดงที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุทั้งสิ้น เนื้อเรื่องและกระบวนการแสดง โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนล่อลูก ตัวนางแก้วหน้าม้า โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี ตอนขึ้นหึง ตัวนางแก้วหน้าม้า โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี และนางสุวรรณา โพธิ์สด อายุ 69 ปี ตัวนางทศมาลี โดย นางจำเนียร สุภาพันท์ อายุ 82 ปี และนางลาววัลย์ ศรีเดือน อายุ 67 ปี ตอนถอดรูปและตอนคลอลูกกลางทัพ ตัวนางแก้วหน้าม้า โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี ตอนต่อผ้าและตอนสามหน้า ตัวพระปิ่นแก้ว โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี ตัวนางสุวรรณดารา โดย นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี ตัวนางผีโขมดและตัวนางยักษ์พรายกระสสินธุ์ โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี นางจำเนียร สุภาพันท์ อายุ 82 ปี และนางลาววัลย์ ศรีเดือน อายุ 67 ปี วรรณกรรมเรื่องพิกุลทอง ตอนสาปพิกุลทอง ตัวนางชะนี โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี ตัวนางศรีสุวรรณ โดย นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี นางอำนวย บุญสนอง อายุ 80 ปี และนางลาววัลย์ ศรีเดือน อายุ 67 ปี วรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ตัวพระอภัยมณี ตัวสินสมุทร โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี และนางมณี ญาณโกมุท อายุ 80 ปี ตัวนางผีเสื้อสมุทร โดย นางทองอาบ ไตสวัสดิ์ อายุ 87 ปี และนางจำเนียร สุภาพันท์ อายุ 82 ปี ตัวฤาษี โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี วรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนล่องทัพ ตัว

ขุนแผน โดยนางจุล สังข์มิ อายุ 88 ปี ตัววันทอง โดย นางอุไร โพธิ์ชัย อายุ 71 ปี ตอนขุนช้างถวาย
ฎีกา ตัวสมเด็จพระพันวษา โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี ตัววันทอง โดย นางอุไร โพธิ์
ชัย อายุ 71 ปี ตอนวันทองห้ามทัพ ตัวเปเรตวันทอง โดย นางจำเนียร สุภาพันธุ์ อายุ 82 ปี และตัวจ
หมื่นไวยวรรณาก โดย นางจุล สังข์มิ อายุ 88 ปี ตอนสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ตัวจหมื่นไวยวรรณาก โดยนาง
จุล สังข์มิ อายุ 88 ปี ตอนสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ ตัวสร้อยฟ้า โดย นางอุไร โพธิ์ชัย อายุ 71 ปี และตัวนาง
ศรีมาลา โดย นางจำเนียร สุภาพันธุ์ อายุ 82 ปี วรรณกรรมเรื่องพระสุธน ตอนบุชายัญ ตัวมโนราห์
โดย นางอุไร โพธิ์ชัย อายุ 71 ปี และตัวพราหมณ์ปูลุहित โดย นางจุล สังข์มิ อายุ 88 ปี วรรณกรรม
เรื่องขันทอง ตอนขันทองบ้า ตัวนางขันทอง โดย นางทองอาบ ไตสวัสต์ดี อายุ 87 ปี วรรณกรรมเรื่อง
วงศ์สุวรรณค์ จันทवास ตอนจินดาสมุทรพบจันทवास ตัวพระจันทवास โดยนางประทุม แพรสุวรรณ
อายุ 84 ปี และนางมณี ญาณโกมุท อายุ 80 ปี ตัวจินดาสมุทร โดยนางสุริยา คล้ายทอง อายุ 70 ปี
ตัวนางรัตนมาลี โดย นางทองอาบ ไตสวัสต์ดี อายุ 87 ปี และนางจำเนียร สุภาพันธุ์ อายุ 82 ปี และ
ตัวประลัยกัลป์ โดย นางลาววัลย์ ศรีเดือน อายุ 67 ปี วรรณกรรมเรื่องพระสมุทร ตอน ตึกอัคคี ตัว
นางอัคคี นางจำเนียร สุภาพันธุ์ อายุ 82 ปี วรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง ตอนเลื้อกคู่ ตอนหาเนื้อหา
ปลา ตัวเจ้าเงาะและตัวพระสังข์ทอง โดยนางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี ตัวนางรจนา โดย
นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี ตอนตีคี่ ตัวพระอินทร์ โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี
ตอนสลักขึ้นพัก ตัวนางจันทวี โดย นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี วรรณกรรมเรื่องพระสุวรรณคันธ์
รส ตอนศึกกายสิทธิ์ ตัวพระสุวรรณคันธ์ โดย นางประทุม แพรสุวรรณ อายุ 84 ปี ตัวนางมณฑา
ทิพย์ โดย นางเมี้ยน ชาวอ่อน อายุ 93 ปี และตัวนางกายสิทธิ์ โดย นางทองอาบ ไตสวัสต์ดี อายุ 87
ปี เป็นต้น

คณะปี่พาทย์สมชายบรรเลงศิลป์ โดยมีนายสมชาย อัมวัฒน์ อายุ 69 ปี
เป็นหัวหน้าคณะ ที่มีความโดดเด่นทางด้านการบรรเลงเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรี
แบบดั้งเดิม ที่มีความเป็นแบบพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษ
ชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เช่น ท่วงทำนองเพลง ความกระชับของเพลง อารมณ์ของเพลงที่สื่อกับตัว
ละคร เป็นต้น ซึ่งนายสมชาย อัมวัฒน์ ได้ฝึกหัดและรับการถ่ายทอดการบรรเลงดนตรีจาก นาย
วิเชียร อัมวัฒน์ ผู้เป็นบิดา และครูดนตรีอีกหลายท่าน จนทำให้นายสมชาย อัมวัฒน์ เป็นผู้ที่รอบรู้
และเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ทางด้านดนตรีไทยให้กับ
เยาวชนจนทำให้เป็นที่ยอมรับแก่ชุมชน

คณะปี่พาทย์ธนกิจศิษย์สาคร โดยมีนายเบญจา ไตสวรรค์ อายุ 57 ปี เป็นหัวหน้าคณะ ที่มีความโดดเด่นทางด้านการเล่นเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน คือมีการสร้างสรรค์ผสมผสานเพลงไทยเดิมร่วมกับเพลงลูกทุ่งเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ในการแสดงละคร เช่น ท่วงทำนองเพลงมีความเป็นลูกทุ่งและสากล ความกระชับรวดเร็วของเพลงอารมณ์ของเพลงที่ประยุกต์ขึ้นเพื่อให้สื่อกับตัวละคร เป็นต้น ซึ่งนายเบญจา ไตสวรรค์ ได้ฝึกหัดและรับการถ่ายทอดการบรรเลงดนตรีจาก นายเจียน ไตสวรรค์ ผู้เป็นบิดา นายสมชาย อัมวัฒน์ และนายสาคร ภูเหม เป็นครูดนตรีผู้ถ่ายทอดอีกด้วย จนทำให้นายนายเบญจา ไตสวรรค์ เป็นผู้ที่รอบรู้และเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ทางด้านดนตรีไทยให้กับเยาวชนจนทำให้เป็นที่ยอมรับแก่ชุมชน

ช่างฝีมือเครื่องแต่งกาย โดยมีนางสง บัวสุวรรณ อายุ 72 ปี ซึ่งอดีตเป็นศิลปินละครชาตรีในชุมชนและผันตัวมาเป็นผู้สืบทอดการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่มีความโดดเด่นทางด้านลวดลาย วัสดุที่ใช้ตัดเย็บและปักลวดลาย และสีสันทนของเครื่องแต่งกายในการสวมใส่แสดง นางสง บัวสุวรรณ จดจำการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายละครชาตรีจากครูละครชาตรีหลายท่านในชุมชน และนำมาสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้ให้เกิดความสวยงาม จนเป็นที่ยอมรับแก่บรรดาศิลปินละครชาตรีทั้งในและนอกชุมชนเป็นอย่างดี ส่งผลให้นางสง บัวสุวรรณ สร้างรายได้จากการประกอบอาชีพการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ช่างฝีมืออุปกรณ์การแสดงละครชาตรี โดยมีนายมณฑล นาคบุตร อายุ 47 ปี เป็นผู้สืบทอดการประดิษฐ์อุปกรณ์การแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่มีความโดดเด่นทางด้านรูปลักษณะในการนำไปใช้แสดง วัสดุที่ใช้ นำมาจากธรรมชาติเขียนลวดลายด้วยสีต่าง ๆ และสีสันทนของอุปกรณ์การแสดงต้องมีความเสมือนจริง นายมณฑล นาคบุตร จดจำการประดิษฐ์อุปกรณ์การแสดงละครชาตรีจาก นายอนันต์ บัวสุวรรณ หัวหน้าคณะละคร คณะ อนันต์ รุ่งสว่างศิลป์ ผู้ที่มีความสามารถทางด้านการเล่นและพิธีกรรมทางด้านละครชาตรีของชุมชนเป็นอย่างดี จนทำให้นายมณฑล นาคบุตร สามารถนำองค์ความรู้ทางด้านช่างฝีมือมาสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้ให้เกิดความสวยงามจนเป็นที่ยอมรับแก่บรรดาศิลปินละครชาตรีทั้งในและนอกชุมชนเป็นอย่างดี ส่งผลให้นายมณฑล นาคบุตร สร้างรายได้จากการประกอบอาชีพการประดิษฐ์อุปกรณ์การแสดงละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

องค์ประกอบต่าง ๆ ของละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ บทวรรณกรรม และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงละครชาตรี ซึ่งถูกรวบรวมไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ทรงคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมในแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง

1.2 เส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง

โรงสีเก่าวิเศษชัยชาญเจริญกิจ ซึ่งเป็นสถานที่ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของศิลปินละครที่นอกเหนือจากการประกอบอาชีพละครแล้ว ยังประกอบอาชีพการทำนาอีกด้วย รวมไปถึงชาวนาในละแวกอำเภอวิเศษชัยชาญจังหวัดอ่างทอง และขั้นตอนในการผลิตข้าวสาร พร้อมทั้งอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการผลิตข้าวสารในอดีต อีกทั้งยังมีภาพวาดฝาผนังบริเวณรอบโรงสีที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนในละแวกตำบลท่าช้างอำเภอวิเศษชัยชาญจังหวัดอ่างทอง ซึ่งผู้ที่มาท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพถ่ายวิดีโอหรือทำกิจกรรมต่างๆ

ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นชุมชนตำบลท่าช้าง ที่เป็นจุดศูนย์รวมของงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนช่างสาร ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ได้รวมตัวกันเพื่อผลิตสินค้าที่ได้มาจากวัสดุธรรมชาติ อันได้แก่ กระเป่าผักตบชวาที่มีการประดิษฐ์ลวดลายไทยที่เลียนแบบมาจากชุดละครชาตรีลงบนตัวของกระเป่า กระเป่าใส่แก้วน้ำที่ผลิตจากไม้ไผ่และผักตบชวา เปลอนอนที่ผลิตจากผักตบชวา หรืออื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งสิ่งของเหล่านี้สามารถเป็นของฝากหรือของใช้ประจำวันสำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจที่ได้มาเที่ยวเยี่ยมชม

ริมแม่น้ำน้อย ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นจุดที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของศิลปินละคร โดยมีนางลาววัลย์ ศรีเดือน อายุ 67 ปี และนางพิกุล เกษมสุขสกุลณี อายุ 59 ปี ที่นอกจากประกอบอาชีพละครแล้ว ยังประกอบอาชีพการทำประมงน้ำจืดเป็นอาชีพเสริม อีกทั้งชาวบ้านในแถบบริเวณริมแม่น้ำน้อยที่มีวิถีชีวิตของชาวบ้านในการประกอบอาชีพทำการประมงน้ำจืด พร้อมทั้งอุปกรณ์และเครื่องมือในการทำประมงน้ำจืด ซึ่งเป็นอุปกรณ์และเครื่องมือที่เป็นมรดกภูมิปัญญามาแต่อดีตของคนในชุมชน พร้อมทั้งยังมีผลิตภัณฑ์จากการทำประมงน้ำจืด เช่น ปลาเค็มตากแห้ง ปลาเค็มแดดเดียว ปลาอย่างแห้ง และปลาสดจำหน่ายซึ่งสามารถเป็นของฝากให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจที่ได้มาเที่ยวเยี่ยมชม

วัดโพธิ์ปล้ำ ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของบรรดาศิลปินละครดนตรีและคนในชุมชนใกล้เคียง ซึ่งวัดโพธิ์ปล้ำแห่งนี้จะมีวัดถุ่มงคลชนิดหนึ่งที่มีความเชื่อมาตั้งแต่อดีตว่าหากผู้ใดพกพาติดตัวไว้ วัดถุ่มงคลสิ่งนี้ จะสามารถช่วยให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งวัดถุ่มงคลดังกล่าวนี้คือ เบี้ยแก้หลวงพ่อดำ เชื่อกันว่าในสมัยอดีตหลวงพ่อดำจะเลือกวันเวลาที่มีฤกษ์ยามเหมาะสมกับการปลุกเสกเบี้ยแก้และเมื่อถึงวันเวลาดังกล่าวนั้น หลวงพ่อดำจะบริกรรมคาถาและเรียกมวลสารต่างๆ เช่น พรอทและมวลสารอื่นๆ ให้วิ่งเข้ามาในตัวหอยเบี้ยโดยที่ไม่มีผู้ใดมาแตะต้อง จากนั้น

หลวงพ่อกำจะทำการอุทิศด้วยชั้นโรงจากธรรมชาติและจารอักขระปิดทับใต้ท้องเบ้าจึงเรียกวัตถุ มงคลชนิดนี้ว่าเบ้าแก้ว ซึ่งในอดีตบรรดาศิลปินในละแวกนี้จะต้องทำการเดินทางออกไปทำการ แสดงตามสถานที่ต่างๆซึ่งเส้นทางการเดินทางนั้นเป็นการเดินทางทางเท้าและทางเรือหรือบางครั้ง อาจต้องมีการนอนพักค้างแรมตามสถานที่ต่างๆเช่นวัดศาลเจ้าหรือตามบ้านเรือนของผู้ว่าจ้าง บรรดาศิลปินจึงต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบรรดาศิลปินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

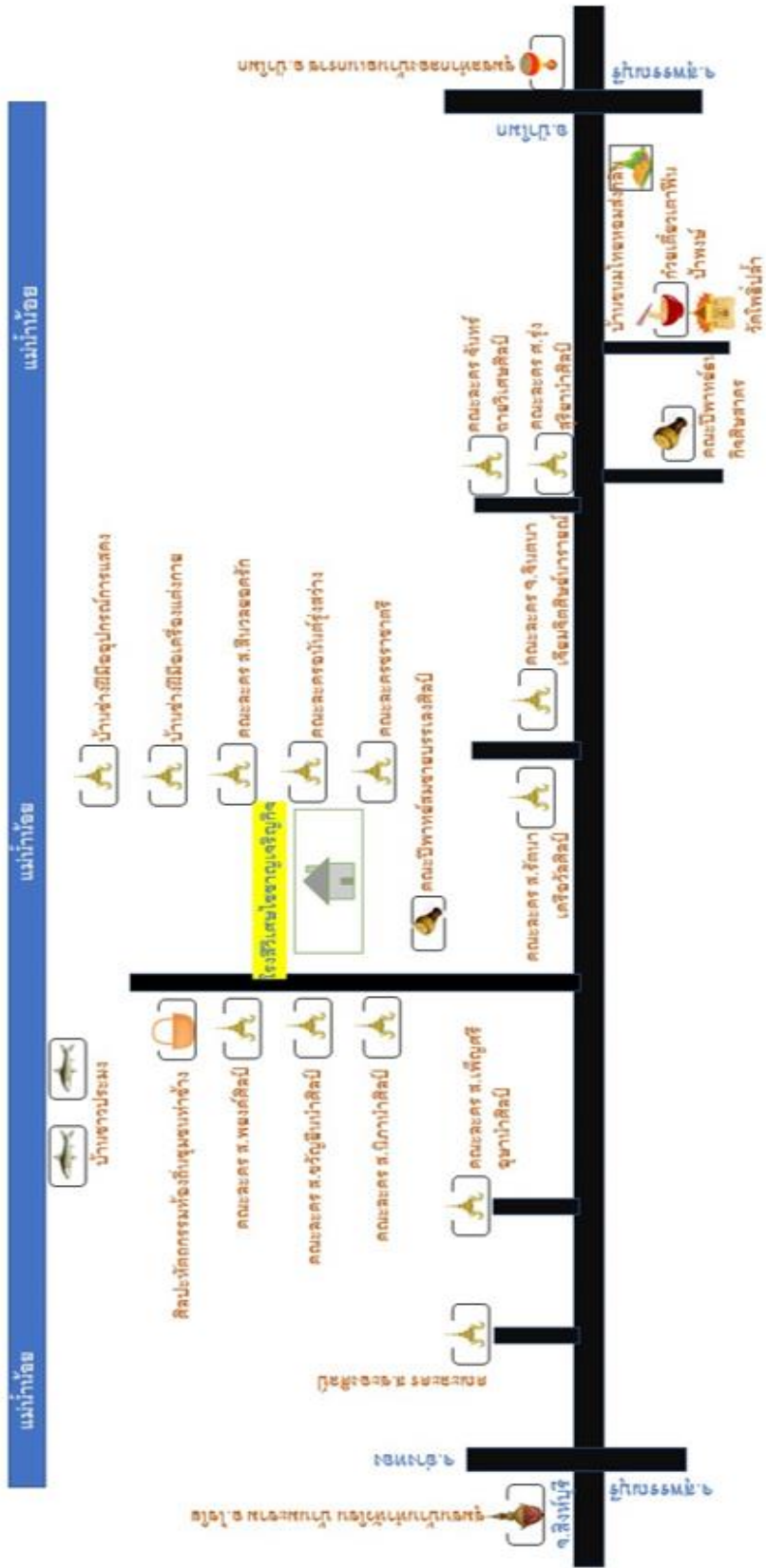
ร้านก๋วยเตี๋ยวเตาฟืนป่าพงษ์ ร้านก๋วยเตี๋ยวร้านนี้เป็นร้านก๋วยเตี๋ยว โบราณที่มีการสืบทอดการทำก๋วยเตี๋ยวมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัวของร้าน ก๋วยเตี๋ยวร้านนี้คือใช้เตาฟืน น้ำก๋วยเตี๋ยวจึงมีความหอมแบบเป็นธรรมชาติมีการใช้วัตถุดิบที่หาได้ จากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่เช่นผักบุ้งในแม่น้ำน้อย กุ้งแห้งที่ผลิตจากกุ้งฝอยในแม่น้ำ เป็นต้น จึง เป็นที่นิยมของคนในละแวกนั้น และร้านอาหารเสมอใจ ที่นิยมใช้วัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติ เช่นผัก และผลไม้จากชาวสวนในชุมชน ปลาจากชาวประมงน้ำจืดบริเวณริมแม่น้ำน้อย ไข่เป็ดไข่ไก่จาก ชาวบ้านที่เลี้ยงกันเองตามธรรมชาติ เป็นต้น

บ้านขนมไทยหอมส่งกลิ่น ตำบลคลองขนาк อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัด อ่างทอง ซึ่งเป็นบ้านขนมไทยเก่าแก่ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ใช้ไข่เป็ดที่ได้จาก ชาวบ้านในแถบตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่เลี้ยงแบบธรรมชาติในทุ่งนา ไข่เป็ดจึงมีสีเหลืองทองสดรสชาติหอม มัน และไม่ม่กลิ่นคาว ขนมไทยร้านหอมส่งกลิ่นเป็นร้านที่ ได้รับการยอมรับจากชุมชนในละแวกใกล้เคียงต่าง ๆ ด้วยความอร่อย มีคุณภาพ และราคาไม่แพง จึงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทางออนไลน์ ซึ่งสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเรียนรู้ ขั้นตอนการผลิตขนมไทยแต่ละชนิดและเลือกซื้อเป็นของฝากได้อย่างเป็นกันเอง

ชุมชนทำกลองบ้านเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชน ที่มีชื่อเสียงด้านการทำกลอง คณะละครชาตรีในจังหวัดอ่างทองและใกล้เคียง นิยมใช้กลองที่ทำ จากช่างฝีมือทำกลองที่ชุมชนทำกลองบ้านเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทองกันทุกคณะ อาจ เป็นด้วยคุณภาพและประสิทธิภาพของหนังและไม้ที่นำมาขึ้นกลองเป็นวัสดุที่ได้มาตรฐาน บรรดา คณะละครในจังหวัดอ่างทอง จึงนิยมนำมาใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเพราะมีความไพเราะ ในเสียงกลองและความคงทน ดังนั้น การเลือกสั่งทำกลองของคณะละครชาตรีในนั้น จึงนิยม เลือกแบบผูกขาดกับช่างทำกลองจากชุมชนบ้านเอกราชที่สนิทสนมและคุ้นเคยกันมาตั้งแต่บรรพ บุรุษ อีกทั้งยังมีการสาธิตและเรียนรู้การทำกลองประเภทต่าง ๆ ขนาดใช้งานจริงและขนาดจิ๋วไว้ สำหรับบูชา หรือเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจอีกด้วย

ชุมชนหัวโชนบ้านมะขาม อำเภอลำโพง จังหวัดอ่างทอง ถือเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำหัวโชน ซึ่งช่างฝีมือทำหัวโชนที่มีชื่อเสียงในจังหวัดอ่างทอง รวมไปถึงแวดวงช่างทำหัวโชน คือ นายแปบ ผดุงศิลป์ นับได้ว่าเป็นช่างฝีมือทำหัวโชนที่มีฝีมือในการเขียนลวดลายที่ประณีตบนหัวโชนอย่างดีเยี่ยม คณะละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง จึงนิยมนำหัวโชนที่ทำจากช่างฝีมือทำหัวโชนในชุมชนหัวโชนบ้านมะขามกันทุกคนะ อาจเป็นเพราะด้วยคุณภาพและประสิทธิภาพของหัวโชนที่งดงาม จนกลายเป็นความน่าเชื่อถือและไว้วางใจของคณะละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง ดังนั้นคณะละครชาตรีทุก ๆ คณะในจังหวัดอ่างทองจึงนิยมเลือกแบบผูกขาในการสั่งทำหัวโชนจากชุมชนทำหัวโชนบ้านมะขามมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อีกทั้งยังมีการสานิตและเรียนรู้การทำหัวโชนประเภทต่าง ๆ ขนาดสวมใส่และขนาดจิวไว้สำหรับบูชา หรือเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจอีกด้วย

ภาพประกอบ 25 เส้นทางทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและครหาตรีของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและครหาตรีจังหวัดอ่างทอง

ที่มา: สวทฯ เสนามนตรี

ด้านการต่อยอด ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการร่วมมือร่วมใจกันในการต่อยอดขยายผลมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีโดยการบูรณาการกับมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอื่นๆ ให้กลายเป็นสินค้าที่จับต้องได้ เพื่อเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ ให้กับชุมชนพร้อมทั้งร่วมกันขับเคลื่อนผลักดันให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้ก้าวไปสู่ในระดับโลก เพื่อเป็นการยกระดับคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับสหวิทยา วิเศษและคณะ (2563: 25) กล่าวว่า การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์มีมิติที่สำคัญในการพิจารณาได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรม โดยทั้งสามมิติจะต้องมีการจัดการความรู้ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะต้องอาศัยทุนมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการความรู้และคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นเมืองเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ อย่างการส่งเสริมสินค้าวัฒนธรรม ธุรกิจสามารถนำทุนวัฒนธรรม เช่น เรื่องราว (Story) เนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรมมาสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ของตนเองโดยผ่านการใช้ทุนวัฒนธรรมสร้างความแตกต่าง หรือจุดขายให้กับสินค้า ประกอบกับการมีทุนทางสังคม การสร้างการยอมรับของคนในพื้นที่และความเหนียวแน่นในการร่วมกันสร้างออกแบบและรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม โดยการใช้ศิลปวัฒนธรรมเข้ามาขับเคลื่อนสังคมนั้น เป็นการพัฒนาเมืองให้เกิดประโยชน์ เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ เชื่อมโยงเครือข่ายของแต่ละพื้นที่เข้ามาช่วยพัฒนา ส่งเสริม ในมิติทางเศรษฐกิจมิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรม

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมานั้นนับว่าเป็นแนวทางในการพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอื่น ๆ และกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการมาใช้บริการต่าง ๆ อีกทั้งยังสามารถต่อยอดขยายผลออกไปให้สู่ในระดับโลก ดังเช่น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโนราที่สันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ซึ่งปัจจุบัน โนราได้รับการยกระดับขึ้นทะเบียนจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ นับว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งประเทศ ที่ได้เห็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ก้าวไปถึงระดับโลกด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนไทยในภาคใต้ที่ได้ถูกหลอมรวม จิตวิญญาณของโนราไว้อย่างเหนียวแน่นและเข้มแข็งจึงเป็นแรงขับเคลื่อนผลักดันให้โนราได้ก้าวไปถึงองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีหากได้มีการร่วมแรงร่วม

ใจของบรรดาศิลปินละครชาตรีทุก ๆ พื้นที่ในแถบภาคกลางอีกทั้งการร่วมมือร่วมใจในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ เกี่ยวข้อง ก็สามารถนำพาให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรี ได้ถูกยกระดับขึ้นทะเบียนจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้อย่างภาคภูมิใจของคนไทยทั้งประเทศ สอดคล้องกับ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2565) กล่าวว่า “อดีตแหล่งเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นเพียง สถานที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ผู้คนส่วนใหญ่คุ้นเคย ที่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้จากเอกสารต่าง ๆ จะดูเป็นเพียงที่เสมือนห้องสมุดของชุมชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจไม่ได้มีความแตกต่างจากที่อื่น ๆ แต่ถ้าหากชุมชนละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง พัฒนาละครชาตรีให้ไปสู่แหล่งเรียนรู้ในรูปแบบโลกเสมือนจริงได้นั้น ก็นับว่าเป็นเรื่องใหม่ที่แปลกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในยุคสมัยใหม่ที่เป็นยุคเทคโนโลยี และยังเป็นที่ต้องการให้กับผู้ที่ไม่สะดวกมาพื้นที่จริง ในการค้นคว้าข้อมูลที่ครบถ้วนเสมือนได้สัมผัสกับสถานการณ์ที่แท้จริง อีกทั้งยังอาจเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแบบออนไลน์ (onsite) เชิงกิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางให้คนเข้าไปศึกษาค้นคว้า หรือเป็นแหล่งแพลตฟอร์ม (platform) ข้อมูลออนไลน์บนเว็บไซต์ที่คนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมที่มีการเคลื่อนไหวนั้น จะทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาที่น่าสนใจแก่ผู้ใช้บริการ” ซึ่งสอดคล้องกับ นพดล อินทร์จันทร์ (สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2565) กล่าวว่า “แหล่งเรียนรู้จากเดิมที่เป็นการเสพเพียงด้านเดียวคงหมดไป หากสมมติมีความต้องการที่จะไปเชื่อมต่อกับโลกดิจิทัล โลกออนไลน์ยิ่งทำให้ตอบโต้กับสังคมเป็นอย่างดี เพราะปัจจุบันโลกใหม่ คือ สังคมดิจิทัลไปแล้ว การที่นำเอาสื่อต่าง ๆ มาผสมผสานกับสื่อสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องที่สำคัญกับสังคมในปัจจุบัน และสื่อยังเป็นตัวกลางระหว่างผู้ส่งและผู้รับ ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ละครชาตรีในยุคใหม่เป็นยุคที่ต้องอยู่กับสื่อ จึงจำเป็นต้องทำให้สื่อเกิดความเข้มแข็งและเป็นแหล่งเรียนรู้ละครชาตรีที่อยู่โลกโซเชียล (social) เอาความเป็นชุมชนละครตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองไปอยู่ในโลกเสมือนนับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดอะไรใหม่ ๆ ได้ยิ่งขึ้น” ตลอดจนการใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในการจัดกิจกรรมต้อนรับ เพื่อดึงดูดผู้ที่สนใจ และนักท่องเที่ยว ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการบริหารจัดการ มีความเสียสละทุ่มเทเพื่อส่วนรวมในการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

จากกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้างอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัลข้างต้นที่กล่าวมานั้น เป็นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนหรือผู้ที่สนใจเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านอุปกรณ์เครื่องมือทางสื่อ

สังคมออนไลน์ ที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย เช่น คอมพิวเตอร์ (Computer) สมาร์ทโฟน (SmartPhone) และแท็บเล็ต (Tablet) เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ในยุคสังคมดิจิทัล ตามลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ 8 แหล่ง ตามมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ ซึ่งในปัจจุบัน สื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมาก และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ถือได้ว่า สื่อดิจิทัลเป็นตัวกลางสำคัญที่ขับเคลื่อนในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ให้เป็นที่รู้จักและชื่นชอบแก่สังคม อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการแสดงละครชาตรีเพิ่มมากขึ้น ด้วยคุณค่าของละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษ ชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทำให้หน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปวัฒนธรรมเข้ามาร่วมมือกับชุมชนเพื่อให้การใส่ใจดูแลและสนับสนุนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับละครชาตรี โดยมีการให้การดูแลช่วยเหลือเหล่าศิลปินละครชาตรีที่ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ มีการจัดพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดพื้นที่ให้คณะละครชาตรีไปทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน อีกทั้งยังมีความคิดเห็นร่วมกันกับชุมชนถึงความพร้อมในการจัดโครงการเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การแสดงละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นประโยชน์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการศึกษา และด้านความบันเทิงแก่สังคม

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่เหมาะสมกับผู้เรียนในวัยเรียน ทิศทาง แนวโน้มของการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล คือ การผสมผสานแหล่งการเรียนรู้ทางกายภาพและแหล่งการเรียนรู้ดิจิทัลไว้ด้วยกัน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ เข้าถึงการใช้งานได้ง่าย สะดวก ผู้เรียนและผู้สอนสามารถพูดคุย ได้ตอบอธิบาย แนะนำได้ทันที จัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ มีข้อมูลครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ ปลอดภัยในการใช้งานทั้งในด้านข้อมูลและความเป็นส่วนตัว ออกแบบแหล่งเรียนรู้ให้มีลักษณะแบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Line เป็นต้น และนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้เพื่อสร้างความสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน เช่น การใช้หุ่นยนต์ (AI) เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม Augmented Reality (AR) และความเป็นจริงเสมือน Virtual Reality (VR) เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองเผชิญกับสถานการณ์เสมือนจริง สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง ตอบโจทย์ต่อความต้องการและถนัดของผู้เรียน และมีองค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สมัยใหม่ในยุคดิจิทัลของผู้เรียนในวัยเรียนควรมี 4 ด้าน ดังนี้ คือ

1. ด้านเนื้อหา ละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ควรตรงตามหลักสูตรมีความน่าเชื่อถือ ถูกต้อง ปลอดภัย เหมาะสำหรับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา เช่น ผู้ที่สนใจที่เป็นเยาวชนควรจัดการเรียนรู้ละครชาตรีด้วยประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีโดยมีการเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมไปกับฝึกหัดเบื้องต้นพร้อมกับการเรียนรู้จากสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี หรือในกลุ่มนักศึกษาและนักวิชาการควรจัดการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีร่วมกับการเรียนรู้จากสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ซึ่งสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีจะสามารถเป็นตัวเสริมข้อมูลในแต่ละด้านให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ประสบการณ์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นถึงคุณค่าวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของประเทศ รวมถึงเนื้อหาสาระอื่น ๆ ที่สามารถเสริมทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชนประเทศ และสามารถนำไปใช้ประกอบวิชาชีพได้จริง

2. ด้านวิชาการ ละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ควรเน้นการเรียนรู้แบบปฏิบัติ ความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้ตามความสนใจส่วนบุคคล พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเพื่อน ชุมชน หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ที่สนใจที่เป็นเยาวชนควรจัดการเรียนรู้ละครชาตรีด้วยประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีโดยมีการเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและสนุกสนานไปกับการเรียนรู้ละครชาตรีในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมไปกับฝึกหัดเบื้องต้นโดยการให้ผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรี มีการนำสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองเข้ามาผสมผสานกับกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ หรือในกลุ่มนักศึกษาและนักวิชาการควรจัดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีร่วมกับการเรียนรู้จาก สื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้น จะสามารถเป็นตัวเสริมข้อมูลให้กับผู้เรียนในแต่ละด้านให้ชัดเจน เน้นการบูรณาการในศาสตร์ด้านต่าง ๆ ของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี เพื่อให้เห็นถึงสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นกับละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ประสบการณ์ที่หลากหลายและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงตามโอกาสต่าง ๆ

3. ด้านสังคม ละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ควรให้ความสำคัญกับความแตกต่างและความหลากหลายระหว่างบุคคล ประกอบด้วย ความแตกต่างทางเพศ ศาสนา วัฒนธรรม รวมถึงความแตกต่างในด้านบริบททางสังคม เช่น มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่จำกัด เพศ อายุ ภูมิฐานะ และอื่น ๆ ในการฝึกหัดละครชาตรีในบริบทต่าง ๆ ของตัวละคร ซึ่งสามารถสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความรักสามัคคีต่อกัน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนทางมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

4. ด้านลักษณะทางกายภาพและเทคโนโลยี ละครชาตรี ชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพที่มีความเหมาะสมตามช่วงวัย ทันสมัยดึงดูดความสนใจของผู้เรียน มีความปลอดภัยในการใช้งาน มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนำเสนอรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ สามารถใช้งานผ่านโทรศัพท์มือถือได้ทันที มีความสะดวก รวดเร็ว ในการเข้าถึงข้อมูลและใช้งาน เช่น ผู้ที่สนใจที่เป็นเยาวชน นักศึกษาและนักวิชาการ ควรจัดการเรียนรู้ละครชาตรีด้วยประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีโดยมีการเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและสนุกสนานไปกับการเรียนรู้ละครชาตรีในรูปแบบต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นไปพร้อม ๆ กับการบูรณาการในศาสตร์ด้านต่าง ๆ ของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีร่วมกับการเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาด้านละครชาตรีได้อย่างสร้างสรรค์ มีการนำสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่เป็นสื่อสังคมออนไลน์เพื่อนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เพียงแค่ผู้เรียนใช้โทรศัพท์มือถือสแกนที่รหัส คิวอาร์โค้ด (QR Code) จากคู่มือการเรียนรู้ละครชาตรีชุมชนตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ก็สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เสมือนจริงเพื่อประกอบการเรียนรู้ได้ทันที

อีกทั้ง เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2565) กล่าวว่า “อดีตแหล่งเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นเพียงสถานที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ผู้คนส่วนใหญ่คุ้นเคย ที่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้จากเอกสารต่าง ๆ จะดูเป็นเพียงที่เสมือนห้องสมุดของชุมชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจไม่ได้มีความแตกต่างจากที่อื่น ๆ แต่ถ้าหากชุมชนละครชาตรีจังหวัดอ่างทองพัฒนาละครชาตรีให้ไปสู่แหล่งเรียนรู้ในรูปแบบโลกเสมือนจริงได้

นั้น ก็นับว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในยุคสมัยใหม่ที่เป็นยุคเทคโนโลยี และยังเป็นที่ต้องการให้กับผู้ที่ไม่สะดวกมาพื้นที่จริงในการค้นคว้าข้อมูลที่ครบถ้วนเสมือนได้สัมผัสกับสถานการณ์ที่แท้จริง อีกทั้งยังอาจเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแบบออนไลน์ (onsite) เชิงกิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางให้คนเข้าไปศึกษาค้นคว้า หรือเป็นแหล่งแพลตฟอร์ม (platform) ข้อมูลออนไลน์บนเว็บไซต์ที่คนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมที่มีการเคลื่อนไหวนั้น จะทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาที่น่าสนใจแก่ผู้ใช้บริการ” ซึ่งสอดคล้องกับ นพดล อินทร์จันทร์ (สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2565) กล่าวว่า “แหล่งเรียนรู้จากเดิมที่เป็นการเสพเพียงด้านเดียวคงหมดไป หากสมมติมีความต้องการที่จะไปเชื่อมต่อกับโลกดิจิทัล โลกออนไลน์ยิ่งทำให้ตอบโจทย์กับสังคมเป็นอย่างดี เพราะปัจจุบันโลกใหม่ คือ สังคมดิจิทัลไปเสียแล้ว การที่นำเอาสื่อต่าง ๆ มาผสมผสานกับสื่อสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องที่สำคัญกับสังคมในปัจจุบัน และสื่อยังเป็นตัวกลางระหว่างผู้ส่งและผู้รับ ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ละครชาตรีในยุคใหม่เป็นยุคที่ต้องอยู่กับสื่อ จึงจำเป็นต้องทำให้สื่อเกิดความเข้มแข็งและเป็นแหล่งเรียนรู้ละครชาตรีที่อยู่โลกโซเชียล เอาความเป็นชุมชนละครตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองไปอยู่ในโลกเสมือนนับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดอะไรใหม่ ๆ ได้ยิ่งขึ้น” ตลอดจนการใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในการจัดกิจกรรมต้อนรับ เพื่อดึงดูดผู้สนใจและนักท่องเที่ยว ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการบริหารจัดการ มีความเสียสละ ทูมเทเพื่อส่วนรวม ในการรับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัลสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทองครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า จังหวัดอ่างทองเป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดง เช่น ละคร ลิเก โขนสด เพลงพื้นบ้าน ปี่พาทย์ และอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งศิลปะวิทยาทุกๆแขนง ล้วนแล้วแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ดังนั้น หากผู้ที่ศึกษาวิจัยเล่มนี้จะนำกระบวนการ หรือเครื่องมือวิจัยไปใช้เพื่อการสืบสาน พัฒนา ต่อยอด ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนอื่น ๆ ควรจะต้องศึกษาภูมิหลัง เอกลักษณ์ ทรัพยากรและบริบทของชุมชน เพื่อจะได้ดำเนินการวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพและผลประโยชน์อันสูงสุด

2. ข้อเสนอสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ศิลปะการแสดงละครชาตรี หรือแม้กระทั่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านอื่น ๆ ยังคงต้องการการพัฒนาด้วยกระบวนการจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอื่น ๆ และกลุ่มเป้าหมายในสังคมที่ต้องการมาใช้บริการในด้านต่าง ๆ อาทิ กระบวนการจัดการสมัยใหม่ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิต หรือการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยสนับสนุนการนำเสนอการแสดงให้เข้าถึงกลุ่มคนได้ทุกเพศ ทุกวัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงหวังว่า ผู้ที่ได้มีโอกาสศึกษางานวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล ศูนย์แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทองเล่มนี้แล้ว คงจะเกิดแรงบันดาลใจและตระหนักถึงคุณค่า หันมาร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนาและต่อยอด มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยังรอการพัฒนาให้เกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุด ต่อสังคม

บรรณานุกรม

- Greyson, D., Quan - Haase, A., Cooke, N. A., and Worrall, A. (2016). **Digital Sociology and Information Science Research (online)**. Retrieved from https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pr2.2016.14_505301002
- Lupton, D. (2012). **Digital Sociology : An Introduction. Sydney : University of Sydney. (2013a)**. Digital Sociology : Beyond the Digital to the Sociological (online). Retrieved from <https://www.slideshare.net/dlupton/digital-sociolog-beyond-the-digital-to-the-sociological>.
- Lupton, D. (2013b). **Introducing Digital Sociology (online)**. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/248381396_Introducing_digital_sociology.
- UN. Bureau of Social Affair. (1955). **Social Progress Through Community Development**. New York: The UN Publication.
- United Nations Educational. (2009). **Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage**. Division of Cultural Objects and Intangible. Cultural Heritage Sector, UNESCO.
- กมล สุตประเสริฐ. (2537). **การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานประสานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมควบคุมโรค. (2563). **การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา Covid-19**. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2562 จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php>
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2553). **เกณฑ์การคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2556). **ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2556**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **นโยบายกระทรวงวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2563 จาก http://74.125.153.132/search?q=cache:_312CYbzTqcJ:
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **นโยบายกระทรวงวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2563 จาก http://74.125.153.132/search?q=cache:_312CYbzTqcJ:

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). **ร่างกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ 20 ปี ด้านวัฒนธรรม ตามกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). **กรมส่งเสริมวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2563 จาก <http://lib.culture.go.th/library/index.php?&width=1536&height=864>.
- กลุ่มปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2552). **การคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2563 จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/component/content/article/58-nan>.
- โกวิท พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คทาเทพ พงศ์ทอง. (2560). **ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหมากขามและบ้านหมากม่วงในเขตเทศบาลตำบลไทรรัฐ ยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2535). **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตรา นุท สุขัสัจจี. (2565). **การจัดการเมืองมรดกโลกในบริบทจักรวาลนฤมิต(Metaverse) กรณีศึกษาของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา**. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 10(3): 367-386.
- ฉลาด จันทรมบัติ. (2550). **การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้องค์กรชุมชน**. วิทยานิพนธ์ กศ.ด.(สาขาวิชาการบริหารและพัฒนากการศึกษา). มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉลาด จันทรมบัติ. (2553) **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**. วารสารการบริหารและพัฒนา 2(1): 175-189.
- ชวลี อมาตยกุล. (2540). **วิถีไทยสู่การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน กรณีศึกษาโครงการห้วยองคต อันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัชวาล ทัดศิริช. (2551). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research PAR): มิติใหม่ของรูปแบบวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562 จาก www.polpacon7.ru.ac.th/download/article/.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2558). **การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน**. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ณัฐวุฒิ สุธนไพบูลย์. (2560). **การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา สำนักดนตรีไทยพาทย์รัตน์ อำเภอบางบาล จังหวัด พระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารงานวัฒนธรรม). กรุงเทพฯ: วิทยาลัย นวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เดชชาติ นิลวิเศษ. (2558). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร**. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร (มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ). 8(3): 889-903.
- ถนัด ยันต์ทอง. (2555). **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำรอบเกาะเมือง นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ ป.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทวี พรมมา. (2556). **แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม : การสร้างมาตรฐานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ ป.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2554). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2562). **สังคมวิทยาดิจิทัล: แนวคิดและการนำไปใช้**. วารสารราชภัฏ สุราษฎร์ธานี 6(1): 43-56.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2557). **การพัฒนาเมือง: จากความเป็นเมืองสู่เมืองสร้างสรรค์**. ม.ป.ท.
- นิยพรรณ วรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- เบ็ญจรัตน์ มาประณีต. (2552). **การปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้**. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 12(1): 61-62.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. (2540). **แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรม ภาควิชาสุขศึกษา และพฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิชิต วิจิตรบุญรักษ์. (2554). **สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต**. Executive Journal. 4(31): 99-103.
- ภาณุวัฒน์ กองราช. (2554). **การศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทย กรณีศึกษา facebook**. วิทยานิพนธ์ วท.ม.(บริหารเทคโนโลยี). กรุงเทพฯ:

วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยศ สันตสมบัติ. (2556). **ความทันสมัย ไตรภาคีแห่งพลังการปิดล้อมกับมายาคติของการพัฒนา**. ใน ยศ สันตสมบัติ, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, จามะรี เชียงทอง, ร่มเย็น โกไศยกานนท์, ชูศักดิ์ วิทยากค์, อรุณญา ศิริผล และคณะ. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงใต้ชะเง้อมสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รชพรรณ ฆารพันธ์. (2558). **รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาข่า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท. (วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

รวิกันต์ แสนไชย. (2544). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน: กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เลนเซอร์ินี, เฟเดอริโก. (2560). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีชีวิตของกลุ่มชนแปลโดยอิสระ ชูศรีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน (Heritage of the Nations: lessons learned from the neighboring countries)**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

วนิดา อินทรอำนวย. (2560). **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

วิมลพรรณ อภาเวทและคณะ. (2554). **พฤติกรรมการสื่อสารในเฟซบุ๊กของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). **วิสัยทัศน์ศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วุฒิไกร คำแฝง. (2557). **รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีศึกษาโรงเรียนกู่กาสิงห์ประชาสรรค์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (บริหารการศึกษา). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา(CARD). (2556). **ลำดับขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562. จาก http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0109501/Unit04/unit04_004.htm

สวธา เสนามนตรี. (2563). **การแสดงละครชาตรี**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2563.

จาก <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007643857827>.

- สหวิทยา วิเศษ และคณะ. (2563). **การศึกษากิจการพัชการพัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา**. พระยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพระยา.
- สายันต์ไพโรชาญจิตร. (2547). **การฟื้นฟูพลังชุมชนในการจัดการพัชการทางโบราณคดีและพิธีกรรม: แนวคิดวิธีการและประสบการณ์จากจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **เศรษฐกิจกับสังคมดิจิทัล**. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2563 จาก <http://www.oic.go.th/ginfo/moreinfo.asp?g=522%3B332%26I&i&p=กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). (2555). **ยุทธศาสตร์การวิจัยการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2555-2559)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). **ผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ต**. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2563 จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/component/content/article/58-nan>.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2560). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- สุรางคณา วายุภาพ. (2557). **รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2563 จาก https://www.scribd.com/oauth/authorize?state=e873157e8e7dad6fa54181953a31d5&scope=read&redirect_%3D-_type=code&client_id=jlXnJCBZIKrJ-DTlpY9N3BsaOUrA3xfaJpWC2peexas
- หทัยรัตน์ มาประณีต และเบ็ญจวิศม์ มาประณีต. (2557, มกราคม-ธันวาคม). **การมีส่วนร่วมของ**

เขวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. วารสารสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 17: 383-392.

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ (กลุ่ม 1)

เรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัย นายสวธา เสนามนตรี

หลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ ปี

อาชีพ

ประสบการณ์ในการทำงาน

ปี

สถานที่/หน่วยงาน

สัมภาษณ์เมื่อวันที่

สถานที่สัมภาษณ์

เริ่มสัมภาษณ์เวลา

ผู้สัมภาษณ์ นายสวธา เสนามนตรี

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ละครชาตรีและแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองในยุคสังคมดิจิทัล ในฐานะที่ท่านมีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ ดังรายการต่อไปนี้

ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

1. คุณลักษณะหรือองค์ประกอบของละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง

1.1 ผู้ปฏิบัติในละครชาตรี

ศิลปินละคร

1.2 ผู้ปฏิบัติเหล่านี้มีวิถีชีวิตในปัจจุบันที่แตกต่างจากในอดีตอย่างไร

- รูปแบบการแสดง

- คติความเชื่อ

- การถ่ายทอด

1.3 มีองค์ประกอบที่เป็นวัตถุ (เช่น อุปกรณ์ เครื่องแต่งกาย หรือพื้นที่พิเศษเฉพาะ วัตถุที่ใช้ในพิธีกรรม) อะไรบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติและสืบทอดละครชาตรี

- บทละครและทำนองเพลง

- เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่างๆ

- เครื่องแต่งกาย

- อุปกรณ์การแสดง

1.4 ชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง ประกอบไปด้วยใครบ้าง กลุ่มคนแต่ละกลุ่มมีข้อจำกัด (limitations) และข้อได้เปรียบ (advantages) อย่างไร

1.5 การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมปัจจุบันเป็นอย่างไร และมีส่วนร่วมกับบุคคล/หน่วยงานใด อย่างไรบ้าง (จำแนกตามประเด็น)

- การรับงานแสดง
- การจัดหาศิลปินในการแสดง
- ค่าตอบแทนศิลปิน

2. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (cultural resource management – CRM) และความอยู่รอด (viability) ของละครชาตรีในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในปัจจุบัน

2.1 ในปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติใช้วิธีใดเพื่อถ่ายทอดทักษะและความรู้ในละครชาตรีสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน

2.2 ในปัจจุบัน มีการจัดการทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีอย่างไรบ้าง

- การรับงานแสดงโดยคณะละครต่างๆ
- การจัดหาและแลกเปลี่ยนศิลปินระหว่างคณะต่างๆ
- อื่นๆ

2.3 มีปัจจัยคุกคามอะไรบ้าง ที่มีผลต่อความอยู่รอด การสืบทอด และการเข้าถึงละครชาตรีภายในชุมชน

- “ยุคสังคมดิจิทัล” มีอิทธิพลต่อการเข้าถึง และเข้าใจ ต่อการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมอย่างไร

2.4 มีการปกป้อง ค้ำครองหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอะไรบ้าง มาตรการเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหา ปัจจัยคุกคามและส่งเสริมให้การปฏิบัติสืบทอดละครชาตรีของชุมชนนี้ต่อไป ได้อย่างไร

2.5 มีการริเริ่มโดยประชาสังคม (คนในชุมชน) อะไรบ้าง ความริเริ่มเหล่านี้จะสามารถแก้ปัญหา ปัจจัยคุกคามและส่งเสริมให้การปฏิบัติสืบทอดละครชาตรีในชุมชนนี้ต่อไป ได้อย่างไร

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์(กลุ่ม 2)

เรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัย นายสวธา เสนามนตรี

หลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	อายุ	ปี
อาชีพ	ประสบการณ์ในการทำงาน	ปี
สถานที่/หน่วยงาน		
สัมภาษณ์เมื่อวันที่		
สถานที่สัมภาษณ์	เริ่มสัมภาษณ์เวลา	
ผู้สัมภาษณ์ นายสวธา เสนามนตรี		

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ละครชาตรีและแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองในยุคสังคมดิจิทัล ในฐานะที่ท่านมีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ ดังรายการต่อไปนี้

ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

1. คุณลักษณะหรือองค์ประกอบของละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง

1.1 ผู้ปฏิบัติในละครชาตรี

ศิลปินละคร

1.2 ผู้ปฏิบัติเหล่านี้มีวิถีชีวิตในปัจจุบันที่แตกต่างจากในอดีตอย่างไร

- รูปแบบการแสดง

- คติความเชื่อ

- การถ่ายทอด

1.3 มีองค์ประกอบที่เป็นวัตถุ (เช่น อุปกรณ์ เครื่องแต่งกาย หรือพื้นที่พิเศษ

เฉพาะ วัตถุที่ใช้ในพิธีกรรม) อะไรบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติและสืบทอดละครชาตรี

- บทละครและทำนองเพลง

- เครื่องดนตรีและเครื่องประกอบเสียงต่างๆ

- เครื่องแต่งกาย

- อุปกรณ์การแสดง

1.4 ชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีในจังหวัดอ่างทอง ประกอบไปด้วยใครบ้าง กลุ่มคนแต่ละกลุ่มมีข้อจำกัด (limitations) และข้อได้เปรียบ (advantages) อย่างไร

1.5 การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมปัจจุบันเป็นอย่างไร และมีส่วนร่วมกับบุคคล/หน่วยงานใด อย่างไรบ้าง (จำแนกตามประเด็น)

- การรับงานแสดง
- การจัดหาศิลปินในการแสดง
- ค่าตอบแทนศิลปิน

2. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (cultural resource management – CRM) และความอยู่รอด (viability) ของละครชาตรีในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ในปัจจุบัน

2.1 ในปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติใช้วิธีใดเพื่อถ่ายทอดทักษะและความรู้ในละครชาตรีสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน

2.2 ในปัจจุบัน มีการจัดการทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีอย่างไรบ้าง

- การรับงานแสดงโดยคณะละครต่างๆ
- การจัดหาและแลกเปลี่ยนศิลปินระหว่างคณะต่างๆ
- อื่นๆ

2.3 มีปัจจัยคุกคามอะไรบ้าง ที่มีผลต่อความอยู่รอด การสืบทอด และการเข้าถึงละครชาตรีภายในชุมชน

- “ยุคสังคมดิจิทัล” มีอิทธิพลต่อการเข้าถึง และเข้าใจ ต่อการแสดงละครชาตรีในรูปแบบดั้งเดิมอย่างไร

2.4 มีการปกป้อง ค้ำครองหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอะไรบ้าง มาตรการเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหา ปัจจัยคุกคามและส่งเสริมให้การปฏิบัติสืบทอดละครชาตรีของชุมชนนี้ต่อไป ได้อย่างไร

2.5 มีการริเริ่มโดยประชาสังคม (คนในชุมชน) อะไรบ้าง ความริเริ่มเหล่านี้จะสามารถแก้ปัญหา ปัจจัยคุกคามและส่งเสริมให้การปฏิบัติสืบทอดละครชาตรีในชุมชนนี้ต่อไป ได้อย่างไร

3. การวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน / สิ่งที่มีอยู่จากการมีละครชาตรี กับทิศทางที่คนในชุมชนต้องการพัฒนาไป (Gap analysis)

3.1 คนในชุมชนมีความต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ในด้านใดบ้าง

3.2 ประเด็นที่ควรปรับปรุงในชุมชนนี้มีอะไรบ้าง (areas of community's improvement)

4. แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองในยุคสังคมดิจิทัล

4.1 ทำไมต้องมีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

4.2 แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล

- จุดประสงค์เพื่ออะไร
- มีลักษณะ/รูปแบบใด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์(กลุ่ม 3)

เรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัย นายสวธา เสนามนตรี

หลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ ปี

อาชีพ

ประสบการณ์ในการทำงาน

ปี

สถานที่/หน่วยงาน

สัมภาษณ์เมื่อวันที่

สถานที่สัมภาษณ์

เริ่มสัมภาษณ์เวลา

ผู้สัมภาษณ์ นายสวธา เสนามนตรี

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ละครชาตรีและแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทองในยุคสังคมดิจิทัล ในฐานะที่ท่านมีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ ดังรายการต่อไปนี้

ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

1. แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ในยุคสังคมดิจิทัล

1.1 ทำไมต้องมีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรี

1.2 แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล

- จุดประสงค์เพื่ออะไร

- มีลักษณะ/รูปแบบใด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยการวิจัย

MF-04-version-2.0
วันที่ 18 ต.ค. 61

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย SWUEC-G- 461/2564E

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจาก คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและ ข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

- ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง: การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและครุศาสตร์ในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง
- ชื่อผู้วิจัยหลัก: นาย สวธา เสนามนตรี
- สังกัด: คณะศิลปกรรมศาสตร์
- เอกสารที่รับรอง:
1. แบบเสนอโครงการวิจัย
  2. โครงการวิจัย
  3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย
  4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

1. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 28 ธันวาคม 2564
2. โครงร่างการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 28 ธันวาคม 2564
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 28 ธันวาคม 2564
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 28 ธันวาคม 2564

(ลงชื่อ).....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทันตแพทย์หญิงณปภา เอี่ยมจิรกุล)

กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

(ลงชื่อ).....

(แพทย์หญิงสุรีพร ภักธสุวรรณ)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

หมายเลขรับรอง : SWUEC/E/G-461/2564

วันที่ให้การรับรอง : 28/12/2564

วันหมดอายุใบรับรอง : 28/12/2565

ที่ อว 8718/

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

28 ธันวาคม 2564

เรื่อง ขอนแจ้งผลการพิจารณาโครงการวิจัยเลขที่ SWUEC-G- 461/2564E

เรียน นาย สวธา เสนามานตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ใบรับรองโครงการวิจัย SWUEC/E/G-461/2564

ตามที่ท่านได้ส่งโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง โครงการวิจัยเลขที่ SWUEC-G 461/2564E เพื่อรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ นั้น

คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ ได้พิจารณาโครงการวิจัยดังกล่าว บัดนี้ คณะกรรมการฯ ให้การรับรองโครงการวิจัยดังกล่าวแล้วเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2564 รายละเอียดดังนี้

Certificate Number	SWUEC/E/G-461/2564
Date of Approval	28 ธันวาคม 2564 (อายุใบรับรองโครงการวิจัย 12 เดือน)
Date of Expiration	28 ธันวาคม 2565
Continuing Review	ทุก 12 เดือน (ครบกำหนดส่งรายงานครั้งแรก วันที่ 28 ธันวาคม 2565)

ในกรณีนี้ คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ ใคร่ขอความกรุณาให้ผู้วิจัยส่งรายงานความก้าวหน้าของการวิจัยและต่ออายุการรับรองก่อนกำหนดวันหมดอายุ 30 วัน เพื่อให้เป็นไปตามวิธีดำเนินการมาตรฐาน (SOPs version 2.0) ของคณะกรรมการฯ ทั้งนี้รายละเอียดของเอกสารที่ให้การรับรองตามที่ปรากฏใน Certificate of Approval (Certificate Number SWUEC/E/G-461/2564) ที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(แพทย์หญิงสุรีพร ภัทรสุวรรณ)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
โทรศัพท์ 0-2649-5000 ต่อ 12430
โทรสาร 0-2259-1822

ภาคผนวก ค
หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

เรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง

ผู้วิจัย นายสาธา เสนามนตรี
สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

นิติระดับปริญญาเอก

คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

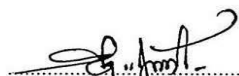
หนังสือฉบับนี้ให้ไว้เพื่อรับรองว่า งานวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ได้ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นละครชาตรีจังหวัดอ่างทองในยุคสังคมดิจิทัล ซึ่งผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบ จารีตอันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาเป็นทุนในการสืบสาน พัฒนา และต่อยอดในยุคสังคมดิจิทัล ที่นำเอาเทคโนโลยีมาขับเคลื่อนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ในช่องทางต่าง ๆ ส่งต่อให้ได้รับโอกาสในการต่อยอดขยายผลศิลปวัฒนธรรมให้เป็นไปในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สามารถส่งผลประโยชน์ให้กับชุมชน และก่อให้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์ นโยบาย ที่กำหนดให้เป็นแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนและสังคมสามารถพึ่งพาตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง สร้างการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาละครชาตรีสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง มาเป็นกลไกในการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาละครชาตรีได้อย่างกว้างขวาง โดยผลการวิจัยดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง และเทศบาลตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้จัดโครงการ/กิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามรายละเอียด ดังนี้

1. โครงการอบรมถ่ายทอดศิลปะการแสดงละครชาตรีภายใต้โครงการส่งเสริมการแสดงพื้นบ้านเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นและศิลปินพื้นบ้าน ระหว่างวันที่ 19 - 21 มีนาคม 2564 ณ ชุมชนคุณธรรมบ้านท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2. กิจกรรม "ลานวัฒนธรรมสร้างสุข" เนื่องในงานเกษตรและของดีเมืองอ่างทอง ระหว่างวันที่ 28 มกราคม - 6 กุมภาพันธ์ 2565 โดยมีคณะละครชาตรีแสดงผ่านระบบออนไลน์เปิดงานของดีเมืองอ่างทอง ณ วัดขุนอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ดังกล่าวข้างต้นถือเป็นการนำประโยชน์จากงานวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมละครชาตรีในยุคสังคมดิจิทัล สู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัด อ่างทอง มรประยูรค์ใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ โดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทองร่วมกับเทศบาล ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้จัดกิจกรรม โดยการให้ศิลปินอาวุโสละครชาตรี ทั้ง นักแสดงและนักดนตรีได้มาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านรูปแบบการแสดง จารีตและพิธีกรรมของละครชาตรี ให้แก่บรรดาศิลปินละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อีกทั้งยังได้มีพิธีฝากตัวเป็นศิษย์และ ฝึกหัดเบื้องต้นการแสดงละครชาตรี โดยเยาวชนในตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้เข้า รับการฝึกหัดเบื้องต้นการแสดงละครชาตรีจากศิลปินอาวุโสในท้องถิ่น อีกทั้ง ยังเป็นการใช้ประโยชน์เชิง นโยบาย ด้วยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทองกำหนดยุทธศาสตร์ 20 ปี “วัฒนธรรมสร้างคนดี สร้าง สังคมดี สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นรากฐานในกาพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน” ซึ่งการจัดโครงการ ดังกล่าวถือเป็นการยกย่องปราชญ์ชุมชน และเสริมสร้างกลุ่มคนที่นามกันอนุรักษ์ สืบสานศิลปะการแสดง ละครชาตรีของท้องถิ่น อันนำไปสู่การต่อยอดการสร้างรายได้ของครอบครัว และชุมชนในการประกอบอาชีพ ที่เกี่ยวเนื่องกับละครชาตรี ตลอดจนยังเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นสู่สาธารณะ ชนภายนอกชุมชน ให้รู้จักและได้รับชมศิลปะการแสดงละครชาตรีของตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อีกทั้ง เทศบาลตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ยังเป็นการใช้ประโยชน์ เชิงนโยบาย ด้วยกำหนดในยุทธศาสตร์ของการพัฒนาจังหวัดอ่างทอง “ข้อ ๑ พัฒนาเมืองน่าอยู่ สู้สังคมเป็น สุข” โดยได้กำหนดเป็นโครงการในแผนการดำเนินงานประจำปี และเป็นโครงการหลักสำคัญที่กำหนด เป้าประสงค์ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมละครชาตรี ของตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองเพื่อเป็นการยกระดับคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมละครชาตรีจังหวัดอ่างทอง ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมยิ่งขึ้น

ลงชื่อ

(นายจำลอง แสงจันทร์)

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง

ประวัติผู้เขียน

